

H E L I O S II
EUROPESE GIDS
VAN
GOED BELEID

NAAR
GELIJKE KANSEN
VOOR GEHANDICAPTEN

EUROPESE
COMMISSIE

H E L I O S I I
EUROPESE GIDS
VAN
GOED BELEID

NAAR
GELIJKE KANSEN
VOOR GEHANDICAPTEN

EUROPESE
COMMISSIE

Inhoud

Voorwoord	5
Inleiding	7
De principes van goed beleid	13
1 Sociale integratie en onafhankelijk leven	19
Inleiding	19
Principes van goed beleid in sociale integratie en onafhankelijk leven	21
Goed beleid in de praktijk	22
2 Onderwijsintegratie	37
Inleiding	37
Principes van goed beleid in onderwijsintegratie	38
Belangrijke aspecten van goed beleid in onderwijsintegratie	39
Goed beleid in de praktijk	51
3 Functionele revalidatie	63
Inleiding	63
Principes van goed beleid in functionele revalidatie	65
Goed beleid in de praktijk	66
4 Werk en voorbereiding op tewerkstelling	87
Inleiding	87
Principes van goed beleid voor werk en voorbereiding op tewerkstelling	89
Goed beleid in de praktijk	89
Post scriptum	119
Bijlagen	120

Voorwoord

(1) Zie Bijlage C.

Nu 1996 ten einde loopt, is één van de prioriteiten van het HELIOS II programma de publicatie van een Europese gids van goed beleid ter bevordering van gelijke kansen voor gehandicapten. Terwijl het programma nog loopt, wordt de publicatie van de eerste uitgave ingegeven door een gevoel dat de tijd dringt: HELIOS II is het enige communautaire programma dat uitsluitend gewijd is aan gehandicapten. Lid-Staten die op zoek zijn naar lokale en nationale oplossingen voor de implementatie van de VN-Standaardregels ⁽¹⁾, hebben er dus baat bij dat dit hulpmiddel zo snel mogelijk tot stand komt. Andere communautaire programma's die op zoek zijn naar kwaliteitscriteria voor hun financieringsstrategieën, zien de publicatie eveneens met enthousiasme tegemoet. En ook de Commissie zelf moet bij het bespreken en plannen van de activiteiten van de «post-HELIOS-II-periode» rekening houden met de praktische uitkomsten van het huidige programma.

Deze publicatie werd grotendeels mogelijk gemaakt door de medewerking en doelgerichtheid van de HELIOS II-partners. Alle betrokken groepen waren het eens over de te publiceren informatie, en er werd een Redactiecomité in het leven geroepen om een representatieve selectie van het materiaal te garanderen. Ik heb er dan ook het volste vertrouwen in dat deze gids een weerspiegeling is van het werk dat in de loop van het programma is verricht.

In zijn streven naar gelijke kansen voor en de integratie van gehandicapten probeert het HELIOS II-programma vernieuwende en doeltreffende praktijkvoorbeelden te vinden, te analyseren en definiëren, de uitwisseling van informatie te vereenvoudigen en de samenwerking te bevorderen tussen de regeringen van de Lid-Staten, Europese instanties, internationale organisaties, gehandicaptenorganisaties, de sociale partners, enz. Dit wordt mogelijk dank zij een aantal maatregelen die voornamelijk berusten op één belangrijk principe: dat van overdracht van know-how en goed beleid.

De lezers weten misschien wel hoeveel publicaties er al zijn voortgekomen uit het HELIOS II-programma. Veel themagroepen en NGO's publiceren bijvoorbeeld op het ogenblik hun eigen technische verslagen. Veel specialisten zullen hier interesse voor hebben; in deze gids vindt u dan ook alle recente referenties. Anderzijds, geheel

overeenkomstig de doelstelling 'werving en bevordering', bevat de gids van goed beleid ook het belangrijkste gedeelte van het werk dat door de HELIOS II partners is verricht. Deze partners zijn geselecteerd uit alle EU-Lid-Staten en de EVA-landen (IJsland, Liechtenstein en Noorwegen), die zich sinds 1995 geleidelijk bij het programma hebben aangesloten. Dit betekent dat de informatie in de gids uitsluitend afkomstig is uit de resultaten van informatie-uitwisseling binnen het programma.

Ik zou graag alle medewerkers aan deze publicatie willen bedanken voor hun enorme inspanningen. De leden van het Redactiecomité, de leden van de studiegroepen, de vertegenwoordigers van de Europese niet-gouvernementele organisaties (NGO's) en de leden van de HELIOS-Expertengroep en van Edinburgh's Telford College verdienen allemaal onze speciale dank voor hun inzet ten behoeve van dit initiatief, voor hun professionele aanpak en voor hun harde en zeer snelle werk.

Ik hoop dat deze gids een impuls zal geven tot constructieve discussie op alle niveaus, en zal bijdragen aan gelijke kansen voor gehandicapten.

B. Wehrens

Afdelingshoofd

Integratie van gehandicapte mensen (DG V/E.3)

Europese Commissie

Inleiding

1. Bestaande vormen van discriminatie

Maar al te vaak wordt een handicap eenvoudigweg gezien als het probleem van een individu. De laatste jaren hebben gehandicapten echter gemerkt dat de term «handicap» een veel complexer systeem omvat van sociale beperkingen. Zo lopen rolstoelgebruikers kansen mis, omdat de plaatsen waarheen en waarvandaan zij willen of moeten reizen, voor hen niet toegankelijk zijn. Visueel gehandicapten missen kansen omdat niet-visuele middelen niet beschikbaar worden gesteld voor een volwaardige interactie met de wereld om hen heen. En mensen met leermoeilijkheden kunnen misschien een bepaalde taak waarvoor zij wel de capaciteiten hebben, niet aanleren, enkel en alleen omdat de bij hen passende opleidingstechnieken ontbreken, enz.

Er zijn vele redenen waarom gelijke kansen kunnen worden genegeerd. Onze gebouwen, voertuigen, onderwijs, gezondheidszorg, vrijetijdsbesteding en werkgelegenheidsstructuren zijn niet afgestemd op de mogelijk aanwezige verschillen tussen mensen. Daarom komen veel problemen van gehandicapten voort uit het feit dat goede bestaande vormen van dienstverlening in bepaalde levensgebieden niet aansluiten op even goede diensten binnen andere gebieden. Iemand met een handicap kan bij voorbeeld een goed op hem afgestemd hulpprogramma krijgen, goed onderwijs hebben genoten en uitstekende werkgelegenheidskansen hebben, maar deze investeringen in persoonlijke hulpverlening, onderwijs en werkgelegenheid zijn volledig verspild als er geen vervoerinfrastructuur is om hem of haar in staat te stellen van en naar het werk te reizen.

Er zijn nog andere redenen waarom ons gelijke kansen worden ontzegd, bij voorbeeld geboorteplaats, financiële omstandigheden, manier van spreken, huidskleur of uiterlijk.

Eén tiende van alle burgers van de Europese Unie heeft de één of andere handicap. Zeven op de tien gehandicapten ontwikkelt zijn/haar handicap tijdens het beroepsleven, dus het is ontoelaatbaar dat onze maatschappij de behoeften en rechten van zo'n groot deel van de bevolking negeert.

Bovendien worden de economische voordelen niet erkend van integratie van een actieve gehandicapte bevolking.

Samenlevingen draaien vanuit een notie van mythische «normaliteit» die een obstakel vormt voor de ontwikkeling van een holistische aanpak van beleid en implementatie, evenals voor het ontwikkelen van zelfbewustzijn en ontplooiing van gehandicapten.

2. De rol van de HELIOS II-gids van goed beleid

De vele sociale maatregelen en instrumenten van de afgelopen jaren hebben niet geleid tot dezelfde rechten en verantwoordelijkheden geleid voor Europa's gehandicapte burgers. Door heel Europa hebben verschillen in sociaal-politieke structuren, in niveaus van economische ontwikkeling en in cultuur geleid tot verschillende antwoorden op het algehele streven naar integratie van gehandicapten in een open samenleving.

Sinds 1988 stimuleert de Europese Commissie samenwerking op het gebied van gehandicapten. Als vervolg op haar Sociale Actieprogramma voor de Middellange Termijn dient de Commissie op het ogenblik een mededeling en een resolutie in van de Raad over gelijke kansen voor en non-discriminatie van gehandicapten, die op communautair niveau inter alia de in 1993 aangenomen VN-Standaardregels betreffende het Bieden van Gelijke Kansen voor Gehandicapten moeten bevestigen.

De resolutie zou in de praktijk een belangrijke politieke belofte betekenen van gelijke kansen voor gehandicapten in de Lid-Staten. Ofschoon niet per definitie juridisch bindend, zou deze toch bijdragen aan zowel het geleidelijk verhogen van de normen voor het beste beleid op nationaal niveau als aan een betere coördinatie op EU-niveau.

De publicatie van de HELIOS II Europese gids van goed beleid moet de Lid-Staten helpen bij de aanscherping van hun normen en de bestrijding van discriminatie en uitsluiting.

De gids bevat de belangrijkste punten en conclusies die de HELIOS II-partners hebben vastgesteld tijdens het vierjarig activiteitenprogramma. Ze biedt een hele reeks praktische voorbeelden van goed beleid bij de toepassing van gelijke kansen-beleid in de verschillende Lid-Staten. Ze zou een waardevolle referentie moeten zijn voor lezers die betrokken

zijn bij beleids-inhoudelijke kwesties. Voor elke sector van het HELIOS II-programma (sociale integratie en onafhankelijk leven, onderwijs, functionele revalidatie en economische integratie) zijn de partners die betrokken zijn bij uitwisselings- en informatie-activiteiten, en de vertegenwoordigers van de NGO-Europrogramma's het eens geworden over principeverklaringen ter ondersteuning van goed beleid. Deze principes worden vervolgens geïllustreerd met voorbeelden die algemeen worden gezien als bevorderend voor de ontwikkeling van gelijke kansen voor gehandicapten.

Er is een opmerkelijke harmonie tussen de expliciete en impliciete kwesties die volop aan bod komen in deze gids en in het voorstel van de Commissie aan de Lid-Staten over een Kader met Richtlijnen ter verwezenlijking van het principe van gelijke kansen voor gehandicapten. Een exemplaar van dit document is te vinden in Bijlage B. De lezers wordt vooral aangeraden ook Bijlage A te lezen. Deze bevat voorbeelden van mogelijke verwijzingen naar de Richtlijnen van de Commissie.

3. De doelstellingen van deze gids

De specifieke doelstellingen van deze gids, als onderdeel van de globale doelstellingen van het HELIOS II-programma ter bevordering van gelijke kansen voor en de integratie van gehandicapten, zijn:

- herziening van het huidige beleid;
- bevordering van kennisoverdracht en goed beleid;
- stimulering van een 'sneeuwbal'effect door het informeren van geïnteresseerde partijen die niet aan het HELIOS II-programma hebben meegewerkt;
- bieden van een onderwijsinstrument;
- hulp bij planning voor de toekomst.

4. De informatiebronnen

Deze gids is gebaseerd op de activiteiten van de deelnemers aan het HELIOS II-programma. Voorbeelden van activiteiten die een bron van informatie vormden voor deze gids, zijn o.a. een uitgebreid programma van werkbezoeken, studiegroepen, seminars en conferenties die ertoe moesten bijdragen dat herkenning van goed beleid in de individuele Lid-Staten van de Europese Unie mogelijk werd. Hieraan is deelgenomen door meer dan 800

organisaties die zijn geselecteerd door de regeringen van de Lid-Staten en de sinds 1985 geleidelijk in het programma opgenomen EVA-landen (IJsland, Liechtenstein en Noorwegen), evenals door bijna 100 NGO's.

Verder konden voorbeelden van goed beleid worden gevonden tijdens de Helios II-wedstrijden van 1995 en 1996. De winnaars van deze wedstrijden werden geselecteerd door een onafhankelijke Europese jury waarin alle Lid-Staten vertegenwoordigd waren.

En tot slot heeft deze gids veel profijt gehad van de inbreng van leden van het Europees Gehandicaptenforum en het HELIOS II-Adviescomité.

5. De structuur van de gids

De gids bevat vier hoofdstukken die de vier HELIOS II-sectoren weerspiegelen: sociale integratie en onafhankelijk leven, onderwijs, functionele revalidatie en economische integratie (werk en voorbereiding op werk).

De productie van één document voor alle vier sectoren biedt vele voordelen, en is dus op zichzelf al een model van goed beleid:

- 1 Het weerspiegelt een goede synergie tussen de verschillende gebieden van het sociale en economische leven en zo is er erkenning voor de inspanning die tijdens het HELIOS II-programma is gedaan om de activiteiten van de verschillende sectoren met elkaar te verbinden.
- 2 Bestrijding van uitsluiting houdt in dat gehandicapten toegang krijgen tot een eindeloze reeks diensten die hen in staat stellen optimaal gebruik te maken van hun mogelijkheden.
- 3 Ook wordt aan het licht gebracht dat kwesties uit het echte leven niet specifiek zijn voor de sectoren die kunstmatig zijn gedefinieerd met het praktische doel van een bepaald communautair programma. De lezers zullen ongetwijfeld opmerken hoe vaak wordt verwezen naar het tot stand brengen van «deelname» of «participatie» en van «bewustmaking», naar een beleid ter garanderen van het recht dat gehandicapten krijgen op het volledig ontwikkelen van hun persoonlijke mogelijkheden, naar de noodzaak van betere voorlichting over de betekenis van «toegang» en «toegankelijkheid», en de noodzaak het grote publiek bewuster te maken van het belang van

aanvaarding van en respect voor de verschillen tussen mensen.

4 Het Redactiecomité is van mening dat de gids, als weerspiegeling van goed beleid, moet verwijzen naar andere kwesties, teneinde een verband te kunnen leggen tussen zaken die gelden voor alle sectoren. Dit komt ook tot uiting in het besluit om de hoofdstukken over 'werk' en 'voorbereiding op werk' samen te voegen. Deze benadering illustreert tevens de «continuïteit» in de dienstverlening, waarover in deze gids herhaaldelijk gesproken wordt.

(2) In 1980 nam de Wereldgezondheidsorganisatie een «International Classification of Impairments, Disabilities, and Handicaps» (ICIDH = internationale classificatie van gebreken, stoornissen en handicaps) aan, die een meer exacte en tegelijkertijd relativistische benadering voorstelde. Tijdens een vergadering op 25/26 maart 1996 tussen de Raad van Europa, de Europese Commissie, de Wereldgezondheidsorganisatie en het Europees Gehandicaptenforum werd gesproken over de bedenkingen rond deze definities, maar men kon het niet eens worden over een definitieve classificatie en definitie.

6. Definities (2)

Overeenkomstig het Besluit van de Raad van 25 februari 1993 opereert het HELIOS II-programma op basis van de volgende definitie van handicaps:

«Onder 'gehandicapten' wordt verstaan mensen met ernstige gebreken, stoornissen of handicaps die het gevolg zijn van lichamelijke (inclusief zintuiglijke), geestelijke of psychologische gebreken die de uitvoering van een voor mensen normaal geachte activiteit of functie in de weg staan.»

7. Gebruik van terminologie

Er bestaat in Europa geen consensus over het gebruik van de termen «gehandicapten» of «mensen met een handicap». Ofschoon wij erkennen dat verschillende groepen de term «mensen met een handicap» prefereren boven «gehandicapten», heeft het Redactiecomité toch besloten in deze gids de term «gehandicapten» te gebruiken. De termen «gehandicapten» en «gehandicapte persoon» moeten daarom worden geïnterpreteerd als «mensen met een handicap» of «persoon met een handicap», indien de lezer van de gids deze termen geschikter vindt.

8. Het Redactiecomité

Er werd een Redactiecomité aangesteld, dat bestond uit 12 leden afkomstig uit alle sectoren van de HELIOS II-activiteiten. Dit comité moest het eens worden over de principes van goed beleid en voorbeelden selecteren ter illustratie van deze principes. Een lijst met leden van het Redactiecomité vindt u in Bijlage D

Het Redactiecomité stelde principes en voorbeelden van goed beleid vast op basis van specifieke criteria (die hieronder worden uiteengezet), door raadpleging van schriftelijke verslagen van HELIOS-deelnemers en via directe contacten met betrokkenen en projecten.

Geen enkel voorbeeld uit het dagelijks leven is volmaakt, en daarom heeft het Redactiecomité besloten om een paar voorbeelden van goed beleid te selecteren waarmee ten minste enkele van de principes van goed beleid in de praktijk kunnen worden aangetoond. Het Comité is tevens van mening dat, daar alle voorbeelden gerelateerd zijn aan specifieke omstandigheden, zij alleen met succes kunnen worden overgedragen als ze worden aangepast aan de nieuwe omgeving.

Wij willen nog eens benadrukken dat de gebruikte voorbeelden slechts het zichtbare topje zijn van de ijsberg van vastgesteld goed beleid dat tot stand is gekomen door het proces van informatie-uitwisseling tijdens het HELIOS-programma. Informatie over andere voorbeelden kan worden gevonden in veel van de publicaties in de suggesties voor verdere leesstof, vanaf bladzijde 132.

Criteria voor de selectie van voorbeelden van goed beleid

De voorbeelden:

- 1 moeten een specifieke activiteit beschrijven;
- 2 moeten één of meer van de belangrijkste of prioritaire thema's illustreren van het HELIOS II-programma;
- 3 moeten een illustratie zijn van één of meer principes van goed beleid in deze gids;
- 4 moeten vernieuwend zijn in zekere mate, of tenminste in nationaal verband;
- 5 moeten in andere situaties/culturen toepasbaar zijn.

De principes van goed beleid

Eerbiediging van fundamentele rechten

Goed beleid kan, net als slecht beleid, vele vormen aannemen, maar bepaalde sleutelementen zijn herkenbaar.

In het algemeen houdt goed beleid in een erkenning van in het recht op brede, passende en tijdige dienstverlening die mensen met handicaps in staat stelt een zo groot mogelijke onafhankelijkheid te bereiken. Dit moet gepaard gaan met:

Gelijke kansen

Iedereen is anders, maar alle mensen moeten gelijke kansen krijgen op een bevredigend leven zoals zij het wensen. Dit betekent gelijke toegang tot geschikt onderwijs en passende werkgelegenheid overeenkomstig de vaardigheden en mogelijkheden. Gehandicapte mensen hebben soms redelijke aanpassingen of persoonlijke hulpverlening nodig die de belemmeringen voor gelijkheid wegnemen; uiteindelijk kan men dan komen tot gelijke kansen. Men zal ook moeten erkennen dat de behoeften van gehandicapte vrouwen en van gehandicapte zwarte of tot een etnische minderheid behorende mensen kunnen verschillen van die van gehandicapte blanke mannen. Men moet deze verschillen erkennen en er moeten werkwijzen worden opgezet om gelijke kansen te bieden aan alle gehandicapte mensen. Gelijke kansen houdt ook in: volledige toegang tot de informatie die nodig is om gehandicapten en de ouders van gehandicapte kinderen een sterkere positie te geven.

Burgerschap

Goed beleid moet te allen tijde het concept van burgerschap erkennen. Dit concept geeft individuele personen het recht op gelijke toegang tot goederen en diensten en erkent tegelijkertijd de verantwoordelijkheden van mensen als onderdeel van hun actieve rol in de maatschappij.

Onderlinge afhankelijkheid en solidariteit

De samenleving zou erkenning moeten hebben voor de onderlinge afhankelijkheid van alle individuen die er deel

van uitmaken, en tevens hun recht op zelfbeschikking moeten respecteren. Een gehandicapte persoon kan bij voorbeeld afhankelijk zijn van een persoonlijke hulpverlener voor hulp en ondersteuning, maar die hulpverlener kan voor zijn of haar inkomen weer afhankelijk zijn van de gehandicapte persoon. De samenleving zou zich solidair moeten tonen met al haar onderling afhankelijke leden, en aandacht hebben voor mensen die als «anders» worden beschouwd; hun plaats in de maatschappij moet worden gerespecteerd. Dit betekent dat passende structuren en diensten opgezet en gefinancierd moeten worden, als ondersteuning van deze solidariteit en onderlinge afhankelijkheid.

Integratie in de samenleving van elke dag

Eén van de hoofdprincipes van iedere vorm van beleid inzake gehandicapten is hun recht op volledige integratie in de samenleving van alledag en op volledige toegang tot het onderwijsstelsel. Tevens moeten zij ook eenzelfde recht hebben op huisvesting, en op een behoorlijk loon, een gelijk recht op volwaardige toegang tot alle diensten en op een levensstijl naar hun keuze. Het recht op integratie in de samenleving van alledag zou gehandicapten in staat moeten stellen om daarbij behorende verantwoordelijkheden te delen.

Respect en waardering voor verschillen

Versillen tussen mensen, ongeacht de vraag of sommige van die verschillen kunnen worden gezien als «handicaps», moeten worden gerespecteerd. In plaats van ons blind te staren op mogelijke problemen die onderlinge verschillen kunnen opleveren, zouden we juist de verschillende inzichten en kansen die zij met zich mee kunnen brengen, op waarde moeten schatten.

Keuze en controle

Gehandicapten (en/of hun wettelijke vertegenwoordigers) behoren dezelfde keuzemogelijkheden en zeggenschap te hebben ten aanzien van de manier waarop zij willen leven als de overige leden van de samenleving. Om deze keuzes en zeggenschap mogelijk te maken, zou waar nodig passende financiering moeten worden verstrekt. De ouders van gehandicapte kinderen moeten dezelfde rechten hebben als andere ouders op het gebied van keuze en zeggenschap.

Betrokkenheid bij besluitvorming

Gehandicapten behoren dezelfde rechten te hebben als anderen op betrokkenheid bij de besluiten die van invloed zijn op hun levens. Waar nodig zouden zij tevens recht moeten hebben op een advocaat en/of wettelijk vertegenwoordiger die aan dit proces deel zou kunnen nemen.

Nadruk op vaardigheden

Een goed beleid legt eerder de nadruk op vaardigheden van mensen en op de vraag hoe deze vaardigheden gebruikt en ontwikkeld kunnen worden, dan op handicaps.

Individuele voorzieningen

Gehandicapten hebben er recht op dat op passende wijze hun behoeften worden vastgesteld en verwezenlijkt; daartoe behoort ook het recht op passende persoonlijke hulpverlening. Dit kan immers de sleutel zijn tot gelijke kansen en onafhankelijk leven.

Permanente herziening en aanpassing

Een goed beleid betekent een voortdurende herziening van de regelingen om op bestaande verschillen tussen de mensen in te spelen. Dit herzieningsproces moet een element bevatten dat garantie biedt voor dienstverlening van hoge kwaliteit. Het belangrijkste resultaat van het herzieningsproces moet een voortdurende aanpassing aan veranderende omstandigheden zijn.

Networking

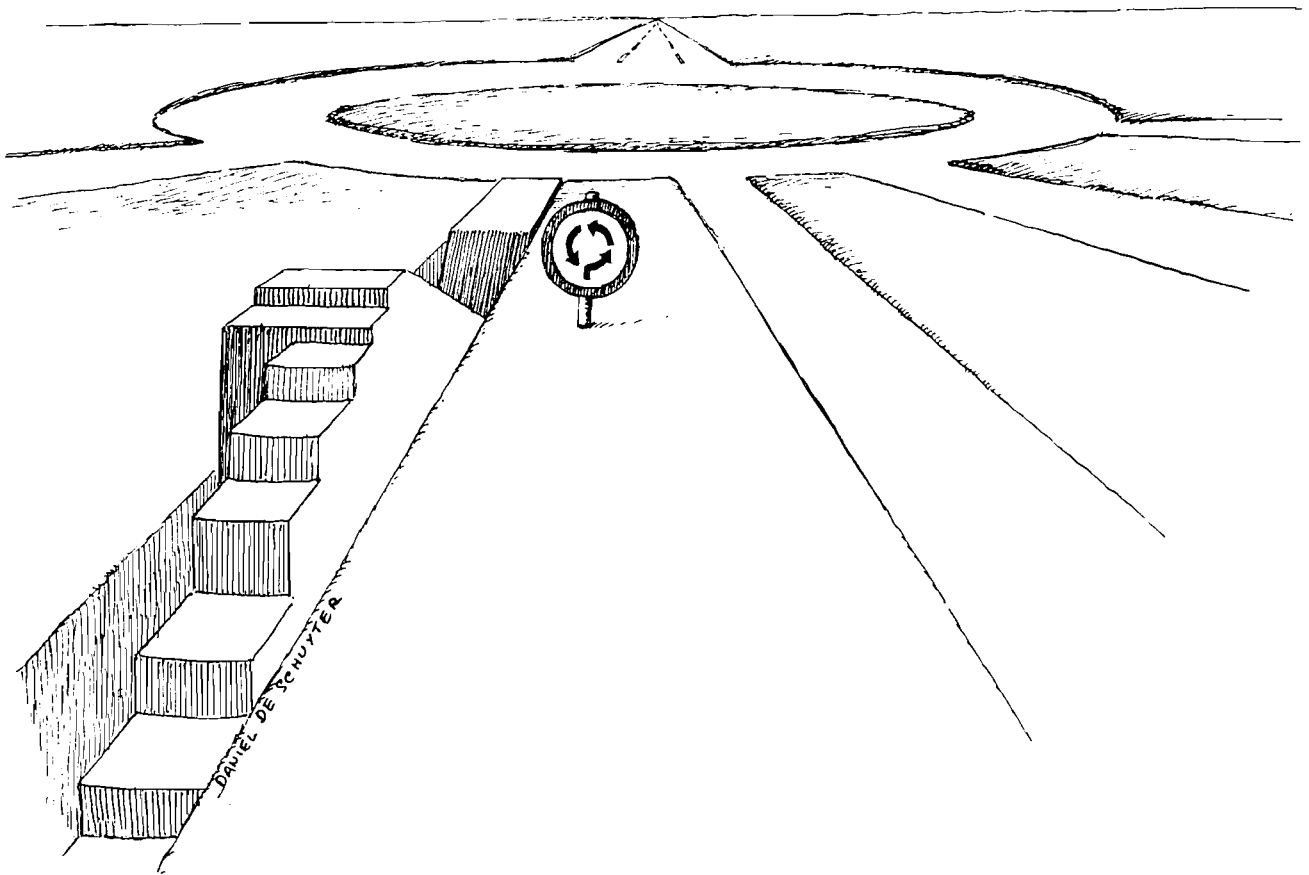
Lokale, regionale, nationale en internationale gehandicaptenorganisaties, deskundigen, vrijwilligersorganisaties, enz. zouden het eens moeten worden over uitgebreide en flexibele netwerken voor uitwisseling van informatie en verspreiding van voorbeelden van goede praktijken.

Bewustmaking van het publiek

De maatschappij zou al haar burgers voortdurende educatie moeten geven over de rechten en mogelijkheden van alle groepen, inclusief gehandicapten. Innovatieve oplossingen voor problemen zouden op grote schaal verspreid moeten

worden onder alle groepen, die ze vervolgens in praktijk kunnen brengen.

Al deze principes kunnen worden gebruikt als principes van goed beleid op veel gebieden van menselijke activiteiten, niet alleen op het gebied van handicaps. In de geest van de integratie moeten we niet vergeten dat goed beleid op het gebied van handicaps in feite slechts één aspect is van **goed beleid binnen alle gebieden van de menselijke activiteit.**

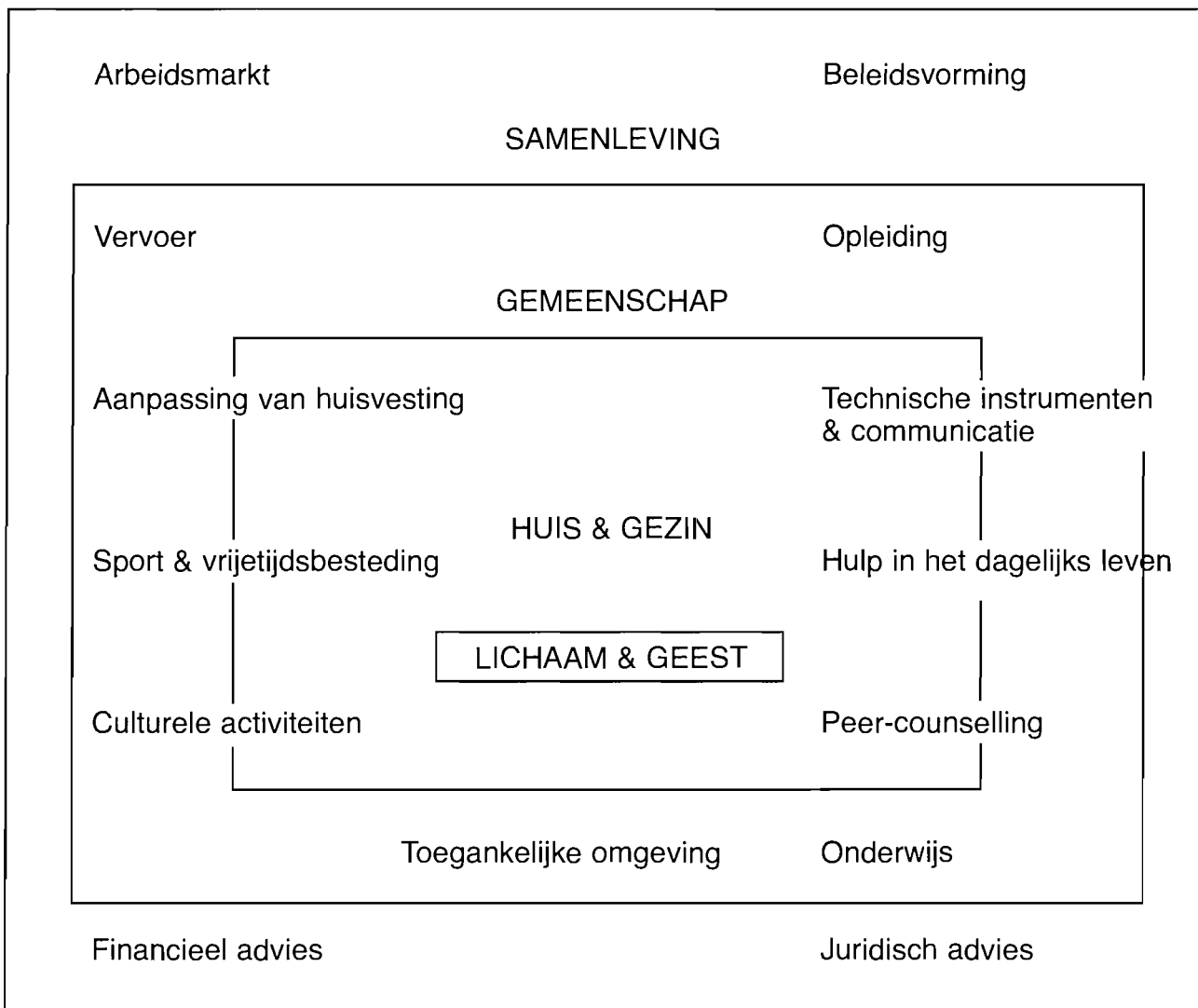

1 Sociale integratie en onafhankelijk leven

Inleiding

Gehandicapten maken deel uit van de maatschappij, maar toch voelen zij zich vaak geïsoleerd van de rest van de samenleving, vanwege de vele (fysieke, institutionele, culturele en psychologische) belemmeringen tot integratie in de samenleving van alledag.

Enkele belangrijke gebieden waarop gehandicapten gehinderd worden in hun sociale integratie, en waarop een goed beleid nodig is om deze belemmeringen weg te nemen, zijn:

1: Lichaam en geest

Hieronder vallen:

- toegang tot medische en paramedische zorg en informatie;
- hulp in het dagelijks leven;
- faciliteiten op het gebied van communicatie.

2: Huis en gezin

Hieronder vallen:

- toegankelijkheid van geschikte huisvesting;
- toegang tot speciale apparatuur;
- mogelijkheden om het eigen huis als werkplek te gebruiken.

3: De gemeenschap

Hieronder vallen:

- passend vervoer;
- onderwijsmogelijkheden;
- werkgelegenheidsmogelijkheden;
- structuren voor onderwijs, opleiding, advies en informatie;
- een goede en openhartige houding van andere leden van de gemeenschap.

4: De samenleving in het algemeen

Hieronder vallen:

- toegang tot de infrastructuren van de samenleving in het algemeen;
- toegang tot werkgelegenheid;
- toegang tot vervoer;
- toegang tot culturele, vrijetijds- en amusementsfaciliteiten;
- betrokkenheid bij politieke en economische beleidsvorming.

De HELIOS-partners hebben tal van voorbeelden van goed beleid herkend op elk van de bovenstaande gebieden. De voorbeelden die voor deze gids zijn geselecteerd illustreren de belangrijkste principes ter bevordering van sociale integratie en onafhankelijk leven, die op de volgende bladzijden zullen worden behandeld.

Principes van goed beleid op het gebied van sociale integratie en onafhankelijk leven

Op het gebied van sociale integratie en onafhankelijk leven zijn enkele van de belangrijkste principes van goed beleid:

- 1 De algemene strategie te streven naar het doel van maximale zelfbeschikking. Een heel scala van ondersteunende activiteiten, inclusief «voorspraak» , dient te worden ontwikkeld om gehandicapten in staat te stellen geleidelijk, volgens hun eigen ritme en in de door hen gewenste mate, over te gaan van afhankelijkheid naar zelfbeschikking. Dit dankzij de verwezenlijking van de gewenste kwaliteit van leven.
- 2 De ontwikkeling in de richting van maximale zelfbeschikking dient gepaard te gaan met geleidelijk toenemende gelijkheid en met volledige maatschappelijke deelname, en deelname aan normaal onderwijs, aan het gezinsleven, aan het culturele leven en aan werkgelegenheid.
- 3 Bij maatregelen ter bevordering van sociale integratie en onafhankelijk leven zouden de verschillende culturen en waardesystemen binnen Europa moeten worden erkend en gewaardeerd; daarbij moet men oog hebben voor sociale structuren die al sinds jaar en dag bestaan.
- 4 Mogelijkheden voor toegang tot het openbaar vervoer en tot behoorlijk aangepast persoonlijk vervoer.
- 5 Vereenvoudiging voor iedereen van toegang tot informatie en communicatiemiddelen.
- 6 Gelijke toegankelijkheid voor iedereen van alle opleidingsprogramma's, cursussen en informatieprogramma's. Daarbij moet rekening worden gehouden met de behoeften, ideeën en wensen van gehandicapte mensen.
- 7 Beschikbaarheid van programma's, huisvesting en ondersteunende diensten om gehandicapten in staat te stellen te wonen in de omgeving van hun keuze.
- 8 «Universeel ontwerpen» bij gebouwen moet worden uitgebreid («ontwerp voor iedereen»).
- 9 Eindgebruikers moeten in staat worden gesteld om op alle niveaus actief deel te nemen aan de beleidsvorming rond sociale integratie en onafhankelijk leven.

Goed beleid in de praktijk

Enkele voorbeelden die konden worden vastgesteld door de activiteiten van het HELIOS-programma

De voorbeelden zijn ondergebracht in vier onderdelen, overeenkomstig de vier beleidsgebieden die zijn bestempeld als essentieel voor de kansen van gehandicapten op integratie en onafhankelijkheid, te weten: lichaam en geest, huis en gezin, de gemeenschap en de samenleving in het algemeen.

1. Lichaam en geest

Iedereen moet een kans krijgen om de grenzen en mogelijkheden van zijn of haar eigen lichaam en geest vast te stellen en te benutten. Dit is een fundamentele voorwaarde voor goed leven. Gehandicapten vormen hierop geen uitzondering en er zal dan ook speciale aandacht moeten worden besteed aan de verschillende aspecten van psychologische, functionele, medische en educationele aard die alle tezamen kunnen bijdragen aan een uitbreiding van de persoonlijke mogelijkheden die noodzakelijk zijn voor succesvolle sociale integratie en onafhankelijkheid.

Grindsted Research and Innovation Project, Denemarken ⁽³⁾

Dit voorbeeld laat zien hoe acht personen met leermoeilijkheden de kans kregen om hun eigen behoeften aan een betere kwaliteit van het leven te onderzoeken, via het opzetten van een dialoog met het ondersteunend personeel. Op basis van deze samenwerking kon elk individu zijn of haar eigen wensen uiten en persoonlijke streefdoelen ontwikkelen, en werden werkelijke veranderingen doorgevoerd ter verbetering van hun dagelijks leven.

Het Grindsted project was een onderzoeksproject. Deel ervan was het bestuderen van uiteenlopende methoden om te komen tot een constructieve dialoog met mensen met leermoeilijkheden. Deze dialoog moest echter ook daadwerkelijke gevolgen hebben voor de betrokken personen.

Om de relevante aspecten van de «kwaliteit van het bestaan» vast te kunnen stellen, richtte men de dialoog vooral op:

(3) Voor meer informatie in het Engels en Deens kunt u contact opnemen met de heer Jesper Holst, Danmarks Lærerhøjskole, Skolebakken 171, DK-6705 Esbjerg O., Denemarken. Een beschrijving van het Grindsted project vindt u tevens in «Intellectual Disabilities in the Nordic Welfare States», van Jan Tossebro, Anders Gustavsson en Guri Dyrendahl, Højskoleforlaget, Kristiansand, Noorwegen, 1996.

- het subjectieve inzicht van iemand in zijn of haar eigen dagelijks leven;
- sociale relaties;
- beheersing en communicatie;
- gevoel van eigenwaarde/zelfachting.

Men testte vier methoden om tot een dialoog te komen:

- die van de «toekomstige werkplaats»;
- video;
- foto's;
- de deelnemer-observatiemethode.

Bij de **methode van de «toekomstige werkplaats»** tracht men vaardigheden te vinden van mensen, die hen in staat moeten stellen hun eigen toekomst vorm te geven. Er zijn drie fasen. Eerst uiten de deelnemers kritiek op een bepaald thema (in dit geval aspecten van de kwaliteit van hun bestaan); vervolgens worden utopische en fantastische oplossingen deze kritiekpunten geregistreerd. In de eindfase van het «testen van de realiteit» worden vanuit de denkbeeldige mogelijkheden realistische oplossingen besproken en ontwikkeld.

Met behulp van **video** werden belangrijke aspecten gefilmd van het dagelijks leven van de deelnemers. De deelnemers kozen zelf welke zaken zij wilden vastleggen. De video-opnames werden vervolgens gebruikt als uitgangspunt voor discussies over mogelijke veranderingen in de dagelijkse routine.

De **methode van fotografie** gaf de deelnemers een kans om die dingen te tonen die voor hen belangrijk waren met behulp van een Polaroidcamera. De foto's werden vervolgens in albums gestoken en aangevuld met wat «klassiekere» foto's uit kranten en tijdschriften. Deze methode diende ter ondersteuning van een dialoog met gebruikers over de aspecten van hun baan of hun huiselijk leven die voor hen belangrijk zijn.

De **deelnemer-observatiemethode** omvatte het meer objectieve en systematische vastleggen door het ondersteunend personeel van de dagelijkse routine van de deelnemers. Hierdoor konden de verschillende ritmes in het leven van alledag van de deelnemers worden gevolgd, en ook kon de mate waarin zij invloed hebben op hun dagelijks leven, mogelijkheden voor verandering, nieuwe relaties, enz. worden aangetoond.

Het onderzoek naar het gebruik van al deze methodes toont aan dat het heel goed mogelijk is om een dialoog te voeren over de kwaliteit van het bestaan met mensen met leermoeilijkheden. Deze dialoog zou een belangrijk onderdeel moeten zijn van hulpverlening aan en verzorging van gehandicapten zodat manipulatie en paternalisme vermeden kunnen worden.

2. Huis en gezin

Persoonlijke hulpverlening is een fundamentele eis voor mensen met ernstige en blijvende handicaps. De familie biedt meestal wel voortdurende praktische en emotionele hulp aan een gehandicapt familielid. Er is echter duidelijk behoefte aan persoonlijke hulpverlening, zodat gehandicapten kunnen leven zoals zij dit wensen, zonder dat zij volledig afhankelijk zijn van familie.

Het Assistance Project van de Swedish Federation of Disabled Persons (Swedish National Association for Persons with Mental Handicap en Association of Neurologically Disabled) ⁽⁴⁾

(4) Voor meer informatie kunt u contact opnemen met de Swedish Federation of Disabled Persons, Katrinbergsvägen 6, S-11743 Stockholm, Zweden.

Het Assistance Project van de Swedish Federation of Disabled Persons heeft de opdracht een model voor persoonlijke hulpverlening te ontwikkelen en testen dat:

- onder controle is van de gebruiker;
- Garanties biedt voor de lange termijn;
- onbevooroordeeld is;
- alomvattend is;

met het globale doel dat een normale en zelf gekozen levensstijl mogelijk moet zijn voor mensen met ernstige en chronische handicaps.

Het project is gebaseerd op de uitgangspunten dat:

- de individuele persoon het recht en de financiële middelen moet krijgen om hulpverlening te betalen;
- mensen die van hulpverlening afhankelijk zijn, vragen om de hulpverlening die zij nodig hebben, niet meer en niet minder.

In meer technisch taalgebruik is het project gebaseerd op een «vraaggericht model», wat inhoudt dat de hoeveelheid en de soort hulpverlening die voor elke gehandicapte persoon beschikbaar is, wordt bepaald door hun eigen eisen.

In de Zweedse wet is nu het recht opgenomen van een gehandicapte persoon op passende persoonlijke hulpverlening. «Persoonlijke hulpverlening» betekent praktische hulp van hulpverleners, met waar nodig een uitgebreidere ondersteuning. De gebruiker beslist wat gedaan moet worden, en waar en wanneer de hulpverlening vereist is. De persoonlijke hulpverlening is afgestemd op de behoeften van elk individu.

Zo'n 200 gehandicapten doen mee aan het project, en ieder stelt zijn of haar eigen hulpverleners aan.

Verscheidene deelnemers besloten zich aan te sluiten bij een coöperatie die zij zelf hebben opgericht met steun van het project. Uitsluitend mensen die behoefte hebben aan persoonlijke hulpverlening, kunnen volwaardige leden worden van deze coöperatie. De coöperatie doet werk dat te maken heeft met de behoeften van leden aan persoonlijke hulpverlening, zoals het aangaan van werkgeversverplichtingen, het verrichten van administratief en financieel werk en van werk dat te maken heeft met arbeidsrecht, het geven van individuele ondersteuning van de gebruikers bij de opleiding en het inwerken van hun persoonlijke hulpverleners.

De via dit project geboden hulpverlening omvat hulp bij de persoonlijke verzorging, bij het aankleden, eten, bij communicatie met anderen, reizen en vervoer, speciale huisvesting en alle andere vormen van algemene hulp bij dagelijkse activiteiten. En ouders of voogden van gehandicapten hebben baat bij een vervanging thuis, kortetermijnverblijven buitenshuis voor het gehandicapte familielid en een kinderoppas voor korte periodes.

De ervaringen met dit hulpverleningsproject hebben geleid tot het opzetten van andere gebruikerscoöperaties voor persoonlijke hulpverlening in Zweden, en tot de instelling van een regionale voorziening voor voorlichting over persoonlijke hulpverlening in het zuiden van Zweden.

Het project heeft bijgedragen tot een bewustmaking van het belang van persoonlijke hulpverlening doordat mensen met ernstige handicaps de kans kregen een geïntegreerde en zelf gekozen levensstijl te leiden.

De ervaringen met dit hulpverleningsproject zouden algemeen moeten kunnen worden toegepast op mensen die persoonlijke hulpverlening nodig hebben, ongeacht hun nationaliteit.

Naast het feit dat het als proefproject diende, heeft dit project ook nog een essentiële rol gespeeld in die zin dat het heeft bijgedragen aan de totstandkoming van nieuwe wetten.

(5) Herefordshire Lifestyles en First Key Partnership, Mortimer Trading Annex Unit
11/12, Burcott Road,
Hereford UK-HR7 9LW,
Verenigd Koninkrijk.

Herefordshire Lifestyles en First Key Partnership ⁽⁵⁾

In deze woon- en levensstijlpartnerschap wordt aan gehandicapte mensen voor het eerst hun eigen voordeursleutel gegeven, wat leidt tot een grotere autonomie, verantwoordelijkheid en meer zelfvertrouwen.

De dienst kwam tot stand op uitdrukkelijk verzoek van de betrokken gehandicapten. Oorspronkelijk waren er 40 deelnemers: mannen en vrouwen met lichamelijke handicaps en leermoeilijkheden. Zij woonden in een groot tehuis (Kyre Park) dat niet voldoende op hun behoeften was afgestemd. Het lag in een erg landelijke omgeving, ver weg van winkels. De meeste bewoners verlieten het huis alleen tijdens groepsexcursies.

In 1988 besloot SCOPE (toen nog The Spastics Society, de toenmalig beheerder van het tehuis, veranderingen door te voeren, te beginnen met uitgebreide raadpleging van de bewoners. Het proces van raadpleging en planning kwam tot stand in nauw overleg met de leden van een kleine groep gehandicapten en deskundigen die in de nabijgelegen stad Hereford bijeen kwamen. Deze groep (nu Herefordshire Lifestyles, een onafhankelijke vrijwilligersorganisatie) wilde gehandicapten helpen bij het verkrijgen van meer zeggenschap over hun eigen levens. Ze toonde aan dat wanneer gehandicapten zeggenschap over hun eigen leven hebben en hun eigen beslissingen nemen, ze vaak voor hulp zullen kiezen die doeltreffend is en goedkoper dan de traditionele sociale diensten.

Herefordshire Lifestyles begon een partnerschap met de nieuwe First Key service (opgezet door SCOPE), een dienst die zich inzette voor gehandicapten die weg wilden uit Kyre Park. Als gevolg daarvan werd Kyre Park uiteindelijk in 1994 gesloten en 37 van zijn vroegere bewoners wonen nu in hun eigen huis in diverse woonvormen in de steden Hereford en Worcester en in een dorpje in de buurt van hun vroegere tehuis. Ze wonen alleen of in kleine groepjes, en sommigen zijn geheel zelfstandig, met hun eigen personeel dat zij betalen met geld dat zij door bemiddeling van Herefordshire Lifestyles krijgen van de plaatselijke autoriteiten en de centrale overheid.

Gebruikers van de First Key service raken nu ook steeds meer betrokken bij het beheer. First Key onderhandelt met de financierende instanties om gehandicapten meer financiële zelfstandigheid te geven zodat zij de door hen gewenste diensten kunnen inhuren. Zij hebben een systeem opgezet dat gehandicapten in staat stelt hun eigen persoonlijke hulpverleners aan te stellen, met administratieve hulp en opleiding van First Key.

Herefordshire Lifestyles staat voortdurend iedereen bij die gebruik maakt van de First Key service. First Key kan optreden als vertegenwoordiger, vooral voor die mensen met leermoeilijkheden die jarenlange opname in instellingen achter de rug hebben, en garandeert dat de dienst tegemoet komt aan hun werkelijke, door hen zelf vastgestelde behoeften.

Herefordshire Lifestyles werkt nu met meer dan 150 gehandicapten in Herefordshire. Hierbij behoort ook het partnerschap met iedereen die van de First Key service gebruik maakt. De activiteiten van Herefordshire Lifestyles zijn inmiddels al overgenomen door 13 andere organisaties in het VK.

Dit partnerschap toont aan dat waar een dienst open staat voor onafhankelijke voorspraak en zelfhulp voor zijn gebruikers en deze ondersteunt, mensen met lichamelijke handicaps en leermoeilijkheden echte en doeltreffende zeggenschap over hun levens kunnen krijgen.

Comunità di Capodarco, Progetto Sud Comunità e Cooperativa, Lamezia Terme, Italië ⁽⁶⁾

(6) Comunità Progetto Sud, via Conforti,
I-88046 Lamezia Terme, Italië.

Deze Gemeenschap werd opgericht in de jaren '70 door gehandicapte en niet gehandicapten, om een alternatief te bieden voor verblijf in instellingen of bij familie, omdat daar de emancipatie van gehandicapten in hun dagelijks leven niet mogelijk was.

Alle gebouwen gemeenschappelijk behalve de eigen appartementen. De Gemeenschap bezit ook een aantal voertuigen die kunnen worden geleend voor particulier gebruik.

Naast het feit dat ze mensen in de gelegenheid stelt samen te leven op een manier die hen een maximale persoonlijke vrijheid verschaft, wil de Gemeenschap in de onderhoudskosten van al haar leden voorzien via een aantal zelfhulpbedrijfjes. Voorbeelden zijn werkzaamheden in een

drukkerij, in een computerworkshop en een revalidatiecentrum. Van deze diensten wordt door een groot aantal mensen en organisaties in de gemeente gebruik gemaakt. De inkomsten gaan naar een collectief fonds waarmee de onderhoudskosten worden gedekt. Elk lid heeft recht op een vast bedrag per maand uit dit fonds voor persoonlijke onkosten. Verder wordt de Gemeenschap enigszins gefinancierd door de sociale overheid.

In 1988 opende de Gemeenschap een Studiecentrum in de hoofdstraat van Lamezia Terme. In dit centrum bevindt zich een verzameling aan informatie en ervaringen die ter beschikking staan van gehandicapten, hun families en plaatselijke deskundigen.

De leden van de Gemeenschap zijn erin geslaagd een grote mate van persoonlijke vrijheid, keuze en controle te verkrijgen over hun sociale en hun beroepsleven. De persoonlijke hulpverlening die de gehandicapte leden nodig hebben, wordt op vrijwillige basis verstrekt door de niet-gehandicapte leden. Zo fungeert deze Gemeenschap meteen ook als uitstekend integratiemodel, waarin iedereen op gelijke basis deelneemt en zijn/haar individuele vaardigheden en bekwaamheden gebruikt voor het nut van de hele Gemeenschap.

3.De Gemeenschap

De kwaliteit van omgevings- en productontwerp, bouw en management bepaalt de fysieke condities voor sociale interactie en individuele functionaliteit. Binnen een ideaal model zou de omgeving moeten worden gepland en uitgevoerd naar toegankelijkheid, beantwoordend aan de behoeften van personen met een groot potentieel. Een goed ontworpen omgeving vormt een ondersteuning van mobiliteit, communicatie en begrip, en zij moeten zowel esthetisch aantrekkelijk, goed geordend als stimulerend zijn. De verwijdering van technische belemmeringen draagt in grote mate bij tot de onafhankelijkheid van mensen met handicaps en zo worden meer mogelijkheden geboden voor maatschappelijke integratie.

(7) Marjala Housing Project, city of Joensuu, Kaupungintalo, PL 59, FIN-80101 Joensuu, Finland.

Het Marjala project van de stad Joensuu, Finland (7)
Marjala, een deel van de stad Joensuu in Oost-Finland, is de eerste volledig toegankelijke buitenwijk in Europa. De wijk biedt mensen met speciale behoeften een kans om onafhankelijk, als gelijkwaardige leden van de samenleving,

te leven. Het is niet alleen een plaats voor mensen met handicaps, maar een woonomgeving voor iedereen. Marjala telt 1.250 huizen, evenals kantoren, winkels en recreatiefaciliteiten.

De ontwikkeling van Marjala was gebaseerd op het concept dat gehandicapten niet beperkt mochten worden tot huisvesting die speciaal voor gehandicapten was ontworpen. Maar zij zouden temidden van niet-gehandicapten moeten kunnen wonen in huizen die moeiteloos konden worden aangepast aan de behoeften van elke gehandicapte persoon. Dit druist in tegen de tendens om gehandicapten samen te voegen in «getto's», en zo worden zij in staat gesteld om een meer geïntegreerd en normaal leven te leiden.

Marjala is ontworpen in overleg met gehandicapten en gehandicaptenorganisaties.

Elk huis wordt zo gebouwd dat het steeds kan worden aangepast aan de specifieke behoeften van de bewoners, inclusief gehandicapten, jongeren, ouderen en gezinnen met kinderen. Wanneer de situatie van een gezin of persoon verandert, kunnen de huizen aan deze verandering worden aangepast.

Enkele voorbeelden van de ingebouwde toegankelijkheid van Marjala zijn:

- alle openbare plaatsen zijn zo gebouwd dat ze toegankelijk zijn voor gehandicapten, zoals rolstoelgebruikers en blinden;
- alle huizen hebben op afstand bediende deuren en andere aanpassingen waardoor de huizen toegankelijk en bruikbaar worden voor gehandicapten;
- alle appartementen zijn via een ISDN- (digitaal netwerk voor geïntegreerde diensten) telecommunicatienetwerk op een dienstennetwerk aangesloten; voor de nabije toekomst zijn experimenten met teleworkingactiviteiten gepland, via verbindingen met het externe telecommunicatienetwerk.

Shopmobility: een oplossing voor winkelproblemen van mensen met een beperkte mobiliteit ⁽⁸⁾

Shopmobility omvat niet slechts één project, maar vele. In maart 1995 hadden al zo'n 120 steden in het VK een Shopmobility-programma ingevoerd. Dit is een dienst die tegemoet komt aan de behoeften aan toegang en mobiliteit van gehandicapte of oudere mensen die gebruik willen maken van winkels en andere faciliteiten in het plaatselijk

(8) Verdere informatie is te vinden in het verslag van de UK Automobile Association (in het Engels): «Shopmobility. Good for People and Towns». Verkrijgbaar bij de Automobile Association, Norfolk House, Priestly Road, Basingstoke, Hants UK-RG24 9NY, Verenigd Koninkrijk. Verdere inlichtingen kunnen eveneens worden verkregen bij de National Federation of Shopmobility, 54 Friary Walk, Crowngate Centre, Worcester UK-WR1 3LE, Verenigd Koninkrijk.

stadscentrum. De dienst is zowel afgestemd op particuliere auto's als het openbaar vervoer. Mensen die met de auto reizen, krijgen gewoonlijk een geschikte parkeerplaats toegewezen. (Elektrische) rolstoelen en scooters zijn voorhanden, en meestal kunnen vrijwilligers om hulp te verlenen vooraf worden geboekt, of zij zijn ter plekke aanwezig.

De National Federation of Shopmobility beschrijft een typische eenheid als «...een winkel of kantoor, uitgerust met tal van hulpmiddelen voor mobiliteit zoals handmatig en elektrisch aangedreven rolstoelen, elektrische scooters en soms ook looptoestellen. Daar zijn zowel betaald personeel als vrijwilligers in dienst die zijn opgeleid in het geven van adviezen en het demonstreren van apparatuur aan potentiële klanten. Soms begeleiden ze de klant tot deze genoeg vertrouwen heeft opgebouwd om er alleen op uit te gaan. Hij of zij kan uiteindelijk volgens zijn/haar eigen ritme het hele stadscentrum bereiken, en volkomen zelfstandig functioneren.»

Shopmobility staat open voor iedereen, jong en oud, ongeacht de vraag of de handicap tijdelijk of blijvend is, en of deze het gevolg is van ziekte, een ongeval of ouderdom.

De bij afzonderlijke programma's verkrijgbare faciliteiten variëren, afhankelijk van hun financiële ondersteuning. Enkele van de grotere programma's bieden een keur aan apparatuur, voorzieningen om thee of koffie te zetten, een receptieruimte, adviseurs op het gebied van handicaps, een ophaaldienst voor de plaatselijke stations of bushaltes, en de organisatie van sociale evenementen. Heel kleine programma's bieden daarentegen misschien slechts een paar handmatig aangedreven rolstoelen.

Om meer te weten te komen over Shopmobility, heeft de UK Automobile Association (AA) onderzoek laten verrichten naar 10 programma's, waarbij 196 gebruikers zijn ondervraagd en discussies zijn gevoerd met de verantwoordelijke organisatoren. Dit onderzoek toonde aan dat:

- twee derde van de gebruikers ernstig gehandicapt was;
- bijna één derde van de gebruikers een loophandicap had (dus gebruik maakte van rekken of krukken);
- de helft van de gebruikers 60 jaar of ouder was;
- drie kwart van alle gebruikers met de auto naar het winkelcentrum ging;

- meer dan de helft van de gebruikers hun programma beoordeelde als «uitstekend» of «zeer goed», wat de gereserveerde of nabijgelegen goed toegankelijke parkeerplaatsen en de kwaliteit van de bewegwijzering betrof.

Verstrekkers van Shopmobility kunnen plaatselijke hoge functionarissen, toegankelijkheidsfunctionarissen, winkelinformatiemedewerkers zijn of mensen die werken aan het beheer van de stedelijke omgeving. De in de door AA geïnterviewde medewerkers waren absoluut overtuigd van de economische voordelen van het extra winkelpubliek dat de Shopmobility-programma's kunnen voortbrengen. De National Federation of Shopmobility noemt een onderzoek in het Kingfisher Centre in Redditch, waaruit blijkt dat de 23.000 bezoekers aan het Shopmobility-programma naar schatting 1,3 miljoen pond uitgaven in 1993.

De organisatoren van het programma benadrukten dat de menselijke vereisten toch het belangrijkste zijn ofschoon een goed programma ook valt of staat met de beschikbaarheid van goede apparatuur. Gehandicapte klanten merken dat het Shopmobility-programma hun onafhankelijkheid en een betere levensstijl verschaft. Ze zijn blij met de vrije keuzemogelijkheden die het programma biedt en de manier waarop het een verlichting biedt aan familie en verzorgers.

Shopmobility moet niet worden gezien als alternatief voor straatparkeren elders in de stad, noch is het een excuus om de rest van de stad voor gehandicapten slecht toegankelijk te laten blijven. Shopmobility dient een onderdeel te zijn van een pakket van maatregelen ter bevordering van de mobiliteit en toegankelijkheidsbehoeften van gehandicapten.

4.Samenleving in het algemeen

Gehandicapten worden geconfronteerd met tal van problemen op het gebied van de arbeidsmarkt. Veel groepen gehandicapten zijn eigenlijk bijna blijvend uitgesloten van werkgelegenheid als gevolg van hun gebrek aan kwalificaties, gebrek aan vaardigheden en arbeidservaring, of door starre werkorganisatie. De belangrijkste reden voor werkloosheid onder gehandicapten is terug te voeren op hun afhankelijke positie op lange termijn. Gemiste kansen op onderwijs-, opleidings- en werkgelegenheid kunnen ook te wijten zijn aan de ongeschikte fysieke toegankelijkheid van de betrokken instellingen, scholen, opleidingscentra en arbeidsplaatsen.

(9) Voor verdere informatie in het Nederlands en Engels kunt u contact opnemen met het Toegankelijkheidsbureau vzw., t.a.v. Mieke Broeders, Koorstraat 1, B-3510 Kermt, België.

Toegankelijkheidswerker: een opleidings- en werkgelegenheidsprogramma voor gehandicapten, België ⁽⁹⁾

Het programma met Toegankelijkheidswerkers wil nieuwe werkgelegenheid scheppen voor gehandicapten en aldus hun positie versterken. Er wordt op een positieve manier gebruik gemaakt van hun handicaps als belangrijke bron van gezag. In dit programma worden gehandicapten opgeleid tot professionele adviseurs op het terrein van toegankelijkheid bij planning en omgevingsontwerp.

«Toegankelijkheidswerker» is een trainingsproject voor lichamelijk gehandicapte volwassenen, dat tot stand kwam in het kader van het Europese HORIZON-werkgelegenheidsprogramma. Het loopt van oktober 1995 tot oktober 1997.

Het essentiële probleem waarover de gehandicapten advies uitbrengen is de fysieke ontoegankelijkheid van woningen, fabrieken, kantoren, winkels, openbare gebouwen, de bebouwde omgeving in het algemeen en het vervoerssysteem. Gehandicapten zelf zijn door hun ervaring autoriteiten op deze gebieden; maar er wordt maar zelden om hun advies gevraagd. Ze zijn niet goed genoeg opgeleid om zichzelf te verdedigen en hun behoeften in objectieve bewoordingen te verduidelijken aan autoriteiten en deskundigen, zoals architecten, planners en ontwerpers.

In het «Toegankelijkheidswerker»-programma is een opleidingsprogramma ontwikkeld en getest om gehandicapten op te leiden tot toegankelijkheidswerkers. Zij kunnen de schakel vormen tussen deskundigen, autoriteiten en gehandicapte gebruikers. Nieuwe trends, zoals de vergrijzing en het afdwingen van toegankelijkheid door nieuwe wetgeving, brengen met zich mee dat deze toegankelijkheidswerkers op tal van niveaus van nut kunnen zijn. Zij kunnen optreden als plaatselijke toegankelijkheidsfunctionarissen, zij kunnen de verzameling en verspreiding van relevante informatie begeleiden, en het concept van alomvattend ontwerp («ontwerp voor iedereen») promoten. Ook kunnen zij specifieke doelgroepen zoals architecten, ontwerpers en politici opleiden, en advies en voorspraak verlenen.

Plaatselijke Adviescomités

Volledige deelname aan de maatschappij betekent dat men bijdraagt tot het besluitvormingsproces en expertise

aanbiedt op speciale gebieden. De oprichting van Lokale Adviesraden (LAR's) stelt gehandicapten in staat hun stem te laten horen en verbetert de besluitvorming op gemeentelijk niveau. Het biedt een mechanisme ter bevordering van integratie met betrekking tot planning en management, en houdt tegelijk voeling met de belangen van burgers. Eén van de groepen binnen de sector sociale integratie en zelfstandig wonen van het HELIOS II-programma publiceerde een Europese gids van goed beleid voor gemeentelijke beleidsmakers bij de vorming van Lokale Adviesraden ⁽¹⁰⁾. De groep keek naar tal van voorbeelden van Lokale Adviesraden, maar besloot uiteindelijk geen specifieke voorbeelden te geven die als goed beleid moesten gelden. Zij zijn van mening dat geen enkel voorbeeld beter is dan een ander, en dat het enige wat telt is dat elk voorbeeld bevredigend is voor de gemeentelijke autoriteiten en naar de smaak van mensen met handicaps.

(10) «12-Star Good Cooks' Guide for Municipal Politicians and recipes for Good Practices to achieve inclusive policies for persons with disabilities», van Marcel Conrard, Lise Schmiegelow, Maria Franca en Elaine Shields, gepubliceerd door de Europese Commissie (in het Engels en Frans) en de nationale HELIOS-comités (in alle nationale talen), 1996

Gehandicapte burgers moeten hun gemeentelijke autoriteiten verduidelijken welke faciliteiten nodig zijn om een stad dusdanig toegankelijk en bruikbaar te maken voor gehandicapten dat een normale sociale integratie mogelijk is. Een Lokale Adviesraad is een uitstekende manier om de noodzakelijke informatiestroom op gang te brengen naar de autoriteiten.

Elke gemeentelijke autoriteit zou moeten worden verduidelijkt dat zij, door ondersteuning van de oprichting van een Lokale Adviesraad van en voor gehandicapten, deskundig advies uit de eerste hand kan krijgen van mensen die weten wat moet gebeuren om toegankelijkheid en sociale integratie voor iedereen te bewerkstelligen.

Het werk dat tijdens het HELIOS-programma is verricht, heeft wel duidelijk gemaakt dat de goodwill van gemeentelijke autoriteiten afhangt van de kwaliteit en de hoeveelheid informatie die zij ontvangen over de manier waarop gehandicapten het best kunnen worden geïntegreerd. Het ontbreken van beleid en faciliteiten ter bevordering van integratie, komt vaak meer voort uit een gebrekkige kennis over handicaps en de noodzakelijke maatregelen ter bevordering van de integratie van gehandicapten, dan uit onwil om deze integratie te stimuleren.

Van gemeentelijke autoriteiten kan niet worden verwacht dat ze zelf over de gevarieerde kennis beschikken over hoe de

maatschappij toegankelijk kan worden gemaakt voor alle burgers. Zij moeten van ervaren en bevoegde mensen horen wat moet worden gedaan, en een Lokale Adviesraad is een uitstekend middel om deze informatie over te dragen.

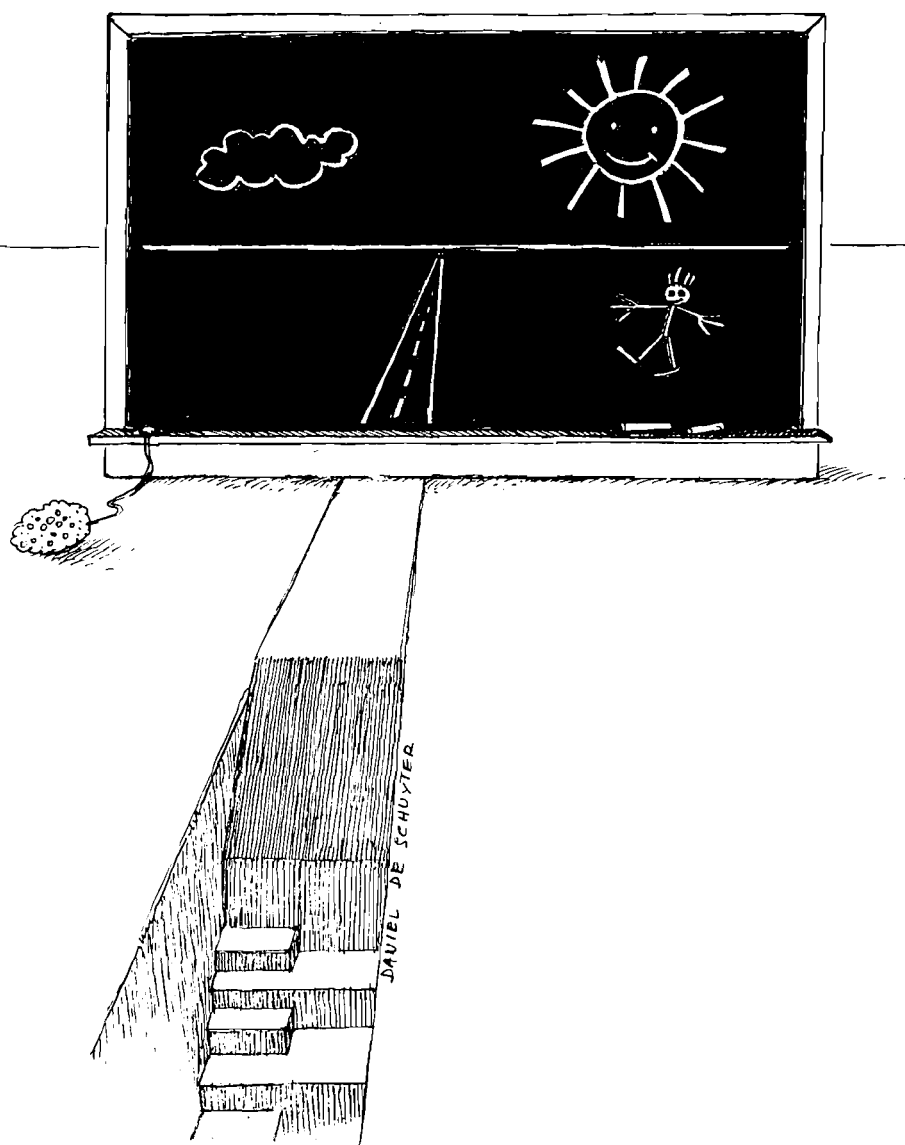
(11) Stockholmskooperativet
för Independent Living (STIL),
Bondegatan 39,
S-11633 Stockholm, Zweden.

Stockholm Cooperative for Independent Living (STIL) (11)

STIL is een coöperatie die is opgericht door zwaar gehandicapten die persoonlijke hulpverlening (ADL) nodig hebben. De behoeften aan hulpverlening van elk lid worden eerst beoordeeld door de plaatselijke overheid of door vertegenwoordigers van het nationale sociale-zekerheidsstelsel. Deze beoordeling maakt het mogelijk behoefte aan hulp van iemand te meten en weer te geven in een bepaald aantal uren hulpverlening per week. De coöperatie levert de vereiste diensten en brengt hiervoor een vaste prijs per uur in rekening. Elk lid betaalt voor zijn uren uit fondsen die verstrekt zijn door de plaatselijke overheid of het sociale-zekerheidsstelsel en die rechtstreeks op een rekening worden gestort die STIL namens elk lid heeft geopend. Zo beheert elk lid zijn of haar eigen budget voor persoonlijke hulpverlening. De STIL-leden houden tevens toezicht op hun hulpverleners, die direct door STIL worden aangesteld. STIL heeft nu 160 leden en een jaarlijkse omzet van zo'n 10,5 miljoen ECU.

Voordat iemand lid kan worden van STIL, moet hij/zij een cursus volgen waarin ervaren leden de nieuwkomers de noodzakelijke vaardigheden bijbrengen om hun persoonlijke hulpverleners te kiezen en te controleren. Deze zogeheten «Baas-cursus» beslaat onderwerpen als de beoordeling van je eigen behoeften, de onderhandeling met overheidsbureaus over fondsen, het adverteren voor hulpverleners, het interviewen van kandidaten, de samenstelling van een contract en een rooster, opleiding en toezicht.

Door gehandicapten in staat te stellen hun eigen persoonlijke hulpverlening te organiseren en te begeleiden, zorgt STIL ervoor dat deze hulpverlening op maat is gemaakt naar gelang de specifieke keuzes en behoeften van ieder afzonderlijk. De STIL-leden doen waardevolle ervaringen op door te leren hoe ze goed toezicht kunnen houden op hun hulpverleners. Ervaringen die zij in hun carrière kunnen gebruiken. De leden van STIL hebben zichzelf en het publiek bewezen dat gehandicapten heel goed in staat zijn om hun eigen zaken te beheren.

2 Onderwijsintegratie

Inleiding

(12) Ofschoon de nadruk in dit hoofdstuk sterk ligt op integratie in het onderwijs, moet de hierbij gebruikte term «school» worden gelezen als alle onderwijsinstellingen omvattend, waar van toepassing ook crèches en kleuterscholen of colleges en universiteiten. Integratie in het onderwijs behoort op alle niveaus van het onderwijs bevorderd te worden.

Het moet worden erkend dat de integratie van mensen met specifieke onderwijsbehoeften meer inhoudt dan het plaatsen van een leerling in een reguliere school ⁽¹²⁾. Het is een proces waarin de leerling kansen krijgt om zich te ontwikkelen op onderwijsgebied, en om te groeien naar economische en sociale onafhankelijkheid. Integratie is ook een proces waarin scholen zelf moeten veranderen. Zij moeten zich ontwikkelen in de richting van kwaliteitsonderwijs voor alle leerlingen met een maximale toegankelijkheid voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften.

Binnen Europa, en vooral via het HELIOS-programma, heeft men veel opgestoken van de ervaringen met de integratie van leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften. Het onderwijsnetwerk van het HELIOS-programma telde 192 deelnemers uit alle landen van de Europese Gemeenschap, en in het laatste jaar namen ook Noorwegen en IJsland hier deel aan. De deelnemers vormden 13 «themagroepen». Sommige daarvan bespraken kwesties als de «onderwijsfasen» (kleuter-, basis-, middelbaar, voortgezet, hoger onderwijs, enz.). De resterende themagroepen concentreerden zich op belangrijke aspecten van goed beleid die blijkbaar hebben bijgedragen tot het streefdoel van geïntegreerd onderwijs van hoge kwaliteit voor iedereen, inclusief voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften.

Alle themagroepen stelden uitgebreide verslagen samen als resultaat van informatie-uitwisseling, studiebezoeken en discussies.

Met de steun van het HELIOS II-programma konden zeven Europese niet-gouvernementele organisaties hun ervaringen met conferenties, seminars, vergaderingen van experts en opleidingsprogramma's gebruiken, ter bevordering van de integratie van alle leerlingen in het onderwijs als een voortdurend proces. Deze NGO's hebben het resultaat van hun werk neergelegd in jaarverslagen en in een aantal specifieke publicaties («Job Possibilities and Quality of Life for Handicapped People in Europe» en «Learning Difficulties: Assessment and Treatment»).

Als samenvatting van de inhoud van goed beleid op het gebied van onderwijsintegratie is een lijst opgesteld met principes van goed beleid op het gebied van onderwijsintegratie, die weliswaar is gebaseerd op de algemene principes van goed beleid (zie bladzijde 13) maar werd hier toegepast op het specifieke gebied van onderwijs. De principes worden vervolgd met een uiteenzetting over de belangrijkste aspecten van goed beleid en enkele voorbeelden van goed beleid in de praktijk.

Principes van goed beleid in onderwijsintegratie

Enkele belangrijke principes van goed beleid op het gebied van onderwijsintegratie:

- 1 Gelijke kansen voor iedereen om passend en geschikt onderwijs te volgen. De doelstellingen van onderwijs zijn voor alle leerlingen gelijk.
- 2 Iedereen heeft recht op regulier onderwijs van hoge kwaliteit. Regulier onderwijs zou voor alle leerlingen toegankelijk moeten zijn. Dit omvat fysieke toegankelijkheid, toegang tot het lesprogramma en tot alle andere aspecten van het schoolgebeuren.
- 3 Leerlingen hebben recht op vaststelling, beoordeling van en voorziening in hun specifieke onderwijsbehoeften. De specifieke onderwijsbehoeften van een gehandicapte leerling moeten gezien worden vanuit de achtergrond van de persoon met inachtneming van zijn/haar sociale en onderwijssituatie. Dit betekent dat men consideratie heeft voor bekwaamheden en wensen, en niet alleen aandacht aan hun handicaps of moeilijkheden moet besteden.
- 4 Onderwijs aan gehandicapten zou een vast onderdeel moeten zijn van het nationale onderwijsprogramma, de samenstelling van lesprogramma's en de schoolorganisatie ⁽¹³⁾.
- 5 Binnen een school zijn de 'gewone' leraren eindverantwoordelijk voor de verstrekking van het lesprogramma aan alle leerlingen, ook aan leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften. Er zou passende ondersteuning voorhanden moeten zijn om de gewone leraren in staat te stellen deze rol te vervullen.

(13) Uit de VN-
Standaardregels betreffende
het Bieden van Gelijke Kansen
voor Gehandicapten: Regel 6,
Punt 1 (zie Bijlage C).

- 6 Deskundigen die ondersteuning bieden aan leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften, zouden met de school moeten samenwerken. Deze samenwerking zou als hoofddoel moeten hebben dat de scholen in staat worden gesteld zelf tegemoet te komen aan de behoeften van de leerlingen (zelfondersteunende scholen).
- 7 Deskundigen moeten passende opleidingen en bijscholing krijgen.
- 8 Ouders en vertegenwoordigers van leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften moeten in hun rol van partners worden geïnformeerd over, betrokken bij en gemachtigd in het proces van besluitvorming omtrent de leerling - verantwoordelijkheden moeten gedeeld worden.
- 9 Een voortdurende informatiestroom zou moeten plaatshebben tussen ouders, opvoeders en gehandicapte leerlingen, zodat elke groep kan worden geïnformeerd over veranderende behoeften, wensen en bekwaamheden van de anderen.
- 10 Waar nodig zou aan de specifieke onderwijsbehoeften moeten worden tegemoetgekomen, zodat kan worden toegezien op een vroegtijdige onderkenning en uitbreiding van het onderwijs na de normale leerplichtige leeftijd.
- 11 Om coherentie en continuïteit te garanderen moeten alle onderwijsmogelijkheden voor mensen met specifieke onderwijsbehoeften de overgang vereenvoudigen tussen verschillende onderwijsfasen en in de richting van het volwassen/beroepsleven.

Belangrijke aspecten van goed beleid op het gebied van onderwijsintegratie

1. Wetgeving en mensenrechten

Het recht op gelijke kansen voor alle mensen moet uitgangspunt zijn voor het ontwikkelen van alle vormen van wetgeving over onderwijs voor mensen met specifieke behoeften. Het onderwijsstelsel zou alle kinderen moeten omvatten, ongeacht hun handicap.

Het concept van «handicap» in alle vormen van wetgeving over het onderwijs moet op een relativerende manier

(14) Uit de VN-
Standaardregels betreffende
het Bieden van Gelijke Kansen
voor Gehandicapten: Regel 18
(zie Bijlage C).

gedefinieerd worden; d.w.z. rekening houdend met alle school- en omgevingsfactoren die gehandicapte leerlingen verhinderen op gelijkwaardige wijze deel te nemen aan het onderwijs ⁽¹⁴⁾.

De wetgeving moet garanties bieden voor de toegang tot reguliere scholen op alle niveaus van het onderwijsstelsel, inclusief het hoger onderwijs. Dit omvat fysieke toegankelijkheid tot de gebouwen, toegang tot het lesprogramma en toegang tot de vereiste financiering. Wat de toekenning van middelen betreft, moet een gehandicapte leerling dezelfde financiering ontvangen, ongeacht of hij/zij wordt geplaatst in een speciale of reguliere school.

Er moet een gemeenschappelijke basiswetgeving komen voor regulier en speciaal onderwijs, waarbij het ministerie volledig verantwoordelijk is en blijft voor speciaal onderwijs.

2. Bestuur - schoolstructuren

Het onderwijsbestuur zou zo gestructureerd moeten zijn dat de verantwoordelijkheid voor specifieke behoeften op alle niveaus een coherent en geïntegreerd onderdeel uitmaakt van het normale onderwijsbestuur.

Ter vereenvoudiging van een flexibele overgang tussen speciale en reguliere scholen zouden herzieningsprocedures voor individuele leerlingen moeten worden gemaakt. Integratie moet altijd als eerste optie overwogen worden.

Scholen zouden verplicht moeten worden verantwoordelijkheid te dragen voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften. Een gefaseerde aanpak van maatregelen binnen de gestructureerde onderwijsplanning in een reguliere klas- en schoolsituatie is van essentieel belang, alvorens kan worden nagedacht over een doorverwijzing naar speciale of gesegregeerde voorzieningen.

Uitgebreide initiële, gespecialiseerde en bijscholingsprogramma's zijn nodig om docenten de mogelijkheid te bieden verantwoording voor alle leerlingen te dragen, inclusief voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften.

Om een doeltreffend integratiebeleid uit te voeren op school- en klasniveau, moeten de overheden scholen in de gelegenheid stellen tot de ontwikkeling van nieuwe

managementtaken en -functies.

3.Aanpak door de hele school

Voor een succesvolle integratie van kinderen en jongeren met specifieke onderwijsbehoeften in het reguliere onderwijs is een holistische aanpak noodzakelijk. Het is niet voldoende om bij de planning uitsluitend de specifieke individuele moeilijkheden van een leerling als uitgangspunt te nemen. Doeltreffende integratie zal veel eerder worden bereikt als de behoeften van individuele kinderen worden bekeken in de context van de reguliere klas en de school waarin ze onderwijs genieten.

Ervaring en onderzoek naar effectief functionerende scholen heeft uitgewezen dat er in dit verband een aantal belangrijke factoren zijn:

- 1 Van fundamenteel belang is een openlijke inzet van de leiding van de school voor integratie en inspanning om te voldoen aan behoeften van leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften. Zonder positief leiderschap in de school zullen de integratiedoelstellingen hoogstwaarschijnlijk niet van de grond komen.
- 2 Binnen de school wordt van elke docent verwacht dat hij/zij verantwoordelijkheid draagt voor al zijn/haar leerlingen, ook die met specifieke onderwijsbehoeften. Een deel van deze verantwoordelijkheid houdt in dat wordt tegemoetgekomen aan de behoeften van individuele personen binnen de context van een gedifferentieerd en flexibel lesprogramma.
- 3 Er moet een doeltreffende planning worden ingevoerd voor de hele school, evenals een coördinatie van voorzieningen voor kinderen met specifieke onderwijsbehoeften. In de meeste scholen werkt het positief wanneer deze verantwoordelijkheid kan worden gedelegeerd naar een leraar die een goede organisator en facilitator is en belangstelling heeft voor speciaal onderwijs.
- 4 Reguliere docenten moeten ondersteund worden door en bijscholing ontvangen van docenten die zijn gespecialiseerd in specifieke onderwijsbehoeften. Deze ondersteuning zou zowel vanuit de school zelf, als van externe ondersteunende diensten moeten komen. Contacten met externe ondersteunende diensten zijn belangrijk een hoge kwaliteit van voorzieningen te kunnen garanderen.

5 De rol van de schoolleiding omvat de verantwoordelijkheid voor het toezicht op de kwaliteit van het onderwijsaanbod voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften, waarbij ze doeltreffend gebruik dient te maken van de beschikbare middelen. Zowel interne als externe begeleiding en evaluatie zijn voor dit proces belangrijk.

4. Leraren en individuele benaderingen

Binnen een klaslokaal dienen de individuele verschillen van alle leerlingen herkend en aanvaard te worden door de leraren.

Voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften moet een breed en evenwichtig lesprogramma worden georganiseerd, gebaseerd op één lesprogramma voor alle leerlingen. De algemene doelstellingen van dit programma zouden voor iedereen gelijk moeten zijn.

Leraren moeten bereid en in staat zijn het lesprogramma flexibel te interpreteren en het aan te passen aan de behoeften van elk individu. Indien nodig moeten alle elementen van het klassikaal onderwijs, inclusief planning, instructies, klasbeheer, evaluatie..., geïndividualiseerd worden (bijvoorbeeld door onderwijs op meerdere niveaus).

Ongeacht hun oorsprong moeten lesprogramma's worden uitgewerkt en gepresenteerd op een manier die een flexibele uitvoering vereenvoudigt. Dit is nodig om iedere leerling toegang te geven tot het algemene lesprogramma.

Regelmatige herziening van individuele onderwijsplannen zijn een vereiste voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften. De mate en de aard van de plannen dienen te verschillen al naar gelang de behoeften van het individu, maar moeten altijd gebaseerd zijn op een holistisch 'totaal'-beeld van de leerling. Hierbij moet rekening worden gehouden met alle aspecten van het leven van de betrokkene, thuis en op school. Ouders en de betrokken deskundigen moeten daarom hun volledige medewerking verlenen.

Alle leraren dienen getraind en gesteund te worden in het herkennen van individuele behoeften en in het bekwamen in de organisatie van individuele benaderingen evenals in het voorzien in deze behoeften als geïntegreerd element van de dagelijkse praktijk in het klaslokaal.

5. Ondersteunende diensten en begeleidende centra

Aanvaardbare onderwijsresultaten voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften zijn onwaarschijnlijk zonder hoogwaardige externe ondersteuning. Gewone scholen en gewone leraren hebben voortdurend advies, hulp en begeleiding nodig voor een doeltreffende integratie. Verwacht kan worden dat goed opgeleid specialistisch personeel, apparatuur en materiaal in gespecialiseerde scholen aanwezig is, maar het is niet erg realistisch om ervan uit te gaan dat dergelijke voorzieningen op gewone scholen zomaar worden overgenomen. Er is een hele reeks externe ondersteunende diensten nodig om tegemoet te komen aan de uiteenlopende behoeften van gewone scholen die een aantal kinderen en jongeren met specifieke onderwijsbehoeften onder hun leerlingen tellen.

Het eerste doel van ondersteunende diensten en begeleidingscentra moet zijn: vorming van onafhankelijke, zelfanalytische en zelfstandige leraren en scholen. De diensten kunnen opereren op plaatselijk, regionaal, nationaal of internationaal niveau opereren, en het is mogelijk dat zij worden beheerd door overheidsbureaus, onafhankelijke en niet-gouvernementele organisaties, of speciale scholen die fungeren als begeleidingscentra. In het hoger onderwijs wordt die ondersteuning vaak verleend door adviescentra. Lokale en Rijksambtenaren moeten tevens specialistische ondersteunende diensten raadplegen en hun hulp inroepen bij de strategische planning en evaluatie van het onderwijsaanbod. Er bestaan veel doeltreffende modellen die enkele of alle van de volgende functies aanbieden.

De belangrijkste functies en taken van ondersteunende diensten zijn o.a.:

- 1 **Specialistisch onderwijs**, bijvoorbeeld voor visueel gehandicapten op het gebied van specifieke onderwijstechnieken en benaderingen, ter ondersteuning van individuele leerlingen en hun docenten.
- 2 **Advies en begeleiding** over juridische, beleidsmatige en onderwijskwesties voor hoofddocenten, rectoren en klasse-assistenten voor speciaal en regulier onderwijs.
- 3 **Toezicht op en evaluatie van** praktijken in de hele school en in de klas afzonderlijk, die worden uitgevoerd namens

de school of de plaatselijke overheid. Uitvoering van actieplannen die gericht zijn op een verbetering van het schoolaanbod voor alle kinderen en jonge mensen, ook voor die met specifieke onderwijsbehoeften. Een belangrijke functie om de kwaliteit van onderwijsintegratie te garanderen.

- 4 **Gespecialiseerde apparatuur, informatietechnologie, enz.** Advies en begeleiding over de verstrekking van gespecialiseerde apparatuur (b.v. looprekken); aanpassing van gebouwen (b.v. hellingbanen); levering en gebruik van informatietechnologie binnen het lesprogramma als geheel en afgestemd op individuele kinderen.
- 5 **Bijscholing** voor leraren die zijn gespecialiseerd in specifieke onderwijsbehoeften, hoofddocenten, reguliere docenten, rectoren en niet-onderwijzend ondersteunend personeel.
- 6 **Differentiëring van het lesprogramma**, om hetzelfde lesprogramma voor alle kinderen toegankelijk te maken met uiteenlopende middelen. Het zou moeten leiden tot de totstandkoming van een benadering van onderwijs en lesmaterialen die een voorbeeldfunctie heeft en gebruikt kan worden door individuele leerlingen of voor de bijscholing van leraren. Dit is een belangrijk middel voor reguliere docenten die het reguliere lesprogramma aanpassen om tegemoet te komen aan leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften.
- 7 **Innovatie, onderzoek en ontwikkeling.** Projecten en initiatieven waarbij wordt gestreefd naar het creëren van nieuwe technieken en benaderingen en verspreiding van de bevindingen onder zowel reguliere leraren als docenten die zich bezighouden met de specifieke onderwijsbehoeften.
- 8 **Vereenvoudiging van netwerken van scholen en docenten**, zodat gespecialiseerde docenten niet geïsoleerd raken maar regelmatig contact met elkaar onderhouden. Netwerken van scholen en docenten bieden tevens mogelijkheden voor de verspreiding van nieuwe ideeën en goed beleid.

6.Ouders

Ouders spelen binnen het integratieproces samen met de deskundigen een uiterst belangrijke en blijvende rol. Hun ideeën en houding ten aanzien van integratie zijn van enorme invloed op het proces zelf, en op het resultaat.

Ouders moeten als gelijkwaardige partners worden beschouwd en zij moeten de kans en stimulans krijgen om samen te werken met al diegenen die verantwoordelijk zijn voor het onderwijs aan hun kind. Sommige ouders willen zelf in staat worden gesteld om op gelijkwaardige wijze te kunnen participeren; anderen zullen hiervoor vertegenwoordigers nodig hebben.

Een jong kind heeft een nauwe band met zijn of haar ouders, en het is dus van groot belang de ouders in een vroeg stadium te betrekken bij alle aspecten van de opleiding van hun kind, inclusief bij het proces van identificatie, beoordeling en onderwijs.

Ouders spelen een belangrijke rol in de ondersteuning van het onderwijsproces doordat zij betrokken zijn bij de planning, evaluatie en besluitvorming rond het lesaanbod voor hun kind. Zij dragen met hun ervaringen die zij in het dagelijks leven met hun kind hebben, bij tot de expertise van de docent en andere deskundigen.

Ouderlijke betrokkenheid kan worden beschouwd in termen van:

Bijdragen van de ouders

Informatie	- over de thuissituatie van het kind,
Medewerking	- versterking van schoolprogramma's, enz.
Begeleiding	- door hun tijd en hun talenten te gebruiken, krijgen zij steeds meer vertrouwen van en inzicht in hun eigen kinderen.
Beleid	- bijdrage van expertise door lidmaatschap van professionele of ouderorganisaties

Behoeften van de ouders

Communicatie	- informatie over rechten en verantwoordelijkheden. De noodzaak tot vorming van een groot aantal communicatiekanalen.
Relatie	- regelmatig contact met de school.
Onderwijs	- ouders stellen advies over hoe ze hun kind kunnen ondersteunen, bijzonder op prijs.

Ondersteuning - ouders hebben soms ondersteunende counselling nodig.

De mening van de ouders moet altijd de hoogste prioriteit krijgen bij besluiten over de aanname van het kind op scholen voor regulier onderwijs.

De VN-Standaardregels (Zie Bijlage C) stellen dat «Oudercommissies en gehandicaptenorganisaties dienen te worden betrokken bij het onderwijs op alle niveaus». In de Verklaring van Salamanca ⁽¹⁵⁾ staat dat ouders en in het bijzonder groepen ouders een belangrijker rol moeten spelen bij de beïnvloeding van de planning en de beoordeling van de kwaliteit van de diensten. Hierbij hoort ook de opvatting dat deskundigen getraind moeten worden in het leren luisteren naar ouders en hun tijd en ruimte moeten geven om op hun eigen manier te communiceren en participeren.

Goede communicatie, samenwerking en wederzijds respect tussen ouders en deskundigen zullen een positieve invloed hebben op de integratie van kinderen met specifieke onderwijsbehoeften.

7. Samenwerking

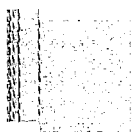
Samenwerking tussen alle betrokkenen is een vereiste voor integratie. Dialogen en interactie zijn van groot belang voor de benodigde expertise ter verbetering van de kwaliteit van het onderwijsaanbod aan alle leerlingen, inclusief aan die met specifieke behoeften. Netwerken van docenten en andere deskundigen vormen een belangrijk middel ter realisering van deze samenwerking.

De twee belangrijkste functies van samenwerkingsnetwerken zijn:

- 1 Interdisciplinaire samenwerking om de beste service te bieden aan leerlingen, zowel individueel als in een groep.
- 2 Vereenvoudiging van mogelijkheden tot uitwisseling tussen deskundigen, met het oog op personeelsontwikkeling en bijscholing.

Reguliere docenten, docenten van speciale scholen, personeel van onderwijsondersteunende en counsellingdiensten, samen met deskundigen uit sociale, gezondheids- en andere relevante diensten, kunnen meewerken aan een professioneel netwerk voor specifieke behoeften. Zo'n netwerk moet nauw samenwerken met

(15) Verklaring van Salamanca, UNESCO 1994, 07-SP. UNESCO, 7 place de Fontenoy, F-75352 Parijs, Frankrijk.

ouders en NGO's. Docenten en scholen moeten het eens worden over de voor het netwerk vereiste expertise met het oog op een individuele, kindgerichte methode. Het netwerk zou overal waar nodig toegankelijk moeten zijn.

Een positieve houding jegens integratie als een zorg van iedereen is belangrijk binnen een netwerk.

«Onbevooroordeeldheid» van medewerkers van het netwerk is essentieel voor de motivatie en efficiëntie van het team.

Doeltreffende netwerken hebben goede communicatiesystemen nodig. Hierbij horen regelmatige vergaderingen, het gebruik van telecommunicatie en informatietechnologie, enz.

Het netwerk kan ook een actieve rol spelen in bewustmakings- en informatiecampagnes, training en personeelsontwikkeling op plaatselijk, nationaal en Europees niveau.

8. Personeelsontwikkeling en - opleiding

Het hele onderwijzend personeel heeft recht op een permanente ontwikkeling van professionaliteit die start bij de beginopleiding. Verdere gespecialiseerde opleiding, die gewoonlijk leidt tot aanvullende diploma's, is van essentieel belang om de specialistische deskundigen te kunnen leveren die in het speciaal onderwijs vereist zijn.

De ontwikkeling van professionele vaardigheden en bekwaamheden ten aanzien van het speciale onderwijs dient te worden gestimuleerd via doeltreffend management binnen de school met ondersteuning van externe diensten. Dit proces kan nog worden versterkt door bijscholing - het is van groot belang als leraren wordt gevraagd om nieuwe werkterreinen te verkennen. Dit kan het geval zijn wanneer veranderingen worden doorgevoerd in wetgeving of beleid of wanneer er grote ontwikkelingen in onderwijsonderzoek plaatsvinden. De integratie van kinderen en jongeren met specifieke onderwijsbehoeften biedt nieuwe professionele uitdagingen en stelt eisen aan werkwijzen die een specifieke opleiding vragen. Deze opleiding is nodig om garanties te geven voor een positieve houding, doeltreffend onderwijs, een geschikt lesprogramma en goede individuele planning. Elk personeelslid moet helpen bij het vaststellen van zijn of haar eigen behoeften aan opleiding en moet kansen krijgen om zichzelf regelmatig professioneel te ontwikkelen. Bijscholing kan tal van vormen aannemen:

- Bijscholing bedoeld ter verbetering van onderwijsvaardigheden.
- Opleiding van het gehele schoolpersoneel, hetzij door een ervaren personeelslid, hetzij door personeel van externe ondersteunende diensten.
- Trainingen en cursussen in speciale centra. Dit kunnen korte cursussen van een halve dag zijn, of cursussen die twee, drie of nog meer dagen duren. Ze kunnen worden gegeven in doorlopende blokken of parttime, over meerdere weken verspreid. Cursussen kunnen op zichzelf staan of erkenning hebben van een hoger-onderwijsinstelling of universiteit.
- Erkende cursussen voor een diploma of academische graad aan een universiteit of hoger-onderwijsinstelling (gespecialiseerde opleiding).

Doel van ontwikkeling van het voltallige personeel en opleiding voor speciaal onderwijs is het volgende:

- elk personeelslid moet zich bewust zijn van zijn of haar verantwoordelijkheid om aan alle leerlingen te onderwijzen, ook aan die met specifieke onderwijsbehoeften;
- alle deskundigen moeten vaardige en bekwame vakmensen zijn; vaardigheden in klasbeheer en het vermogen om het lesprogramma te differentiëren zijn vaste elementen van het onderwijsstelsel;
- het voltallige personeel werkt in de school samen binnen een team, en voert overleg met ouders, externe deskundigen en andere scholen;
- specialisaties worden ontraadseld en alle betrokkenen bij het onderwijsstelsel worden in staat gesteld zich te ontwikkelen tot doeltreffende vakmensen die in staat en bereid zijn om hun eigen praktijken kritisch te beoordelen.

Bijzondere nadruk op de permanente professionele ontwikkeling van reguliere docenten en docentondersteunende assistenten is belangrijk bij het streven naar kwalitatief hoogstaande integratie in het onderwijs.

9. Overgang

De noodzaak van integratie geldt voor alle aspecten van het leven van iemand met specifieke onderwijsbehoeften. Onderwijs tot integratie is een permanent proces dat van invloed is op elke fase en elk aspect van iemands leven. Daarom is een overgang telkens zo'n mijlpaal in het leven van een leerling: de overgang naar het volgende

onderwijsniveau, inclusief vroegtijdige behandeling, kleuterschool, basis- en middelbare school, voortgezet en hoger onderwijs -, overgang van speciale naar reguliere scholen en overgang naar het volwassen leven.

Het is van groot belang na te denken over de voorwaarden en benaderingen zodat een doeltreffende overgang wordt vergemakkelijkt.

Het overgangsproces moet geleidelijk leiden tot autonomie, zelfbeschikking en participatie in de verschillende aspecten van het gemeenschapsleven. Prioriteit verdient een blijvende stabiliteit voor de leerling tijdens overgangperioden. Het onderwijsstelsel moet worden aangepast aan de leerling, niet de leerling aan het stelsel.

Bij elke overgangsfase moeten de individuen met specifieke onderwijsbehoeften en hun familie actief deelnemen aan planning van een strategie ter garandering van een goede coördinatie en continuïteit van de essentiële ondersteuning. Zo'n «individuele route» stelt zich de bevordering ten doel van een permanente ontwikkeling en groei naar onafhankelijk leven.

Scholen zelf zijn overgangsstructuren. Overgang en vooruitgang binnen de school moeten mensen met specifieke onderwijsbehoeften voorbereiden op de planning van hun verdere leven.

De multidisciplinaire teams (professionele netwerken) hebben de grote verantwoordelijkheid criteria te definiëren en maatregelen te plannen die nodig zijn om een soepele overgang mogelijk te maken tussen de verschillende fases in de ontwikkeling van de betrokken leerling.

Een soepele overgang naar werkgelegenheid vereist een goede beroepskeuzevoorlichting en een model voor arbeidsbemiddeling dat direct aansluit op de onderwijscentra. Hiervoor is een juridisch kader nodig en moeten deskundigen worden betrokken bij het proces.

Bij het onderwijs aan een gehandicapte volwassene is een permanente vorm van onderwijs noodzakelijk zodat gemakkelijk kan worden overgestapt van school naar de gemeenschap.

10. Rol van speciale scholen

In die gevallen waar reguliere scholen niet in staat zijn

passend onderwijs te bieden aan de leerling, moeten speciale scholen een waardevol alternatief blijven bieden.

De aanwezigheid van een speciale school moet echter geen excuus zijn voor reguliere scholen om zelf niets te doen voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften.

De omstandigheden op school en de mening van de ouders moeten de belangrijkste elementen zijn voor de keuze tussen een reguliere en een speciale school.

Nauwe samenwerking tussen reguliere en speciale scholen moet voorrang krijgen, en ondersteund worden door de autoriteiten.

Bij de overgang van gesegregeerd naar geïntegreerd onderwijs moet het permanente aanbod van specialistische kennis en middelen, zoals vaak beschikbaar is op speciale scholen, gegarandeerd zijn. Het aanbod moet ter beschikking worden gesteld aan reguliere scholen.

Om een uitgebreid aanbod aan diensten te kunnen garanderen, is een regionale aanpak nodig van de planning. De meeste middelen kunnen worden overgedragen van speciale scholen naar reguliere scholen. Specialistische expertise daarentegen zal vaak moeten worden verzorgd door een externe ondersteunende dienst zoals een speciale school.

Het hoofddoel van de verstrekking van speciale expertise aan een reguliere school moet zijn het reguliere schoolstelsel en de docenten een sterkere positie te geven (empower).

De speciale school van de toekomst heeft het potentieel om een centrum te worden dat aan specifieke-behoeftenonderwijs en andere gemeenschapsdiensten verschaft aan reguliere scholen.

11. Nieuwe technologieën/informatietechnologie (IT)

De ontwikkelingen op het gebied van informatietechnologie bieden nieuwe mogelijkheden om de communicatie te verbreden en de kwaliteit van het onderwijs te verbeteren. Een geschikt aanbod van computerhardware en -software voor docenten én leerlingen kan een belangrijke factor zijn in de tegemoetkoming aan de behoeften van kinderen en jongeren met specifieke onderwijsbehoeften. Belangrijke aspecten:

- Verstrekking van computer- en technologische apparatuur voor de individuele leerling als hulpmiddel voor communicatie of mobiliteit.
- Gebruik van informatietechnologie, in het bijzonder passende softwareprogramma's, binnen het lesprogramma of als onderdeel van een individueel onderwijsprogramma. De opkomst van CD-ROM's betekent een duidelijke vergroting van het potentiële gebruik van Informatie-Technologie in de klas ten behoeve van een toegankelijker lesprogramma.
- Computergebruik voor communicatie tussen scholen, diensten en centra, vooral voor de uitwisseling en verspreiding van informatie en voor bijscholing via afstandsonderwijs.
- Door middel van verspreiding van informatie kan het personeel nader bijgeschoold worden. Dit ten behoeve van afstandsonderwijs en van bijscholingscursussen en adviesdiensten.
- Reguliere docenten moeten worden bijgeschoold in het gebruik van informatietechnologie, in het bijzonder met betrekking tot specifieke onderwijsbehoeften, zodat het gebruik ervan een vast onderdeel wordt van het lesprogramma.

Goed beleid in de praktijk

Enkele voorbeelden die zijn vastgesteld door de activiteiten van het HELIOS-programma

Aspect 1: Wetten die van belang zijn voor Baskenland, Spanje ⁽¹⁶⁾

(16) Voor meer informatie over Baskische wetgeving kunt u contact opnemen met het LISMI, Instituto nacional de servicios sociales, Calle Ginzo de Limia, 58, E-28071 Madrid, Spanje.

Baskenland in Spanje is een kleine gemeenschap met 27.000 leraren, waarvan er 17.000 werkzaam zijn in rijksscholen. Vier recente wetten hebben aanzienlijk bijgedragen tot de onderwijsintegratie in Baskenland:

In 1982 maakte de «Wet op de sociale integratie van gehandicapten» het noodzakelijk om de volgende zaken ter hand te nemen:

- vorming van multiprofessionele teams;
- inrichting van speciale klaslokalen in normale scholen;
- aanstelling van ambulante leraren en logotherapeuten;
- aanstelling van assistenten;
- aanstelling van ambulante leraren voor ziende en slechtziende kinderen.

In 1988 werd in Baskenland bij de wet een netwerk van 22 begeleidingscentra opgericht. Deze begeleidende centra moesten verbetering brengen in de coördinatie tussen onderwijsondersteunende diensten, die in die tijd nog los van elkaar werkten. Elk begeleidend centrum telt ongeveer 12 fulltime ambtenaren, inclusief psychologen, pedagogen, vakexperts en experts in begeleiding, talenonderwijs en nieuwe technologieën.

Het juridische «Algemene kader voor de bijscholing van docenten in Baskenland» werd in 1989 opgezet. Dit juridische kader garandeert dat de behoeften van lerarenopleidingen individueel worden beoordeeld, en dat bijscholing op een gecoördineerde manier wordt gepland en uitgevoerd.

In 1993 werd de «Wet op de Baskische staatsschool» goedgekeurd door het Baskische Parlement. Eén van de belangrijkste paragrafen over handicaps en speciaal onderwijs geeft een juridische onderbouwing aan «...preventieve maatregelen, vroegtijdige vaststelling, evaluatie binnen de context van de situatie, externe ondersteuning, flexibele organisatie en begeleidende regelingen.»

Aspecten 1, 3, 5, 8 & 11: Hamrahlid College, Reykjavik, IJsland ⁽¹⁷⁾

(17) Hamrahlid College,
Hamrahlid, IS-105 Reykjavik,
IJsland.

Hamrahlid College is een school die geïntegreerd onderwijs biedt op gelijk niveau aan dove en slechthorende kinderen. Het onderwijs is volledig afgestemd op hun individuele behoeften. Geen enkele student wordt uitgesloten van deelname aan een cursus vanwege een handicap. De school wil de positieve aspecten benadrukken van diversiteit en verschillen.

Het lesprogramma valt uiteen in zesmaandelijke cursussen of modules en elke student heeft een eigen rooster. De studenten kunnen tot op zekere hoogte zelf beslissen in welke volgorde ze de verschillende vakken volgen. In overleg met hun docent/begeleider kiezen de studenten per semester het aantal cursussen dat ze zullen volgen.

De school beschouwt gebarentaal als de moedertaal van dove mensen. Teneinde dove en slechthorende studenten op gelijk niveau onderwijs te verstrekken, creëert de school een omgeving waarin gebarentaal wordt erkend als de eerste taal van de dove student, en waarin het IJslands als

tweede taal wordt onderwezen. Onderwijsmateriaal en -methoden worden aangepast aan de normen voor onderwijs van een tweede taal. Dove studenten worden in de normale klaslokalen geïntegreerd, alwaar ze de ondersteunende diensten krijgen die zij nodig hebben om profijt te trekken van hun opleiding.

Om dove en slechthorende studenten te kunnen integreren, zorgt de school ervoor dat de ondersteunende dienst gecoördineerd verloopt en dat deze zorgvuldig op individuele behoeften is afgestemd. De studenten kunnen profiteren van het benodigde extra onderwijs, van tolkhulp, begeleiding, ondersteuning, hulp bij beheersing van het studietempo, aangepaste roosters, professionele notuleerders, ondertitelaars, studentassistenten, alternatieve tests en examentoezicht. Verder maken ze gebruik van Internet, E-mail en het communicatieprogramma IRC, waarmee ze via de computer met elkaar en met de leraar kunnen communiceren.

Door een ontwikkelingsprogramma voor leraren en aanverwant personeel worden hun inzichten, ideeën en houdingen ontwikkeld. Doordat zij gebarentaal leren, voelen leraren zich zekerder en hebben zij beter inzicht in de behoeften van dove studenten. Dove studenten leveren in de klas en tijdens de pauzes met behulp van gebarentaal commentaar op het werk op school. Op die manier motiveren ze de horende studenten om zich in te schrijven voor cursussen gebarentaal, zodat zij direct met de dove studenten kunnen communiceren en hen in de klas kunnen helpen met het maken van aantekeningen. Dove studenten hebben de horenden bewezen dat ze hun gelijken zijn: gewone medeburgers die toevallig een andere taal spreken.

Aspecten 1, 2, 3, 4 & 6: Colegio Agora, Madrid, Spanje ⁽¹⁸⁾

(18) Colegio Agora,
c/ Marqués de Portugalete, 17,
E-28027 Madrid, Spanje.

Colegio Agora is een concreet en veelomvattend voorbeeld van geïntegreerde benadering, wat blijkt uit: (1) een actieve en interactieve leermethodologie, (2) een flexibele organisatie van de klas en de school, en (3) het bewustzijn dat de leerling de hoofdrolspeler is in zijn/haar eigen leerproces.

Het in de praktijk brengen van deze elementen is het werk van het voltallige schoolteam, waarbij elk lid dezelfde waarden deelt en zijn/haar verantwoordelijkheid aanvaardt

onderwijs van een hoge kwaliteit te verschaffen aan iedere leerling.

Van fundamenteel belang voor het Agora-model is het concept van een open lesprogramma. De specifieke interpretatie van het nationale onderwijsprogramma in de richting van een individueel leerplan vormt de basis voor daadwerkelijke deelname van gehandicapte leerlingen aan elke klas. Dit plan kijkt zowel naar de inhoud als naar de organisatie en het verstrekken van de noodzakelijke middelen. Zo ontvangt elke leerling een geheel eigen uitvoering van het algemene onderwijsprogramma.

Een concreet resultaat van dit proces is dat er in de school bijna geen leerboeken worden gebruikt. De docenten moeten programma's op maat samenstellen en via dit programma een geïndividualiseerd actieplan ontwikkelen voor elke leerling.

De noodzakelijke steun hiervoor komt vanuit de school zelf. Sommige teamleden hebben een diploma van een speciale opleiding of hebben een specifieke taak toebedeeld gekregen, zodat zij hun collega's kunnen ondersteunen en dagelijks in een gemoedelijke, collegiale sfeer met hen kunnen samenwerken.

Agora laat zien dat er een actieve en open relatie met de schoolomgeving bestaat. De ouders spelen een beslissende rol bij het ontwerpen van de schoolmethode, en nemen actief deel aan de toepassing daarvan. Hun input kan van beslissende invloed zijn op het specifieke lesprogramma, dat voor elke leerling wordt ontworpen.

Het Agora-experiment is overigens een weerspiegeling van de ontwikkelingen die in Spanje plaatsvinden op nationaal niveau. Het innovatieve totaalbeleid van de Spaanse autoriteiten vergemakkelijkt de Agora-methode en draagt bovendien bij tot de dagelijkse inkleuring van de methode op school.

Aspecten 2, 3, 5 & 11: The South Lowestoft Project of Suffolk County Council, Verenigd Koninkrijk ⁽¹⁹⁾

Dit project moet de integratie verstevigen van studenten in reguliere scholen die specifieke onderwijsbehoeften hebben. Dit wordt bereikt door beïnvloeding van de kwaliteit en benadering van de samenstelling van lesprogramma's.

(19) Suffolk County Council,
Northern Area Education
Office, Suffolk House, London
Road North, Lowestoft,
Suffolk UK-NR32 1BH,
Verenigd Koninkrijk.

Het centrale thema van het project is dat alle leerlingen, ongeacht hun vaardigheden, sociaal-economische achtergrond, geslacht, ras of welke andere factoren dan ook, zoveel mogelijk toegang zouden moeten krijgen tot het lesprogramma dat reguliere scholen aanbieden.

Eén van de belangrijkste aspecten van het project is het gebruik van specialistisch ondersteunend personeel om de kwaliteit van de reguliere leraren te versterken (empower), zodat zij in staat zijn op reguliere scholen tegemoet te komen aan specifieke onderwijsbehoeften.

Enkele tastbare resultaten tot nu toe zijn:

- de ontwikkeling van specifieke middelen en methodes voor het lesprogramma;
- de ontwikkeling van een methode waarbij een groep scholen de taak op zich neemt om aan de behoeften van de leerlingen tegemoet te komen, zodat de overgang tussen de verschillende fases van onderwijs voor de leerling wordt vergemakkelijkt;
- de ontwikkeling van een passend partnerschap tussen het schoolpersoneel en de lokale onderwijsautoriteiten, ter bevordering van de integratie van de leerlingen;
- de ontwikkeling van de vaardigheden van individuele leraren zodat zij de integratie kunnen begeleiden.

(20) «The Rhyme Booklet», verkrijgbaar bij Dr Peter Daw, County Advisor for English, County Hall, Education Department, St Andrew House, County Hall, Ipswich, Suffolk UK-IP4 1LJ, Verenigd Koninkrijk.

(21) «Sounds Interesting», verkrijgbaar bij Dr Peter Daw, County Advisor for English, County Hall, Education Department, St Andrew House, County Hall, Ipswich, Suffolk UK-IP4 1LJ, Verenigd Koninkrijk.

(22) The CoPs Cognitive Profiling System, Chameleon Educational Systems Ltd, Fiskerton Manor, Fiskerton, Southwell, Nottinghamshire UK-NG25 OUH, Verenigd Koninkrijk. (Systeem ontwikkeld door Dr Chris Singleton van de Universiteit van Hull, VK.)

De bij dit project betrokken scholen vragen actief naar de mening van de gehandicapte leerlingen, zodat zij hen kunnen helpen om het lesprogramma zo toegankelijk mogelijk te maken.

Het publiek bewustmaken van de betrokken kwesties is een belangrijk onderdeel van het werk van de school. Op plaatselijk niveau hebben de scholen een tentoonstelling van hun werk gehouden in een gemeentebibliotheek. Het regionale televisiejournaal besteedde aandacht aan de school. De plaatselijke onderwijsautoriteiten publiceerden twee adviesbrochures waarin de ideeën van het project uiteengezet werden ⁽²⁰⁾ ⁽²¹⁾. Deze brochures zijn op grote schaal verspreid in het Verenigd Koninkrijk.

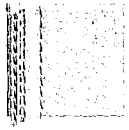
Het ontwikkelen van een evaluatietechniek die door reguliere docenten kan worden gebruikt, was één van de meest vernieuwende aspecten van dit project. Een deel van dit werk is al opgenomen in een computergestuurd evaluatiesysteem voor vroegtijdige diagnostiek van dyslexie ⁽²²⁾. Dit evaluatiesysteem wordt op het ogenblik nader uitgewerkt in

Suffolk, en wordt verder aangepast voor gebruik in het Zweeds en het Grieks.

Het project is aardig op weg zijn doelstellingen te verwezenlijken dankzij een permanent proces van onafhankelijke evaluatie. Deze evaluatie omvatte een bezoek van de koninklijke schoolinspecteur (Her Majesty's Inspector of Schools - HMI). Het HMI-verslag beschreef het project als zijnde «goed beheerd actieonderzoek en uitermate relevant voor de behoeften van de leerlingen... Het stelt docenten in staat... De docenten zijn heel enthousiast over wat ze bereikt hebben.

Over het algemeen is het werk van dit project een model dat zonder veel moeite zou kunnen worden gebruikt in andere onderwijsstelsels in de Europese Unie.

Aspecten 3, 4 & 6: Lundarskóli, Akureyri, IJsland ⁽²³⁾

(23) Lundarskóli, Vanabyggd 6b, IS-600 Akureyri, IJsland.

Lundarskóli is een openbare basisschool met 320 leerlingen, waaronder twee gehandicapte kinderen. Het is een goed voorbeeld van gedifferentieerde toegang tot het lesprogramma, van geïndividualiseerd onderwijs in een reguliere klas en intensieve samenwerking met de ouders.

Eén van de gehandicapte leerlingen is een meisje met het syndroom van Down, en de ander is een zwaar gehandicapte jongen. Beide leerlingen zijn volledig geïntegreerd in de reguliere school, en nemen volledig deel aan het klassikaal onderwijs. Er zijn twee leraren die het onderwijs samen verzorgen, zodat de gehandicapte leerlingen nooit naar een apart lokaal hoeven voor speciale lessen. Het onderwijs is zodanig aangepast aan de behoeften van de gehandicapte leerlingen dat een doeltreffende leeromgeving voor alle leerlingen wordt gecreëerd.

Het goede beleid op Lundarskóli is duidelijk van belang voor de verdere implementatie van integratie van leerlingen met ernstige leerproblemen in Europa. Veel landen aarzelen nog om reguliere scholen open te stellen voor zulke leerlingen. De ervaring van Lundarskóli bewijst dat zelfs ernstig gehandicapte leerlingen zonder al te veel kosten kunnen worden geïntegreerd in reguliere scholen. Een succesvolle integratie van zulke leerlingen is altijd mogelijk, mits de politieke wil aanwezig is om de school open te stellen voor deze leerlingen, om de noodzakelijke middelen aan de

reguliere klas te verstrekken en een positieve en creatieve samenwerking tussen alle betrokkenen mogelijk te maken.

Aspect 4: Elementary Education Department, Aristotelion University of Thessaloníki, Griekenland ⁽²⁴⁾

(24) Elementary Education Department, Aristotelion University of Thessaloníki, GR-54006 Thessaloníki, Griekenland.

Dit modelproject bevordert de volledige integratie van gehandicapte leerlingen in het dagelijkse schoolleven. Het werd uitgevoerd voor slechts één leerling, maar kan een modelfunctie vervullen voor andere leerlingen.

Het kind dat werd geselecteerd voor ontwikkeling van dit integratiemodel, heeft specifieke onderwijsbehoeften ten gevolge van een verstandelijke handicap. Zij begon haar onderwijstijd in een reguliere school, maar werd al gauw overgeplaatst naar een speciale school. Toen zij aan dit project begon, zat ze al drie jaar op de speciale school en was ze 11 jaar oud. Haar gedrag is goed en gecontroleerd, en niets in haar verschijning doet enige geestelijke afwijking vermoeden. Op de vraag of ze aan het project wilde deelnemen zei ze maar al te graag ja, en over het algemeen was ze erg enthousiast over de veranderingen die het in haar leven teweeg bracht. Volgens de moeder «is ze erg enthousiast wanneer ze naar school gaat, en als ik haar soms niet stuur, wordt ze echt ongerust.»

Het onderwijskundig werk van het project stuurde het kind aanvankelijk naar de derde klas van een gewone school. Het ging hier om een parttimeprogramma, want de rest van haar opleiding (lezen en rekenen) werd verzorgd door de school die verantwoordelijk was voor de specifieke onderwijsbehoeften.

Eén bijzonder innovatief aspect van het project is dat delen van het reguliere onderwijsprogramma zo worden aangepast dat ze kunnen worden overgebracht op een eenvoudige manier die wordt begrepen door een verstandelijk gehandicapt kind. Het betekent bijvoorbeeld meer gebruik van foto's en tekeningen, verbale instructie met eenvoudig woordgebruik en andere vormen van evaluatie. Dit is afwijking van een normale situatie, waar verstandelijk gehandicapte kinderen beperkt worden tot minder academische vakken, zoals tekenen. Dit project bewijst dat het onderwijzen van academische vakken zo kan worden aangepast dat het kind er behoorlijk wat van kan leren tijdens de normale lessen.

De in dit project bereikte onderwijsintegratie wordt aangevuld met een flinke dosis sociale integratie, zowel in de klas als tijdens de pauzes. Het kind werd over het algemeen goed aanvaard door haar klasgenootjes, en kon in hoge mate ook op het sociale vlak meedoen.

De aanpassing van de lessen en de steun voor het project in het algemeen is het werk van een team: de normale leraar werkt samen met de leraar voor speciaal onderwijs; er is hulp aanwezig van een psycholoog en een sociaal werker; er wordt nauw samengewerkt met de familie van de leerling; en tot slot wordt ondersteuning gegeven door het team van de universiteit (een docent speciaal onderwijs, een in onderwijs voor specifieke behoeften gespecialiseerde pedagoog en een docent in opleiding).

De vorderingen van het project worden zorgvuldig geëvalueerd aan de hand van technieken als sociogramanalyses en videobanden.

Naarmate de lessen van dit modelproject worden toegepast op grotere aantallen leerlingen, zullen de middelen die aan elk kind worden besteed, natuurlijk afnemen, maar later zullen andere kinderen profijt trekken van de speciale aandacht die is besteed aan de ervaringen van het eerste kind.

Aspecten 7, 10 & 11: Progetto Marconi - een netwerk van scholen als begeleidende centra ⁽²⁵⁾

(25) Progetto Marconi, Franco Chiari, Ufficio Scolastico Provinciale, via Benedetto XIV 3, I-40125 Bologna, Italië.

Het Marconi-Project is bedoeld ter verbetering van het onderwijs aan gehandicapte kinderen. Dit doel moet bereikt worden door van de deelnemende scholen «begeleidende centra» te maken. De belangrijkste doelstellingen met betrekking tot onderwijs aan gehandicapte leerlingen zijn:

- Het beschikbaar stellen van geautomatiseerd onderwijsmateriaal aan een netwerk van scholen die met elkaar in elektronische verbinding staan;
- Het produceren van onderwijseenheden en ondersteunende materialen die een geschikt onderwijskundig gebruik van informatietechnologie mogelijk maken;
- Opzet van een databank van bestaande onderwijssoftware;
- Productie van informatie over onderwijsprocedures, en advies geven en updates verstrekken die van nut kunnen zijn voor docenten;

- Publicatie van het tijdschrift «ACCAidea».

Zo gebruikt het Marconi Project informatietechnologie als middel van samenwerking waardoor beter en meer gevarieerd onderwijs kan worden gegeven, en informatie-uitwisseling mogelijk wordt.

Aspect 8: Bijscholing in stad en graafschap Swansea, Wales, Verenigd Koninkrijk, door de Special Educational Needs Service ⁽²⁶⁾

(26) Special Educational Needs Service, Ty Llen, Somerset Place, Swansea UK-SA1 1RR, Wales, Verenigd Koninkrijk.

De Special Educational Needs Service (SENS) is een dienst voor onderwijsadvisering en -ondersteuning die een brede reeks ondersteunende functies verzorgt voor de plaatselijke autoriteiten en scholen, inclusief bijscholing.

De bijscholing wordt gegeven als onderdeel van een permanent kader voor professionele ontwikkeling dat in partnerschap is opgezet door de plaatselijke autoriteiten en scholen. Ze omvat:

Korte cursussen

Eén of een halve dag durende cursussen voor leraren in het regulier onderwijs, leraren voor specifieke onderwijsbehoeften en schoolhoofden. Deze cursussen worden gegeven in scholen en bijscholingscentra.

Modulaire cursussen

Elk jaar wordt een reeks van 20 uur durende modulaire cursussen aangeboden aan leraren en coördinatoren voor Specifieke Behoeften. Deze cursussen worden erkend door de Universiteit van Wales, Swansea, maar worden ontworpen en verzorgd door SENS-personeel. Er bestaan meer dan 20 modulaire cursussen, inclusief specialistische cursussen over:

- dyslexie;
- ernstige leerproblemen;
- communicatieproblemen;
- beoordeling;
- individuele onderwijsplanning;
- meervoudig zintuiglijk gehandicapten.

Wanneer men deze modulaire cursussen met succes aflegt, krijgt men een Diploma of Advanced Studies in Education (Diploma Voortgezette Onderwijsstudies) van de Universiteit van Wales, Swansea.

Lange cursussen

De Universiteit van Wales, Swansea verzorgt cursussen die tot een diploma en een «Masters»-titel leiden, in:

- Onderwijs aan slechtzienden;
- Onderwijs aan slechthorenden;
- Ernstige leerproblemen.

SENS-personeel draagt bij aan het ontwerpen, plannen en verzorgen van deze cursussen.

Opleidingstrajecten

SENS-personeel biedt leraren opleidingstrajecten die beginnen met inleidende modulaire cursussen over specifieke onderwijsbehoeften. Deze kunnen uiteindelijk leiden tot een Advanced Diploma (Voortgezet diploma) en daarna een «Masters» in Onderwijs. Er worden opleidingsroutes geboden op het gebied van visuele handicaps, ernstige leerproblemen, auditieve handicaps en coördinatie en beheer van specifieke onderwijsbehoeften.

Niet-onderwijzende klasassistenten

Men verzorgt ook introducerende en permanente bijscholingscursussen voor niet-onderwijzend personeel, dat een ondersteunende functie vervult voor in reguliere scholen geïntegreerde kinderen met specifieke onderwijsbehoeften. Deze cursussen zullen in de toekomst worden gegeven in samenhang met cursussen voor reguliere leraren die toezicht houden op ondersteunende assistenten.

Aspecten 9 & 11: Pedagogische Psychologische Adviesdienst (PPR), Hinnerup, Denemarken ⁽²⁷⁾

(27) Pædagogisk Psykologisk Rådgivning, Svinget, 2, DK-8382 Hinnerup, Denemarken.

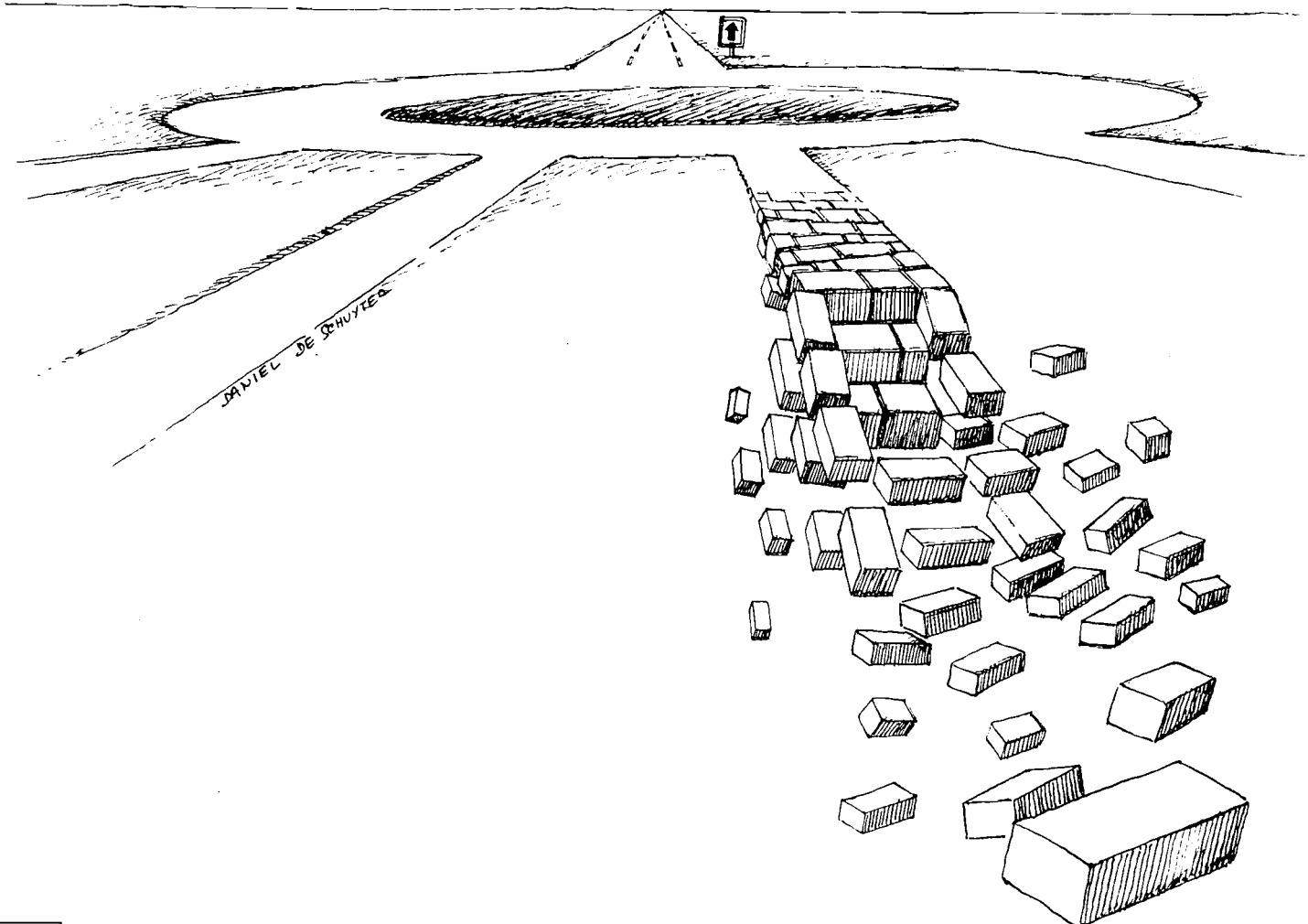
De onderwijswetgeving in Denemarken waarborgt dat leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften en hun ouders en leraren advies en begeleiding kunnen krijgen van een interdisciplinair team met uitgebreide kennis van speciale pedagogische probleemgebieden. De Adviesdienst wil de integratie bevorderen door het verstrekken van gratis advies aan ieder die dit wil.

De PPR biedt een speciale service, de zogenaamde «curatorfunctie», die de kloof wil overbruggen tussen basisschool, voortgezet onderwijs en een keur aan beroepsopleidingen. Zo begeleidt ze de overgang tussen de verschillende onderwijsniveaus en de overgang van onderwijs naar werk.

Een leraar die zich heeft gespecialiseerd in het adviseren en begeleiden van jongeren met specifieke onderwijsbehoeften, vooral op het gebied van passende cursussen en werkgelegenheid, treedt op als «curator» voor individuele jongeren. Het werk van de curator begint vóór de basisschool is doorlopen, en hij/zij begeleidt de jongere gedurende de daaropvolgende opleiding en bij het zoeken naar werk. De curator werkt samen met alle andere betrokken contactpersonen en organisaties. Het werk van de curator is gebaseerd op een uitgebreide kennis van de wensen en mogelijkheden van betrokkene, een grondige kennis van alternatieve onderwijsmogelijkheden, en een open en vertrouwelijke relatie met potentiële werkgevers in de gemeente. Het werk van de curator omvat ook het volgen van de vorderingen van elke jongere. Dit gebeurt via permanente contacten na de aanvankelijke periode van begeleiding en advies.

Een ander belangrijk aspect van het werk van de Adviesdienst is het gebruik maken van informatietechnologie als instrument ter versterking van het integratieproces. Via een datanetwerk, dat bekend staat als het TESS-netwerk, biedt de Adviesdienst afstandsonderwijs cursussen aan jongeren, speciale diensten aan werkgevers en een technisch netwerk aan deskundigen. Dit netwerk coördineert de transnationale samenwerking tussen de betrokken groepen. Het is bereikbaar via het World Wide Web.

123456789101112131415161718192021222324252627282930313233343536373839404142434445464748495051525354555657585960616263646566676869707172737475767778798081828384858687888990919293949596979899100

3 Functionele revalidatie

Inleiding

Het begrip 'functionele revalidatie' werd aanvankelijk met name in verband gebracht met een lichamelijke stoornis. Tegenwoordig betreft dit echter ook mensen met een verstandelijke, psychiatrische en/of sociale, visuele of auditieve handicap. Bovendien dragen aangeboren handicaps bij tot de complexiteit van het concept van 'functionele revalidatie'; in dit verband wordt dan ook soms verwezen naar het proces met 'validatie' in plaats van met 'revalidatie'.

Revalidatie zou alle aspecten van het leven moeten betreffen in plaats van op één levensfase te zijn gericht. In die richting hebben de concepten 'functionele validatie' en 'revalidatie' zich ontwikkeld gedurende de twee jaar dat men zich heeft ingezet voor functionele revalidatie binnen HELIOS.

Wil men komen tot een revalidatieproces van functionele betekenis, dan dient aan de individuele behoeften van de gehandicapte en andere betrokkenen tegemoetgekomen te worden. Dit houdt in dat er een ontwikkeling plaatsvindt van de status van patiënt naar die van een onafhankelijke persoon die een zo groot mogelijke verantwoordelijkheid draagt voor zijn/haar eigen leven. Het uiteindelijke doel hiervan is het ontwikkelen van functionele vaardigheden van het individu te ontwikkelen of de verbetering ervan zodat hij/zij zover (her)integreert dat een bevredigend leven mogelijk is, inclusief een liefdesleven, werk en vrije tijd. Ieder mens dient zodanig te zijn toegerust dat hij/zij kan omgaan met de successen en mislukkingen van alledag.

Gehandicapten en degenen die hen na staan moeten geholpen worden bij het zoeken naar manieren om hun leven te leven in een samenleving die momenteel op zijn zachtst gezegd tweeslachtig is, waar het gaat om mensen met een handicap.

Tijdens de revalidatie dient de waarde van het individu en/of de wettelijk vertegenwoordiger ten volle te worden gerespecteerd. Mensen hebben het recht, wanneer dit maar mogelijk is volledig te worden geïnformeerd over doelstellingen, maatregelen en beperkingen van het

(re)validatieproces. Zodra de diagnose van de handicap wordt gesteld, dient de familie te worden geraadpleegd, geïnformeerd, ondersteund en betrokken bij de besluitvorming (mits de gehandicapte persoon dit wenst).

Validatie en revalidatie vereisen een proces van samenwerking tussen alle betrokkenen. Dit vraagt om een open houding met een centrale rol voor de betrokken gehandicapte. Dit vergt een multidisciplinaire benadering met de gehandicapte persoon zelf of zijn/haar wettelijk vertegenwoordiger als actieve en gelijkwaardige partner in het team. Een combinatie van deskundigheden geeft de grootste kans om zo veel mogelijk breed georiënteerde, doelgerichte activiteiten te bieden tijdens het revalidatieproces. De principes van goed beleid geven aan dat deze benadering een optimale onafhankelijkheid oplevert voor de gehandicapte, en - doordat de familie hierbij wordt betrokken - bevorderlijk is voor (her)integratie in de samenleving.

Individuele gehandicapten of zelfhulpgroepen zijn bij een multidisciplinaire benadering onmisbare partners in het revalidatieproces. Zij zijn experts in het organiseren van hun eigen leven, en perfect in staat om persoonlijke beslissingen te nemen over hun levensplannen en -doelen. Onderkend moet worden dat in de gehandicapte gemeenschap mensen met de geschikte vaardigheden aanwezig zijn die experts zijn in gehandicaptenvraagstukken, zowel uit het oogpunt van gebruikers van diensten als vanuit de optiek van mensen die tot een minderheid behoren. Ook steun van medegehandicapten aan mensen die onlangs gehandicapt zijn geworden, evenals advies en betrokkenheid bij het proces van planning voor de opleiding van vakmensen, vallen in het kader van geschikte activiteiten voor individuele gehandicapten en zelfhulpgroepen.

Uit ethisch standpunt moet functionele (re)validatie te allen tijde plaatsvinden in overeenstemming met nationale en internationale principes en richtlijnen over bescherming van de rechten van gehandicapten, en van de mensenrechten in het algemeen (b.v. VN-Standaardregels, 1993: zie Bijlage C).

Een handicap heeft een ongekende uitwerking op ieder individu afzonderlijk en zijn/haar familie. Fysieke, cognitieve, emotionele, sociale en intermenselijke aspecten zouden in een holistische benadering moeten worden opgenomen om

de kwaliteit van leven van de gehandicapte persoon te vergroten.

De familie moet dan ook worden beschouwd als een factor van betekenis in de (re)validatie. Wanneer de familie van de betrokkene echter niet voor ondersteuning beschikbaar (of gewenst) is, dient het één van de doelstellingen van het revalidatieproces te zijn de ontwikkeling te bevorderen van sociale ondersteunende netwerken zoals vrienden, clubs, dienstverleners, en gebruikersgroepen. Dit zal de levenskwaliteit van betrokkene vergroten, en dus bijdragen tot (re)validatie.

Enkele belangrijke gebieden op het terrein van functionele revalidatie waarop goed beleid noodzakelijk is en waar dit soms ook wordt aangetroffen, zijn:

- toegang tot informatie;
- toegang tot diensten van hulpverlening;
- rol van familie, vrienden en systemen voor sociale ondersteuning;
- coördinatie van maatregelen;
- samenhang tussen diensten;
- geografische spreiding van diensten, inclusief het gelijke recht op gespecialiseerde diensten;
- evaluatie van strategieën en programma's, waarbij de gebruiker wordt betrokken.

Principes van goed beleid in functionele revalidatie

Enkele sleutelprincipes van goed beleid in functionele revalidatie zijn:

- 1 Mensen hebben recht op volledige inspraak in het revalidatieproces, inclusief het recht een behandeling te weigeren, volledig te worden geïnformeerd en te worden geraadpleegd. Elke betrokkene en/of de wettelijk vertegenwoordigers dienen voor zover praktisch haalbaar is te worden betrokken in de besluitvorming.
- 2 Revalidatie dient te verlopen als een proces van samenwerking tussen alle betrokkenen; dit vereist een open houding van de gehandicapte persoon, die bij alle activiteiten een centrale rol vervult.
- 3 Waar mogelijk dienen de familie en anderen die de functioneel revaliderende persoon ondersteunen, volledig

te worden betrokken, geraadpleegd, voorgelicht, ondersteund en opgenomen in het besluitvormingsproces. De rol van gehandicapte personen bij het bieden van hulp door zelfhulpgroepen en counsellingdiensten moet worden ondersteund.

- 4 Functionele revalidatie dient tevens doorlopende en gecoördineerde maatregelen te omvatten, waardoor gehandicapten in staat worden gesteld in hun oude omgeving en het sociale en beroepsleven van hun keuze te blijven of terug te keren.
- 5 Gehandicapten hebben recht op gelijke kansen. De gelijkwaardigheid van elk individu moet te allen tijde volkomen worden gerespecteerd. Bij functionele revalidatie houdt dit het recht in om gebruik te maken van passende diensten, ongeacht het soort handicap, leeftijd, geslacht, godsdienst, etnische afkomst, woonplaats en financiële middelen.
- 6 Revalidatiestrategieën moeten geëvalueerd worden in overleg met de gebruiker.

Goed beleid in de praktijk

Enkele voorbeelden die door de activiteiten van het HELIOS-programma zijn geïdentificeerd

De voorbeelden zijn ondergebracht bij titels die een samenvatting vormen van de sleutelprincipes van goed beleid in functionele revalidatie. Deze worden door elk van de voorbeelden geïllustreerd. Bepaalde voorbeelden illustreren echter meer dan één principe, zoals aangegeven in noten aan het eind van deze voorbeelden.

1. Het recht op inspraak, op weigering van behandeling, op volledige voorlichting en raadpleging

Een concept van totale revalidatie

Functionele revalidatie kan veel vormen aannemen. Een nuttig onderscheid in het systeem van gezondheidszorg is dat tussen basisrevalidatie (een vast onderdeel van alle behandelingen, of het nu gaat om acute zorg, basiszorg of ouderenzorg) en algehele revalidatie. Algehele revalidatie (ook wel 'professionele revalidatie') kan aan de hand van de volgende criteria worden gedefinieerd:

Algehele revalidatie is een proces van medische en sociale

revalidatie waarin:

- de gehandicapte persoon actief is binnen een compleet, multidisciplinair revalidatieteam;
- de deskundigen (medisch en paramedisch) gespecialiseerd zijn in het revalidatieproces van de behandelde gehandicapte;
- de revalidatie plaatsvindt volgens een geëvalueerde behandelingsstrategie (om «intuïtieve» revalidatie te vermijden).

Het is van groot belang dat tussen verschillende schakels in de revalidatieketen informatie kan worden uitgewisseld; derhalve dienen plaatselijke teams te worden bijgestaan door specialisten en patiënten met specialistische kennis, die hun rol kunnen vervullen in het sociale kader van de betrokken gehandicapte persoon. Eén mogelijkheid is dat de activiteiten waarbij de gehandicapte is betrokken, worden gecoördineerd door een case-manager.

Deelnemers aan het HELIOS-programma hebben opgemerkt dat in veel revalidatieprogramma's de hoofdelementen uit bovenstaande criteria duidelijk aanwezig zijn. Zo biedt het Begeleidings- en Behandelingscentrum van de Muskelsvindfondsen (Muscular Dystrophy Association) in Århus, Denemarken ⁽²⁸⁾, doorlopende (re)validatie voor mensen met spierdystrofie; dit centrum waarborgt dat voor iedereen in Denemarken specialistische kennis beschikbaar is. Bij La Nostra Famiglia in Bosisio Parini, Italië ⁽²⁹⁾ wordt de analyse van zeldzame en complexe handicaps bij kinderen op uitstekende wijze aangepakt vanuit een multidisciplinaire benadering. In het Neurologisches Reha-Zentrum Godeshöhe, Bonn, Duitsland ⁽³⁰⁾ wordt veel zorg besteed aan zowel de fysieke als psychologische aspecten van een handicap. Ook in het Centre de réadaptation fonctionnelle Valmante in Marseille, Frankrijk ⁽³¹⁾ treft men diverse elementen aan van bovenstaande criteria. De Department of Rehabilitation van het Lund University Hospital in Zweden ⁽³²⁾, de eerste afdeling in haar soort in Europa, zal worden erkend zodat de evaluatie van strategieën voor algehele revalidatie kan worden gegarandeerd.

Tot dusverre is nog geen enkel centrum aangetroffen waar alle elementen van algehele revalidatie worden gecombineerd, maar in alle bovengenoemde centra worden vorderingen gemaakt in deze richting. Al deze centra worden aanbevolen voor onderzoek en referentie op het

(28) Muskelsvindfondsen, Vestervang 39-41, DK-8000 Århus C, Denemarken.

(29) Associazione La Nostra Famiglia, Istituto Scientifico E. Medea, via Don Luigi Monza, 20, I-22040 Bosisio Parini, Italië.

(30) Neurologisches Reha-Zentrum Godeshöhe, Waldstr. 2-10, D-53177 Bonn 2, Duitsland.

(31) Centre de réadaptation fonctionnelle Valmante, chemin de la Gouffonne, BP 83, F-13275 Marseille Cedex 9, Frankrijk.

(32) Lund University Hospital Department of Rehabilitation, S-22185 Lund, Zweden.

gebied van functionele revalidatie gezien vanuit de doelstelling van een verhoogde levenskwaliteit.

Dit voorbeeld vormt tevens een illustratie van de Principes 2 & 5.

(33) Ayrshire and Arran
Community Health Care NHS
Trust, Ailsa Hospital,
Dalmelington Road,
Ayr UK-KA6 6AB,
Verenigd Koninkrijk.

**Ayrshire and Arran Community Health Care NHS Trust,
Verenigd Koninkrijk** ⁽³³⁾

Deze organisatie ontwikkelt een nieuwe hulpdienst voor mensen met problemen op het gebied van de geestelijke gezondheid en mensen met verstandelijke handicaps. Deze dienst wordt opgezet vanuit de zorg over een gebrek aan inspraak van deze groepen gehandicapten in de beslissingen die over hen worden genomen, de problemen die zij hebben met meningsuiting, en vanuit de noodzaak om deskundigen bewuster te maken van het vermogen van hun patiënten tot het leveren van een positieve bijdrage aan de behandeling en zorg die zij zelf ontvangen.

Veel mensen die in het ziekenhuis worden opgenomen en/of in aanraking komen met geestelijke gezondheidszorg hebben het gevoel dat zij de invloed op wat er met hen gebeurt, verliezen. Velen hebben de indruk dat het feit dat zij worden 'bestempeld' als patiënten met een geestelijk gezondheidsprobleem, inhoudt dat zij worden gezien als mensen die niet meer in staat zijn hun eigen beslissingen te nemen. Eén van de hoofddoelstellingen van dit project is, mensen duidelijk te maken, ongeacht of zij zich in een instelling bevinden of niet, dat hun meningen en standpunten er wel degelijk toe doen, en dat zij moeten kunnen blijven beslissen over hun eigen toekomst.

**Bridge Court Resource Centre, Dartford, Verenigd
Koninkrijk** ⁽³⁴⁾

(34) Bridge Court Resource
Centre, Brent Way, Dartford,
Kent UK-DA2 6DA,
Verenigd Koninkrijk.

Het Bridge Court Resource Centre biedt een scala van hulpmiddelen en diensten aan fysiek gehandicapten die in het graafschap Kent wonen. Het centrum wordt beheerd door de Queen Elizabeth's Foundation for Disabled People (QEFDP).

Behalve een cafetaria, kapsalons en een databank biedt het centrum de volgende zeer belangrijke diensten:

- **Een Activiteitscentrum** voor lichamelijk en zintuiglijk gehandicapten onder de 65 jaar.
- **Een Afdeling voor Activiteiten in het Dagelijks Leven:** permanente tentoonstelling van hulpmiddelen en apparaten die kunnen worden bekeken, beoordeeld en

gebruikt bij de training binnen revalidatie.

- **Een Beroeps-revalidatieprogramma** dat een cursus van 10 weken omvat waarbij mensen die weer willen gaan werken, hun eigen vaardigheden kunnen beoordelen om terug te keren naar de werkplek.
- **Een Kliniek voor reparatie en onderhoud van rolstoelen**, die niet-commerciële diensten verleent aan gebruikers van zelf gekochte rolstoelen.
- **Een Bureau voor Persoonlijke Hulpverlening**, dat persoonlijke hulp verleent op voorwaarden die de gehandicapte zelf bepaalt, bij de betrokkene thuis. Hierbij kan de gebruiker de eigen hulpverlener kiezen, zelf toezicht houden en verantwoordelijkheid dragen in de mate die hij/zij wenst. Dit innovatieve bureau voor persoonlijke hulpverlening wordt bestuurd door het beleidscomité, dat grotendeels bestaat uit gehandicapten.

Indien nodig wordt gezorgd voor vervoer van en naar het Centrum, hoewel de meeste activiteiten van het bureau plaatsvinden in het kader van het algemene integratiebeleid buiten het begeleidend centrum.

Dit voorbeeld vormt tevens een illustratie van de Principes 4 & 5.

2. Een proces van samenwerking tussen alle betrokkenen

‘Curatieve’ en ‘zorg’-modellen voor de revalidatie van visueel gehandicapten

De analyse van diverse modellen voor revalidatie van slechtzienden levert twee afzonderlijke modellen op die kunnen worden getypeerd als het ‘curatieve’- en ‘zorg’-model. Er bestaat geen voorkeur voor een model in het bijzonder; beide kennen zowel zwakke als sterke punten. In het ideale model zouden succesvolle benaderingen van beide modellen moeten worden gecombineerd.

Het curatieve model

Het genezingsmodel wordt zodanig in praktijk gebracht dat het als goed praktijkvoorbeeld kan worden aanbevolen door het Revalidatiecentrum voor Slechtzienden, Leuven, België ⁽³⁵⁾.

Het genezingsmodel gaat uit van een medisch georiënteerd standpunt waarin de aanzet tot revalidatie wordt gegeven door medische deskundigen, die hieraan tevens leiding geven. De nodige patiëntenzorg maakt deel uit van het

(35) Revalidatiecentrum voor Slechtzienden, U.Z., Kapucijnenvoer 33, B-3000 Leuven, België.

alomvattende curatieve programma.

Een uitgebreid team van deskundigen werkt in overleg met familie, vrijwilligers en zelfhulpgroepen samen met de slechtziende betrokkene. Het doel is optimaal gebruik te maken van de restvisus en/of van compenserende technieken zoals braille, om mensen te leren om beter hun weg te vinden in het dagelijks leven en maximale zelfstandigheid te waarborgen.

In het Revalidatiecentrum voor Slechtzienden in Leuven worden interne en externe multidisciplinaire activiteiten gecombineerd.

Intern werkt deskundig medisch en paramedisch personeel samen in een multidisciplinair team.

Extern bestaan er vormen van samenwerking met andere relevante diensten; deze samenwerking is afhankelijk van de specifieke behoeften van elke visueel gehandicapte persoon.

De interactie tussen intern en extern personeel wordt gezien als essentieel, en houdt tevens de betrokkenheid in van familie en anderen die steun bieden.

Het zorgmodel

Het zorgmodel wordt in Stichting Het Loo Erf (HLE), Apeldoorn, Nederland ⁽³⁶⁾ zodanig in praktijk gebracht dat het als goed praktijkvoorbeeld kan worden aanbevolen

Het zorgmodel neemt een niet-medisch, meer sociaal gericht standpunt in. De follow-up van de oogheeskundige diagnose en behandeling is gericht op onafhankelijkheid van de cliënt en diens integratie in de maatschappij.

Het model wordt echter ook gekenmerkt door multidisciplinaire samenwerking tussen uiteenlopende deskundigen, eventueel ook van betrokken medische specialisten.

De noodzakelijke klinische behandeling wordt gecombineerd met beoordeling en training in dagelijks voorkomende situaties, ter bevordering van de onafhankelijkheid en de sociale integratie van de betrokkene.

Extra ondersteuning en nazorg wordt gegeven op gebieden die meer van belang zijn binnen de sociale context, zoals bij psychosociale revalidatie, voorbereiding op een baan, begeleiding bij zelfstandig wonen, begeleid werken en

(36) Stichting Het Loo Erf (HLE), Waldeck Pymontsstraat 31, NL-7315 JH Apeldoorn, Nederland.

voorlichtingsdiensten.

Stichting Het Loo Erf gaat bij de toepassing van het zorgmodel altijd uit van het standpunt dat de toepassing en evaluatie van revalidatie gepaard moet gaan met raadpleging van en samenwerking met cliënten, hun familieleden en hun werkomgeving. De revalidatie moet een samenwerkingsproces zijn tussen alle betrokkenen.

Dit voorbeeld vormt tevens een illustratie van de Principes 1 & 4.

(37) Guys Hospital, Section of Disability,
London UK-SE1 9RT,
Verenigd Koninkrijk.

Guys Hospital, London, Verenigd Koninkrijk ⁽³⁷⁾

De Section of Disability (Afdeling Gehandicapten) van het Guys Hospital, Londen, heeft een cursuspakket ontwikkeld voor het personeel dat werkt met mensen met specifieke behoeften op het gebied van hun geestelijke gezondheid, of met verstandelijk gehandicapten. Het betekent een belangrijke bijdrage aan de professionele hulp voor dit deel van de bevolking.

(38) Katholieke Universiteit Nijmegen, Nederland.

Katholieke Universiteit Nijmegen, Nederland ⁽³⁸⁾

De Katholieke Universiteit Nijmegen, Nederland, heeft een nieuwe leerstoel opgericht voor Psychiatrische Aspecten van Geestelijke Handicaps. Het is de eerste leerstoel van dit type op het Europese vasteland; in het Verenigd Koninkrijk bestonden echter reeds een aantal van dergelijke leerstoelen.

3. De rol van de familie en andere personen en groepen die steun verlenen, en de rol van gehandicapten in zelfhulpgroepen

(39) Stichting Instituut voor Doven, Theerestraat, 42, NL-5271 GD Sint-Michielsgestel, Nederland.

Instituut voor Doven ⁽³⁹⁾, **Sint-Michielsgestel en Academisch Ziekenhuis Sint-Radboud, Nederland** ⁽⁴⁰⁾

Tussen het Academisch Ziekenhuis en het Instituut voor Doven is een goede samenwerking tot stand gekomen op het gebied van cochleaire implantatie voor dove kinderen.

(40) Academisch Ziekenhuis Nijmegen, Sint-Radboud, ENT/CI Department, Postbus 9101, NL-6500 HB Nijmegen, Nederland.

Het multidisciplinaire team voor cochleaire implantatie heeft selectiecriteria ontwikkeld voor implantatie. Het besluit om te opereren wordt altijd genomen in overleg met de ouders.

Na de beginperiode (directe begeleiding van het kind en de ouders, de afstelling van de spraakprocessor en gehoortraining) wordt de directe verantwoordelijkheid stap voor stap overgedragen aan de ouders van het kind, aan zijn onderwijzer en de logopedist. Deze mensen worden begeleid door het cochleaire-implantteam. Dagelijkse

functionele oefeningen in de eigen omgeving van het kind kunnen worden gedaan door de mensen die het kind het beste kennen.

Dit voorbeeld vormt tevens een illustratie van de Principes 1 & 2.

(41) Hellenic Society for Disabled Children (ELEPAP),
Kononos 16,
GR-11634 Athínai,
Griekenland.

Hellenic Society for Disabled Children, Athene, Griekenland ⁽⁴¹⁾

In de revalidatiediensten van deze organisatie wordt de familie beschouwd als een essentiële factor in het revalidatieproces. De ouders maken deel uit van het revalidatieteam. Ouders die steungroepsessies bijwonen, zijn beter in staat om te gaan met de handicap van hun kind, en hulp te bieden bij de revalidatie. Een bijzondere school en een revalidatiecentrum zijn ondergebracht in hetzelfde gebouw, maar zij vallen onder twee verschillende therapeutische afdelingen. Deze situatie waarin een bijzondere school zich onder hetzelfde dak bevindt als een revalidatiecentrum, kan worden aanbevolen als een goed praktijkvoorbeeld: hier wordt een betere coördinatie en uitwisseling mogelijk op het terrein van informatie over de behoeften van het kind op het gebied van onderwijs en therapie. Het feit dat onderwijzers en therapeuten in dienst kunnen zijn van dezelfde organisatie, is een ander aspect van deze organisatiestructuur dat een goede coördinatie en uitwisseling van informatie bevordert tussen de betrokken vakmensen.

(42) Aphasia, Association internationale Aphasie,
Heldenlaan 50,
B-1160 Brussel, België.

Afasie - een bewustmakingscampagne ⁽⁴²⁾

In deze bewustmakingscampagne neemt de film «Les Mots perdus» («Lost Words») van de socioloog/onderzoeker Marcel Simard uit Quebec een centrale plaats in. In de film draait het om vier mensen die respectievelijk in Quebec, Parijs, Genève en Brussel wonen, en allen door een ongeval het spraakvermogen hebben verloren. De bewustmakingscampagne met de film als uitgangspunt, biedt hulpmiddelen (posters, brochures enz.) en technische ondersteuning (een adviseur op het gebied van communicatie, enz.) zodat zelfhulpgroepen van afasiepatiënten de mogelijkheid krijgen bijeenkomsten te organiseren met vertoning van de film.

De hoofddoelstellingen van de campagne zijn:

- het bereiken van afasiepatiënten en het doorbreken van hun isolement;
- het direct betrekken van afasiepatiënten bij activiteiten ter

- bevordering van hun integratie in de maatschappij;
- het informeren van zoveel mogelijk mensen over wat afasie werkelijk inhoudt;
- stof tot nadenken geven en discussie stimuleren bij groepen deskundigen die met afasie te maken hebben.

De Afdeling voor de Evaluatie van Vroegtijdige Behandeling van het Centrum voor Revalidatie van spasticiteit, Lissabon, Portugal ⁽⁴³⁾

(43) Centro de Reabilitação de Paralisia Cerebral Calouste Gulbenkian, Centro Regional de Segurança Social de Lisboa e Vale do Tejo, av. Rainha D. Amélia, P-1600 Lisboa, Portugal.

Via een groepsgewijze aanpak en dagprogramma biedt het revalidatiecentrum elk van de jonge cliënten individuele hulp. De cliënten zijn spastische kinderen (vaak ernstig meervoudig gehandicapt) bij wie behandeling in een vroeg stadium essentieel is, willen zij optimale bewegings-, communicatie- en onderwijsmogelijkheden ontwikkelen.

De hoofddoelstelling van het werk van deze afdeling is: het aanbieden van een gecoördineerd programma aan zeer jonge spastische kinderen. In dit programma wordt tegemoetgekomen aan hun behoeften aan therapie en onderwijs, en aan de optimale ontwikkeling van hun potentieel.

Kinderen in de leeftijd van 12 maanden tot drie jaar bezoeken de Afdeling. Ook voor kinderen onder de 12 maanden is behandeling mogelijk; deze geschiedt echter individueel, met ondersteuning en begeleiding van de ouders.

De voornaamste principes waarop het werk van deze Afdeling is gebaseerd, zijn:

- het vroegtijdig behandelen vanuit een benadering die gebaseerd is op de ontwikkeling van het zenuwstelsel, op functieverbetering van het kind en op het mogelijk maken van normale ervaringen die stroken met hun leeftijd;
- het zoveel mogelijk beperken van de lacunes in de ontwikkeling van elk kind, en het compenseren van deze lacunes, zodat de ontwikkeling een harmonieuzer proces wordt;
- voorkoming van toekomstige stoornissen, misvormingen en handicaps;
- het voor elk kind scheppen van zo normaal mogelijke omstandigheden die bevorderlijk zijn voor de ontwikkeling.

De voornaamste innovaties van de Afdeling zijn de 'multi-disciplinaire groepsgewijze aanpak', waarbij ouders als partners worden beschouwd, en het daarin geïntegreerde

therapie-onderwijsprogramma, waarin therapie en onderwijs worden gecombineerd. Het multi-disciplinaire team bestaat uit therapeuten, een arts, een psycholoog, een kleuteronderwijzer, een maatschappelijk werker en de ouders.

De behandeling wordt gegeven in een klaslokaal; dit is bedoeld als aangename, rustgevende en stimulerende omgeving waarin tegelijkertijd de noodzakelijke evaluatie en behandeling kan plaatsvinden.

De kinderen bezoeken de Afdeling in groepen van vijf, gedurende een halve dag om de andere dag. Verder gaan zij naar een normale peuterschool, of zij blijven thuis.

Bij de behandeling wordt gebruik gemaakt van aangepast speelgoed en benodigdheden waarmee het kind gestimuleerd wordt normale ervaringen op te doen. Elk kind leert hiermee om te gaan en te spelen, sociaal bezig te zijn en de omgeving te verkennen. Dit alles wordt bereikt door een gestructureerd algemeen programma dat individueel wordt aangepast naar gelang de behoeften van elk kind.

De hele filosofie achter het project is gebaseerd op het vaststaand feit dat elk gehandicapt kind een individu is met dezelfde behoeften als elk ander kind: liefde ontvangen, de omgeving verkennen en met anderen communiceren.

Het behandelingsteam werkt nauw samen met de ouders of verzorgers van elk kind, en met de peuter- of kleuterschool die elk kind bezoekt.

Over het algemeen wordt in de Afdeling uitgegaan van een holistische, voortdurende behandeling, evaluatie en onderwijs, waarbij het kind en de familie worden voorbereid op de omschakeling naar een minder beschermde omgeving in een later stadium.

No Problem muziek-therapiecentrum Kärnten, Klagenfurt, Oostenrijk ⁽⁴⁴⁾

(44) No Problem,
Musiktherapiezentrum Kärnten,
Priesterhausgasse 8, A-9020
Klagenfurt, Oostenrijk.

Het No Problem Muziektherapiecentrum verzorgt muziektherapie voor ernstig verstandelijk en verstandelijk/fysiek gehandicapte volwassenen en jongeren. Gehandicapten worden hier opgeleid tot professionele musici die uitvoeringen geven voor publiek.

De meeste gehandicapten maken kennis met muziek of worden daarin opgeleid door psychotherapeuten of docenten die weinig tot geen officieel muziekonderwijs

hebben genoten. Het meest vernieuwende aspect van het No Problem muziek-therapiecentrum is daarentegen het beroep dat wordt gedaan op professionele musici om gehandicapten op een professioneel niveau te brengen. Dit geeft hen niet alleen voldoening in het beroepsleven, maar draagt ook bij tot veel andere aspecten van hun welzijn en sociale en intellectuele mogelijkheden.

Het Centrum functioneert reeds 10 jaar, en heeft al ruim 400 gehandicapten opgeleid. Het No Problem Orchestra heeft met meer dan 400 concerten in Europa, de VS en Australië laten zien dat gehandicapten gelukkig en zelfverzekerd kunnen zijn in hun werk, op een manier die de rest van de samenleving ten goede komt.

Professionele musici ontwikkelen voor elke gehandicapte musicus een opleidingsprogramma op maat, om op professionele wijze het aanwezige talent te stimuleren. De ontwikkeling van een speciaal keyboard is een zeer belangrijke innovatie. Het keyboard wordt aangesloten op een monitorcomputer, waardoor zelfs de zwaarst gehandicapten gemakkelijk een muziekstuk kunnen spelen.

Dank zij de concerten van het Orkest krijgen mensen uit alle geledingen van de samenleving de gelegenheid normaal contact te leggen met gehandicapten, op zodanige wijze dat mensen hun angsten en vooroordelen te boven komen. Het publiek dat een concert bijwoont, ziet de gehandicapte orkestleden in de eerste plaats als musici, in plaats van als gehandicapten. Dit is een goed voorbeeld van bevordering van volledige integratie van gehandicapten in de maatschappij van alledag.

De musici van het Orkest worden volledig betrokken bij planning en uitvoering van het werk. Zij hebben inspraak in beslissingen over de in het repertoire op te nemen muziekstukken en over de wijze waarop de stukken moeten worden gespeeld.

Het Orkest biedt door middel van openbare concerten amusement aan een publiek dat soms wel uit duizenden toehoorders omvat. Vanuit die rol kan het Orkest tegelijkertijd een belangrijke bijdrage leveren aan bewustmaking van het publiek van de mogelijkheden van gehandicapten, en van hun recht op volledige integratie in de gehele maatschappij. De publicatie van documenten en boeken over de benadering van muziektherapie die de docenten van het Orkest voorstaan ⁽⁴⁵⁾, draagt ook bij tot die bewustmaking.

(45) Recente informatie over publicaties en opnamen zijn op aanvraag verkrijgbaar bij No Problem, Musiktherapiezentrum Kärnten, Priesterhausgasse 8, A-9020 Klagenfurt, Oostenrijk.

Het No Problem muziektherapiecentrum is voornemens, andere therapeutische centra op te richten in heel Europa. Hierdoor wordt aan nog meer verstandelijk en/of fysiek gehandicapten de gelegenheid geboden, hun muzikale talenten te ontwikkelen onder professionele begeleiding, en inderdaad te ervaren wat integratie en gelijke kansen betekenen. Een groot voordeel van het werk van het No Problem-centrum is dat er in de muziek geen taalbarrières bestaan; de methoden kunnen dus waar dan ook en met succes worden overgenomen.

4. Doorlopende en gecoördineerde maatregelen om in de eigen vertrouwde omgeving te blijven of terug te keren, enz.

(46) European Burns Association, Donkerstraat 56, B-3071 Erps-Kwerps, België.

Europese kampen voor jonge mensen met ernstige brandwonden (46)

Het gaat hier om zijn regionale en internationale kampen die worden geleid door de Europese Brandwondenvereniging. Hierbij worden revalidatie- en vrijetijdsactiviteiten gecombineerd; zo wordt, makkelijker dan in een ziekenhuissituatie, bijgedragen tot de oplossing van integratieproblemen. De kindertherapie is met name gericht op spelen waardoor de kinderen hun zelfvertrouwen herwinnen en de littekens leren accepteren. Hierbij worden spelenderwijs activiteiten ondernomen in het zwembad, er wordt gefietst, aan lichamelijke expressie gedaan, enz. Tevens wordt de psychosociale validatie bevorderd, aangezien alle samenspelende kinderen dezelfde problemen hebben. Tijdens de kampen wordt gewerkt met alle professionele revalidatiemethoden; zo wordt kennisgemaakt met allerlei behandelingen. Deelname aan deze kampen kan een motiverende factor van belang zijn, die de kinderen stimuleert tot het dragen van eigen verantwoordelijkheid voor hun maatschappelijke reïntegratie.

(47) Centro DATO, c/ Andarrios, 19-A, E-28043 Madrid, Spanje.

DATO-centrum, Madrid, Spanje (47)

Het DATO-centrum is gericht op de revalidatie, opleiding en maatschappelijke integratie van ernstig motorisch gehandicapte mensen. Het stelt zich ten doel, diensten te verlenen waarmee levenslang wordt tegemoetgekomen aan alle behoeften van gehandicapten.

Het feit dat elk mens andere behoeften heeft, die bovendien vaak metertijd veranderen, brengt met zich mee dat het Centrum een breed scala van diensten moet verlenen.

De vier belangrijkste basiswaarden van het werk in het centrum zijn:

- de unieke waarde van elk individu;
- de cruciale rol van familie bij levenslange ondersteuning van elke gehandicapte;
- het principe van normalisatie;
- het principe van participatie.

De vier voornaamste gebieden waarop dit Centrum goed beleid voert, worden hier onder de aandacht gebracht:

- **Toegang tot communicatie:** het DATO -centrum was één van de eerste instellingen in Spanje die gebruik maakte van een nieuwe technologie en alternatieve communicatiesystemen.
- **Toegang tot onderwijs:** dit betekent de ontwikkeling van opleidingsprogramma's die gehandicapten in staat stellen, officieel erkende diploma's te behalen.
- **Toegang tot recreatie en sport:** er is een ruime ervaring opgedaan in het organiseren van vakanties voor gehandicapten en in andere activiteiten op het gebied van vrijetijdsbesteding en sport.
- **Toegang tot de arbeidsmarkt:** met een beroepsopleidingsprogramma in het gebruik van nieuwe technologieën (in het kader van het HORIZON-initiatief) en de oprichting van kleinschalige ondernemingsstructuren voor de arbeidsparticipatie van mensen met een ernstige motorische handicap.

Dit voorbeeld vormt tevens een illustratie van de principes 1 & 5.

Nationaal Ziekenhuis voor Paraplegiepatiënten, Toledo, Spanje ⁽⁴⁸⁾

(48) Hospital Nacional de Paraplégicos, Toledo, Spanje.

Dit ziekenhuis kan worden aangehaald als een goed voorbeeld van de organisatie van ondersteunende systemen die continuïteit waarborgen tussen de medische basisverzorging en het revalidatieproces. Het ziekenhuis fungeert als nationaal verwijscentrum. In samenwerking met eenheden voor medische basisverzorging wordt gestreefd naar het bieden van op maat gesneden revalidatieprogramma's.

Het Psychosociale Team van het ziekenhuis is een bijzondere vermelding waard. Het helpt mensen die sinds kort gehandicapt zijn geworden, hun nieuwe situatie te accepteren en zich daaraan aan te passen. Het verleent

met name bijstand bij het herwinnen van het gevoel voor eigenwaarde, bij problemen met seksualiteit en onderlinge sociale betrekkingen. De behandeling kan gericht zijn op de individuele gehandicapte, de partner, of beiden. Er worden groepsdiscussies georganiseerd waarbij de gehandicapte patiënten met of zonder partner en kinderen/jongeren worden betrokken. De betrokkenheid van familie varieert al naar gelang het geval.

Zowel volwassenen als kinderen kunnen behandeld worden door een goed georganiseerd multidisciplinair team, dat zich op de familie richt tijdens het gehele proces. De handicap wordt niet gezien als een zaak die slechts de gehandicapte aangaat, maar als iets wat relevant is voor de hele familie en sociale omgeving.

(49) Centre médical Jacques Arnaud, 5 rue Pasteur, F-95570 Bouffemont, Frankrijk.

Medisch Centrum Jacques Arnaud, Bouffemont, Frankrijk ⁽⁴⁹⁾

Het Medisch Centrum Jacques Arnaud heeft de diensten voor functionele revalidatie en de psychiatrische diensten geïntegreerd in één multi-disciplinaire afdeling voor verstrekking van alomvattende psychiatrische diensten aan patiënten die intensieve functionele revalidatietherapie nodig hebben na zelfmoordpogingen.

Dit innovatieve concept maakt een unieke benadering mogelijk van zowel de oorzaken van zelfmoordpogingen (psychiatrische problemen) als de gevolgen (verwondingen en handicaps). Door deze gecombineerde strategie wordt de zogenaamde 'zelfmoordontkenning' voorkomen. Bij deze ontkenning kunnen de psychiatrische oorzaken verwaarloosd worden, doordat alle aandacht uitgaat naar de lichamelijke gevolgen van een zelfmoordpoging. Tevens kunnen zowel lichamelijke en psychiatrische therapie als revalidatie tegelijkertijd van start gaan, en gecombineerd worden toegepast, al naar gelang de behoefte.

De prognose aan het einde van de eerste therapie hangt af van de nauwe betrokkenheid van de patiënten bij hun eigen psychiatrische behandeling op de lange termijn.

(50) Centro de Reabilitação Profissional de Gaia, Avenida João Paulo II, Arcolezó, P-4405 Valadares, Portugal.

Gaia-centrum, Portugal ⁽⁵⁰⁾

Het Gaia-centrum heeft contacten gelegd met drie ziekenhuizen, waardoor mensen het revalidatieproces op de voor hen meest geschikte manier kunnen voortzetten na afloop van hun revalidatie in het ziekenhuis.

Dit kan betekenen dat er directe verwijzing plaatsvindt door

artsen. Dit kan het geval zijn wanneer de gehandicapte personen hulp nodig hebben in verband met technische hulpmiddelen. Deze hulp wordt gegeven in samenwerking met het Centrum. In andere gevallen kunnen medewerkers van het maatschappelijk werk gehandicapten doorverwijzen naar het Centrum voor een psychologische, sociale en professionele evaluatie, om hen de weg te wijzen naar een passende baan. In alle gevallen worden beslissingen genomen in samenspraak met de gehandicapte persoon zelf en de familie.

(51) Château Rauzé, Centre de réadaptation, 26 avenue du Rauzé, F-33360 Cenac, Frankrijk.

Revalidatiecentrum Château Rauzé, Cenac, Frankrijk ⁽⁵¹⁾

Het centrum biedt een reeks revalidatiediensten die sterk zijn toegesneden op het individu, variërend van revalidatie onmiddellijk na een comafase tot begeleiding bij reïntegratie in de maatschappij. Het Centrum houdt zich bezig met het gehele scala van cognitieve behoeften zoals geheugen, taal, bewustzijn en het vermogen dingen op te merken, alsmede lichamelijke en gedragsmatige aspecten. Beroepsopleiding valt niet onder de aangeboden diensten; wel wordt een zekere voorbereiding op het beroepsonderwijs geboden, inclusief het oefenen van lezen, schrijven en rekenen.

Het Centrum werkt nauw samen met het Centre hospitalier universitaire de Bordeaux en het Centre d'aide pour le travail (CAT). De bijzondere kracht van het centrum bestaat in de hechte samenwerking met deze twee instellingen. De naadloos op elkaar aansluitende geïntegreerde diensten die het resultaat zijn van deze samenwerking, vormen een uitstekend praktijkvoorbeeld op het gebied van doorlopende en gecoördineerde maatregelen voor revalidatie.

Het Centrum heeft een serie voorlichtingsbrochures uitgebracht voor de familieleden van de revalidant. Deze zijn verkrijgbaar in het Frans, Engels en Nederlands, en worden inmiddels door andere organisaties gebruikt. Dit is een goed voorbeeld van overdracht van goed beleid tussen Lid-Statens van de Europese Unie.

(52) Centre de réadaptation de Coubert, route de Liverdy, F-77170 Coubert, Frankrijk.

Revalidatiecentrum Coubert, Frankrijk ⁽⁵²⁾

Dit revalidatie- en herscholingscentrum heeft twee innovatieve systemen ontwikkeld op het gebied van een betere aansluiting tussen medische revalidatie en sociale en beroepsrevalidatie. Bij dit alles zijn de gehandicapte persoon, de familie en de reeds bestaande revalidatiefaciliteiten actief betrokken.

Met één systeem, bekend onder de naam 'GUIDE', wordt de

sociale reïntegratie gewaarborgd van de revalidant. Ernstig gehandicapte personen worden bijgestaan wanneer zij tijdelijk of voorgoed naar huis gaan. Dit wordt bewerkstelligd door een team dat bestaat uit een in functionele revalidatie gespecialiseerde arts, een bezigheidstherapeut, een persoonlijk assistent en een secretaresse. Dit team werkt samen met andere medewerkers van het Centrum en met andere deskundigen op dit gebied.

Een andere innovatie vormt de Afdeling Sociale en Beroepsreïntegratie. Deze afdeling bevordert vroegtijdige werkhervatting. Waar mogelijk hervat de gehandicapte persoon de voormalige baan, met de nodige aanpassingen op de werkplek. Is dit niet mogelijk, dan ontvangt de betrokken gehandicapte een passende opleiding op het Coubert-centrum of elders begeleiding met het oog op nieuw passend werk. De Afdeling Sociale en Beroepsreïntegratie bestaat uit een multidisciplinair team van gespecialiseerd medisch, paramedisch en onderwijzend personeel. In 60 % van de gevallen slaagt de Afdeling erin, passend werk te vinden bij vertrek van haar gehandicapte cliënten.

De Cursus voor Ondersteuning van Professionele Reïntegratie van het Centre médical de l'Argentière, Frankrijk ⁽⁵³⁾

(53) Centre médical de l'Argentière, Aveize, F-69610 Sainte Foy l'Argentière, Frankrijk.

Het Centre médical de l'Argentière en de Association LADAPT ⁽⁵⁴⁾ hebben gezamenlijk een aanbevelenswaardige Cursus ter Ondersteuning van Professionele Reïntegratie opgezet. Het gaat hier om een samenwerkingsverband tussen een centrum voor functionele revalidatie en een beroepsopleidingscentrum. Hier wordt een soepele overgang bevorderd van revalidatie naar de werksituatie.

(54) LADAPT - Centre de formation professionnelle, 13 rue Dormer, F-69007 Lyon, Frankrijk.

Het betreft een cursus van 300 uur, verdeeld over ongeveer acht weken. De cursus wordt met name gekenmerkt door uitgebreide voorbereiding op integratie. De deelnemers kunnen zich geleidelijk ontwikkelen van ziekenhuispatiënt tot een potentiële medewerker in een groep stagiaires.

5. Gelijke kansen en gelijke rechten op passende dienstverlening

(55) Federació Catalana d'Esports per a Minusvalids (FCEM), plaza Frederic Soler, 9 baixos, E-08022 Barcelona, Spanje.

Catalaanse Sportfederatie voor Gehandicapten, Barcelona, Spanje ⁽⁵⁵⁾

Deze organisatie heeft het Hospi Sport-programma opgezet, waarbij door middel van aangepaste sportactiviteiten de

revalidatie en sociale integratie worden bevorderd van mensen met ernstige fysieke handicaps.

In 1996 sloten 20 openbare ziekenhuizen in Catalonië zich aan bij het programma.

In het kader van het programma worden sporten beoefend als atletiek, boogschieten, basketbal, fietsen, schermen, zeilen, zwemmen, tennis, tafeltennis en volleybal, met de nodige aanpassingen.

De gehandicapte deelnemers zelf bepalen naar welk niveau zij wensen te streven op het gebied van hun sportprestaties.

Het Hospi Sport-programma bevat vier fasen:

- 1 Wanneer de patiënt zich nog in het ziekenhuis bevindt, worden geleidelijk steeds meer oefeningen gedaan die dezelfde lichamelijke gevolgen hebben als aangepast sporten. Deze lichamelijke oefening wordt aangewend om een bepaalde functie te corrigeren of weer op gang te brengen, zoals gewrichtsmobiliteit.
- 2 De tweede fase wordt 'Therapeutische Sport' genoemd oftewel 'Toegepaste Revalidatiesport'. Hierbij wordt gebruik gemaakt van toegepaste sporttechnieken om te komen tot specifieke verbeteringen. Tevens dragen het vrijetijds- en het wedstrijdelement van sport bij tot een grotere motivatie voor het revalidatieprogramma.
- 3 In de derde fase 'Kennismaking met Sport' beginnen mensen specifieke sporten te beoefenen om de lichamelijke conditie die zij in de tweede fase hebben opgebouwd, te handhaven en te verbeteren.
- 4 In de eindfase nemen de gehandicapten deel aan een verscheidenheid van sporten met een wedstrijdelement, bij voorkeur extern en buiten de structuur van Hospi Sport.

Dit voorbeeld vormt tevens een illustratie van Principe 4.

S. Lucia Revalidatieziekenhuis, Rome, Italië ⁽⁵⁶⁾

(56) Ospedale di Riabilitazione S. Lucia, Istituto di Ricovero e Cura a Carattere Scientifico, via Ardeatina 306, I-00179 Roma, Italië.

Het S. Lucia Revalidatieziekenhuis is een particulier ziekenhuis voor neuromotorische revalidatie van mensen na een beroerte, voor paraplegiepatiënten of mensen die een amputatie hebben ondergaan, enz.

Met name op de volgende gebieden treffen wij aanbevelenswaardige voorbeelden van goed beleid aan:

- een uniform protocol voor diagnose en therapie;
- psychologische ondersteuning van patiënten en

familieleden, die voortdurend volledig op de hoogte worden gehouden;

- verlening van tijdige ondersteuning op het gebied van orthesen, en op economisch en sociaal vlak;
- een totale aanpak van revalidatie, gericht op het herstel van autonomie en de terugkeer van patiënten naar hun normale gezins- en sociale leven;
- goede betrekkingen met het maatschappelijk werk van plaatselijke gezondheidsdiensten, waardoor een optimale sociale integratie wordt bevorderd;
- professionele herscholing in gevallen waarin handicaps een terugkeer naar de voormalige werksituatie onmogelijk maken.

Dit voorbeeld vormt tevens een illustratie van Principe 4.

(57) Western Health Board,
Headquarters, Merlin Park
Hospital, Galway, Ierland.

Western Health Board, Ierland (57)

Functionele revalidatie dient te bestaan uit doorlopende en gecoördineerde maatregelen die gehandicapten in staat stellen, in hun bekende omgeving te blijven of daarnaar terug te keren. Vaak bestaat er echter een grote kloof tussen de faciliteiten die het mogelijk maken dat iemand thuis kan blijven wonen, en de mate van afhankelijkheid die gepaard gaat met institutionele zorg of zelfs begeleid wonen. In Roscommon, dat valt onder het werkterrein van de Western Health Board in Ierland, wordt deze kloof overbrugd door een programma waarbij de betrokkene elders wordt gehuisvest. In het kader van dit programma wonen 60 mensen met een psychiatrische handicap bij plaatselijke gezinnen in de omgeving. De meeste gehandicapte personen zijn mensen die eerder langdurig opgenomen waren, hoewel sommigen hun handicap hebben ontwikkeld binnen de gemeenschap. Elke deelnemer bezoekt dagelijks een dagcentrum, opleidingsvoorziening, beschermde werkplaatsen of maakt gebruik van andere ondersteuningsmaatregelen, na afloop van de werkdag keert hij of zij terug naar het kosthuis. De 'gastfamilie' bij wie de betrokkene kost en inwoning geniet, ontvangt een wekelijkse vergoeding van de Health Board, en elke gehandicapte betaalt de 'gastfamilie' eenzelfde bedrag uit de bijstandsuitkering. Het algemene doel van dit programma is, mensen voor te bereiden op de omschakeling naar zelfstandig wonen, zodra zij die overstap wensen te maken en hiertoe in staat zijn.

Eén van de voordelen die deze regeling biedt, is dat de gehandicapte minder gestigmatiseerd wordt doordat hij of zij

in een plaatselijk gezin wordt opgenomen. Het systeem is verder eenvoudiger op te zetten dan dat waarbij huizen worden gekocht of gehuurd als groepsverblijven. In het algemeen vormt dit programma een waardevolle bijdrage aan de integratie van gehandicapten in hun gemeenschap.

Dit voorbeeld vormt tevens een illustratie van Principe 4.

6. Evaluatie met betrokkenheid van de gebruiker

Geautomatiseerd Systeem voor de Evaluatie van Psychosociale Diensten (SIEPP - Système informatisé d'évaluation des programmes psychosociaux), AIGS, Vottem, België ⁽⁵⁸⁾

(58) Association intercommunale de guidance et santé (AIGS), département Réadaptation, rue Vert Vinâve 60, B-4041 Vottem, België; en Centro de Reabilitação Profissional de Alcoitão/Ranholas, Qta. da Bela Vista-Ranholas, P-2710 Sintra, Portugal.

Het SIEPP-systeem stelt mensen die gebruik maken van psychosociale diensten in staat, deel te nemen aan een algehele beoordeling van de service die aan hen wordt verleend. Het proces is gebaseerd op een evaluatienetwerk. Hierbij worden gegevens over sociale vaardigheden verzameld, en de mening van gebruikers over de kwaliteit van de diensten wordt geïnterviewd, evenals de mate van tevredenheid over de diensten. Dit levert profielen op, aan de hand waarvan de resultaten van de evaluatie onmiddellijk kunnen worden gebruikt. De evaluatieresultaten stellen deskundigen in staat, diensten te verlenen ter voorbereiding van programma's die optimaal tegemoet komen aan de behoeften en wensen van het individu.

Het SIEPP-systeem wordt gebruikt als onderdeel van samenwerking tussen gebruikers en verleners van revalidatiediensten, waarbij beide groepen in staat worden gesteld, een waardevolle bijdrage te leveren aan een geslaagde revalidatie.

«ALEX» Gebruikersgids ⁽⁵⁹⁾

(59) Association intercommunale de guidance et santé (AIGS), département Réadaptation, rue Vert Vinâve 60, B-4041 Vottem, België; en Centro de Reabilitação Profissional de Alcoitão/Ranholas, Qta. da Bela Vista-Ranholas, P-2710 Sintra, Portugal.

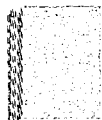
De algemene doelstelling van deze gids is, gebruikers van revalidatiediensten een gemakkelijk te begrijpen, eenvoudige en praktische gids ter beschikking te stellen met behulp waarvan de gebruikers hun eigen leven beter in kunnen richten.

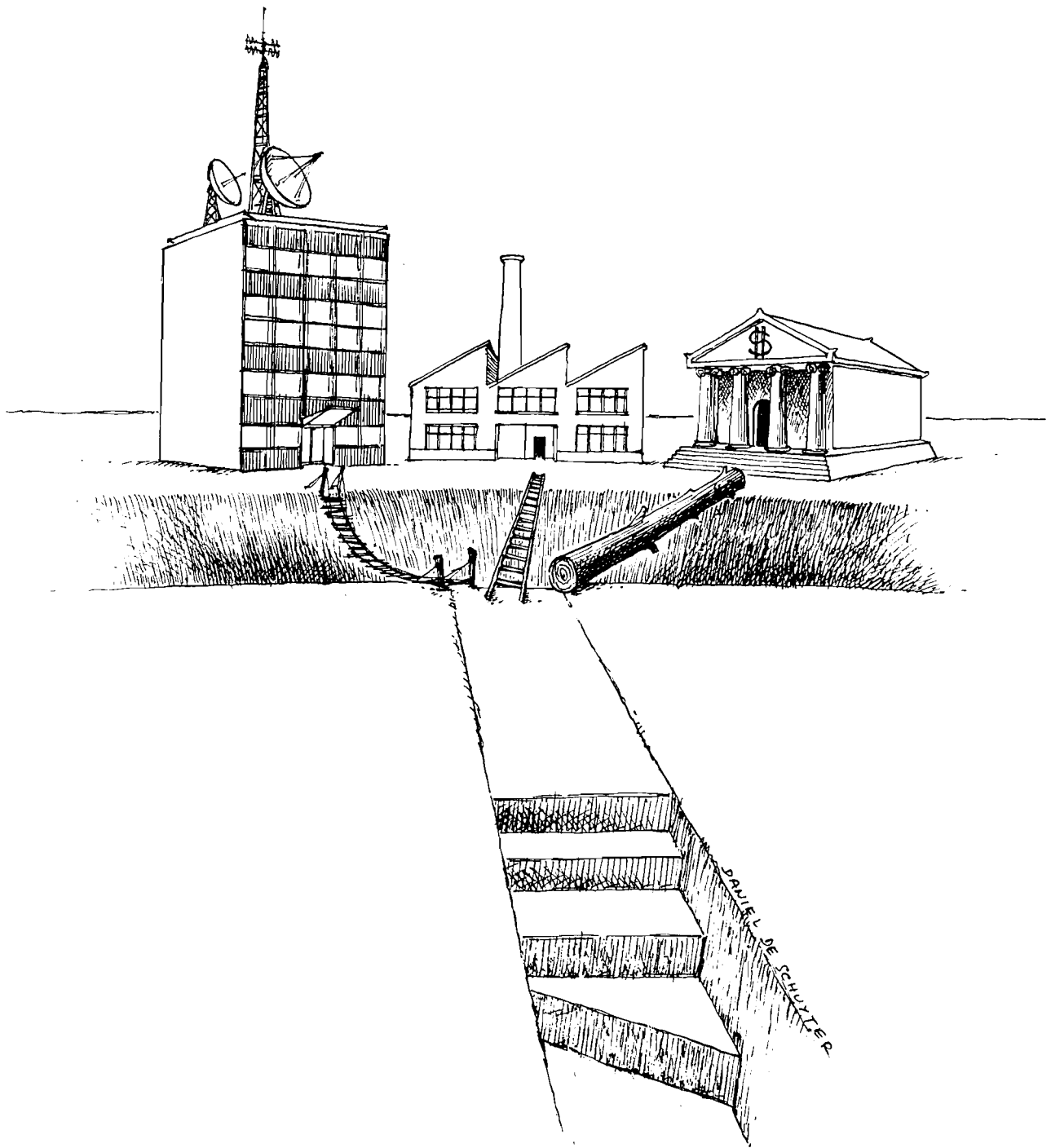
Deze gids is tot stand gekomen door samenwerking van gebruikers van diverse psychosociale revalidatiediensten, psychologen en maatschappelijk werkers.

Alle belangrijke aspecten van het zelfstandig wonen worden betrokken: geld, werk, diploma's, huisvesting, moderne

toiletten, gezondheid, dagelijks leven, leven in de
gemeenschap, gezin, vrije tijd, relaties met vrienden en
persoonlijke keuzen.

De gids kan worden gebruikt om de eigen prestaties te
evalueren, om vast te stellen hoe tevreden men is met de
bestaande regelingen, en om mogelijkheden en wensen op
het gebied van verandering te onderzoeken.

4 Werk en voorbereiding op tewerkstelling

Inleiding

In het leven in een moderne maatschappij is werk een centraal onderdeel. Deelname aan de arbeidsmarkt wordt door velen beschouwd als een belangrijke burgerplicht en als een mogelijkheid tot persoonlijke ontwikkeling. Mensen die geen baan hebben, worden ongetwijfeld in zekere zin gestigmatiseerd als minder gewaardeerde elementen in de samenleving. De grote waarde die wordt gehecht aan werk als status- en waardesymbool, blijkt uit de veel gehoorde vraag 'wat doet u?'; de vraagsteller bedoelt daarbij duidelijk iemands baan als indicatie voor diens waarde voor de samenleving.

Tegen de achtergrond van deze overheersende rol van werk als indicatie voor iemands toegevoegde waarde en belang voor anderen als individu, is het essentieel dat gehandicapten gelijke rechten en kansen krijgen op werk dat voldoening geeft.

Maar al te vaak worden gehandicapten uitgesloten van de arbeidsmarkt. In veel gevallen is deze uitsluiting eerder te wijten aan onterechte barrières, en de vooronderstellingen en vooroordelen van niet-gehandicapte werknemers en werkgevers, dan aan beperkingen door de handicaps van betrokkenen.

Nog afgezien van het feit dat gehandicapten minder, en financieel gezien minder lonende mogelijkheden hebben, betalen zij ook als eersten het gelag in tijden van recessie of herstructurering.

Al deze factoren samen betekenen dat veel gehandicapten langdurige werkloosheid of gedeeltelijke werkloosheid wacht, of werk dat geen uitdaging biedt, geen voldoening geeft en slecht betaald wordt.

De problemen van werkloosheid of onbevredigend werk, en de daarmee gepaard gaande financiële moeilijkheden, worden nog versterkt door problemen van sociale uitsluiting, waarmee gehandicapten te maken krijgen. Uitsluiting van passend en lonend werk, waarmee veel gehandicapten worden geconfronteerd, is slechts één aspect van uitsluiting in bredere zin van veel alledaagse sociale activiteiten van het moderne leven.

Om de hierboven besproken problemen te ondervangen, is het vaak noodzakelijk extra ondersteuning en geschikte opleidings- en werkgelegenheidsvoorzieningen te bieden aan werkzoekende gehandicapten.

Gepaste voorbereiding op werk in de vorm van beroepskeuzebegeleiding en opleiding is een essentieel aspect van de arbeidsintegratie van gehandicapten. Handicaps kunnen leiden tot extra behoeften aan opleiding. Extra opleiding die gehandicapte mensen in staat stelt, hun rechtmatige plaats op de arbeidsmarkt in te nemen.

Vorbereiding op werk omvat:

- beroepskeuzetests - inclusief alle activiteiten die bedoeld zijn om de vaardigheden, motivaties en talenten van een persoon vast te stellen; hierbij horen ook beoordeling van de onderwijs- en werkomgeving;
- beroepskeuzebegeleiding - het proces van voorbereiding van mensen op beroepsopleiding en werk door advisering over geschikte mogelijkheden en loopbanen;
- beroepsopleiding - de uiteindelijke opleiding voor passend werk.

Misschien is het allesoverheersende thema van de HELIOS-activiteiten met betrekking tot voorbereiding op werk en arbeidsdeelname wel het principe dat alle gehandicapte mensen hetzelfde recht op werk moeten hebben als ieder ander. Voor het succesvol verwezenlijken van deze doelstelling is een goed partnerschap tussen allen die betrokken zijn bij beoordeling, begeleiding, opleiding, herscholing en arbeidsdeelname/aanname van personeel, essentieel; allen dienen een volledig, ononderbroken continuüm aan diensten te bieden. In dit onderdeel van de Gids wordt een reeks principes over goed beleid verder uitgewerkt. Deze principes dienen te worden nagevolgd wil men dat doel bereiken. We bekijken een selectie van goede praktijkvoorbeelden die in het kader van de HELIOS-activiteiten naar voren komen.

Principes van goed beleid voor werk en voorbereiding op tewerkstelling

Op het gebied van werk en voorbereiding op tewerkstelling zullen enkele belangrijke principes van goed beleid worden bekeken in het onderdeel over goed beleid in de praktijk; deze worden geïllustreerd aan de hand van voorbeelden onder de volgende titels:

1. Wettelijke en ethische overwegingen
 - 1.1 Gelijke deelname
 - 1.2 Het naar waarde schatten van gehandicapte mensen
 - 1.3 Het recht op toegang tot opleidingen en tot voorbereiding op arbeidsdeelname
 - 1.4 Het recht op werk
 - 1.5 Beleid en procedures met het oog op mogelijke verbeteringen
 - 1.6 Het recht op betere informatie
2. Praktische aspecten
 - 2.1 Voorbereiding op arbeidsdeelname
 - 2.2 Beroepsopleiding
 - 2.3 Werving van personeel
 - 2.4 Redelijk inkomen
 - 2.5 Toegang tot arbeidsfinanciering
 - 2.6 Alternatieve mogelijkheden voor arbeidsdeelname
3. Strategieën
 - 3.1 Ontwikkelen van partnerschap
 - 3.2 Blijvende begeleiding van gehandicapten
 - 3.3 Loopbaanontwikkeling

Goed beleid in de praktijk

Enkele voorbeelden die bij de activiteiten van het HELIOS-programma naar voren komen

1. Wettelijke en ethische overwegingen

1.1 Gelijke deelname

Gehandicapten dienen een even groot aandeel van de beroepsbevolking te vormen als van de totale bevolking. Het is absoluut noodzakelijk dat werkgevers zeggenschap

hebben over de inhoud van beroepsopleidingsprogramma's zodat erop kan worden toegezien dat de vaardigheden die door gehandicapten worden ontwikkeld, aansluiten op de behoeften van de werkgevers. Dit ter bevordering van gelijke deelname. Vanwege de benadeling en discriminatie die gehandicapten herhaaldelijk ondervinden, moet aan hen vaak op persoonlijke ontwikkeling gerichte opleiding worden geboden zodat zij meer op hun waarde worden geschat door werkgevers, en meer kans hebben op gelijke deelname. Het is zowel voor werkgevers als voor mensen die sinds kort gehandicapt zijn, van belang dat er mogelijkheden zijn tot voortzetting van het werk of tot herscholing.

1.2 Het naar waarde schatten van gehandicapte mensen

Werkgevers en opleiders moeten worden gestimuleerd om zich te richten op de bekwaamheden en vaardigheden van gehandicapte mensen. Daarbij moeten zij zorgen voor alle noodzakelijke aanpassingen teneinde gelijke kansen voor iedereen te garanderen. Gehandicapten en hun families en/of degenen die hun belangen behartigen, moeten worden geraadpleegd tijdens alle fasen van opleiding en arbeidsdeelname. Werkgevers en opleiders moeten worden gestimuleerd om partnerschappen te ontwikkelen met gehandicapten en hun organisaties zodat zij volledig worden geïnformeerd over de behoeften van gehandicapten. Het is van belang voor werkgevers en opleiders om contacten te leggen met specialisten die zich bezighouden met handicaps; bij dit proces dient tevens gebruik te worden gemaakt van passende cursussen om mensen bewust te maken van het bestaan van handicaps.

(60) Disability Matters Ltd,
Berkeley House, West
Titherley, Nr Salisbury,
Wiltshire UK-SP5 1NF,
Verenigd Koninkrijk.

Disability Matters Ltd, UK (60)

Disability Matters is een klein opleidingscentrum dat wordt geleid door professionele, gehandicapten die aan een groot aantal werkgevers cursussen geven ter bewustmaking van het publiek van handicaps en gelijke rechten. Om enkele cliënten te noemen: plaatselijke autoriteiten, ministeries en werkgevers uit de particuliere sector. De cursus helpt werkgevers hun beleid en hun procedures te verbeteren inzake de tewerkstelling van gehandicapten. Tevens wordt ondernemingen meer inzicht gegeven in hun verantwoordelijkheden op grond van de Britse Wet inzake Discriminatie van Gehandicapten 1995 (zie bladzijde 94). De cursus die door 'Disability Matters' wordt aangeboden, is

een uitdaging, informatief en aangenaam en wordt zo gegeven dat de gedelegeerden deelnemen aan het leerproces. Deze participatie is absoluut noodzakelijk. Werkgevers en gehandicapten komen tot een positief partnerschap door de vele obstakels te overwinnen die momenteel de gelijke kansen in de praktijk in de weg staan. Dit blijkt het duidelijkst uit de ontwikkeling van een partnerschap met het Werkgeversforum betreffende Handicaps (zie Punt 1.5) waarin 185 ondernemingen zijn vertegenwoordigd die in totaal meer dan één miljoen werknemers hebben. Dit partnerschap biedt een optimale gelegenheid voor opleiding van werkgevers die lid zijn van het Werkgeversforum.

(61) AMLLIS, Actividade
Modelo Local de Lisboa, Rua
Quinta dos Frades 1,
P-1600 Lissabon, Portugal.

AMLLIS, Lissabon, Portugal (61)

Deze organisatie verzorgt beroepsopleidingen voor dove en slechthorende stagiaires. Zij biedt tevens een interne begeleiding via onder andere de aanname van dove mensen als opleiders, mentoren en adviseurs. Indien op de juiste wijze gegeven, levert deze door andere gehandicapten gegeven opleiding positieve modellen op die de stagiaires stimuleren tot het aanvaarden van de verdere verantwoordelijkheid voor hun eigen opleiding en loopbaanontwikkeling. Dit soort benadering heeft ook algemene ingang gevonden bij veel opleiders in het Verenigd Koninkrijk.

(62) Action for Blind People,
14-16 Verney Road,
London UK-SE16 3DZ,
Verenigd Koninkrijk.

Action for Blind People, Londen, VK (62)

Deze organisatie biedt cursussen voor werkgevers op het gebied van visueel bewustzijn. Werkgevers worden bewust gemaakt van het potentieel van slechtziende mensen op het werk. De organisatie heeft een actiepakket voor werkgevers ontwikkeld met feiten en cijfers, advisering voor personeelswerving, over financiële steun en tevens worden praktische stappen beschreven die werkgevers kunnen nemen om blinden en slechtzienden op de werkplek te ondersteunen. Dit omvat ook ergonomische evaluaties en evaluaties van de werkplek. Deze hebben bijgedragen tot de ontwikkeling van actieplannen voor zowel werkgevers als werknemers. De door Action for Blind People geboden cursussen worden verzorgd door blinde docenten.

1.3 Het recht op toegang tot opleiding en voorbereiding op arbeidsdeelname

Alle gehandicapten moeten hetzelfde fundamentele recht en dezelfde kans op werk krijgen tegen een redelijke beloning,

en als werknemer dezelfde wettelijke rechten hebben als ieder ander. In de meeste Lid-Statens van de EU hebben gehandicapten het recht op toegang tot onderwijs. De nationale of Europese juridische structuren zouden soortgelijke rechten moeten verlenen op toegang tot werkgelegenheid.

(63) State School for the Visually Impaired, Lutherstr. 14, D-24837 Schleswig, Duitsland.

State School for the Visually Impaired, Schleswig, Duitsland ⁽⁶³⁾ (proefproject «Advice and support for people with visual impairments during the transition from school to work»)

Op de State School for the Visually Impaired in Schleswig, Duitsland, heeft een proefproject gelopen: «Advice and support for people with visual impairments during the transition from school to work» (Advies en ondersteuning voor mensen met visuele handicaps tijdens de omschakeling van school naar werk). Zoals de benaming van het project al aangeeft, was de hoofddoelstelling een nauwe samenwerking met de gemeenschap op het gebied van maatschappelijke integratie en opname in de arbeidsmarkt van visueel gehandicapte jongeren en jonge volwassenen.

In het kader van het project werden 122 visueel gehandicapte studenten begeleid en ondersteund bij de voorbereiding op werk. De deelnemers bezochten een breed scala van scholen, ook algemene scholen, middelbare scholen, middenscholen, scholen voor voorbereidend wetenschappelijk onderwijs en scholen voor studenten met leermoeilijkheden, psychische en auditieve handicaps. Met begeleiding en ondersteuning werd meestal begonnen in de laatste twee jaar dat de deelnemer de school bezocht, en de begeleiding werd voortgezet tot het eind van hun beroepsopleiding.

De benadering van de beroepskeuzebegeleiding tijdens dit project was sterk studentgericht. De diensten werden aangeboden aan de studenten als optie; zij werden hun niet opgelegd.

Door de begeleiding leren de studenten elk voor zich hoe zij met hun handicap kunnen omgaan. Door groepstrainingen, uitwisselingen en werkgroepen leren zij hoe zij contact kunnen leggen met uitzendbureaus, werkgevers en werkenden. Tevens leren zij veel over het regelen van hun eigen zaken en over aangepast sociaal gedrag.

(64) Mediasources LADAPT,
1 rue Pelée, F-75011, Paris,
Frankrijk.

Mediasources, LADAPT, Frankrijk (64)

Mediasources is een instelling die beoordelingen en opleidingen verzorgt. Mediasources staat open voor een breed publiek. Het biedt een op maat gesneden oplossing op het gebied van integratieprojecten en het verder ontwikkelen van vaardigheden. Mediasources is door de Franse overheid erkend als een 'flexibel opleidingssysteem' van hoge kwaliteit; het heeft een innovatieve onderwijsmethode ontwikkeld: 'begeleid zelfonderwijs'.

1.4 Het recht op werk

In alle Lid-Staten, of op Europees niveau, is wetgeving noodzakelijk om te garanderen dat werkgevers gehandicapte mensen gelijke kansen bieden.

Een aantal Lid-Staten van de EU hebben geprobeerd een soort quotastelsels in te voeren voor de arbeidsdeelname van gehandicapten, met wisselend succes. In enkele Lid-Staten behelzen de quotastelsels de oprichting van fondsen (bijeengebracht door heffingen). Deze fondsen worden gebruikt om opleiding te verzorgen en om te voldoen aan de toelatingsvoorwaarden voor gehandicapten op de arbeidsmarkt. Quotastelsels kunnen tevens overeenkomsten inhouden met sociale partners ter bevordering van arbeidsdeelname, beroepsopleiding, beschermd werk en verstrekking van informatie. Quotastelsels kunnen vorm geven aan goed beleid bij daadwerkelijke toepassing, maar zij vormen geen perfect middel tot integratie.

Het lijkt logisch, een niet-discriminerend arbeidsmarktbeleid te voeren voor gehandicapten. Hierbij wordt rekening gehouden met hun recht op werk onder optimale arbeidsomstandigheden, waarbij hun recht wordt gewaarborgd om zelf keuzen te maken.

Bijzondere voorzieningen en wetten zijn ontworpen ter bevordering van de maatschappelijke integratie van gehandicapten; voorbeelden hiervan zijn Denemarken, Frankrijk, Duitsland (Artikel 3), Spanje en het Verenigd Koninkrijk ('Disability Discrimination Act'). Een wetswijziging van belang doet zich voor wanneer een anti-discriminatieclausule wordt opgenomen; daarmee wordt vrijwaring tegen discriminatie een recht.

(65) Voor meer informatie over de Disability Discrimination Act kunt u contact opnemen met het Department for Social Security.

1-11 Adelphi Strand, London, Verenigd Koninkrijk.

UK Disability Discrimination Act (65)

Met de Disability Discrimination Act 1995 (Wet inzake discriminatie op grond van handicaps) worden nieuwe wetten en maatregelen ingevoerd die erop gericht zijn, een eind te maken aan discriminatie waarmee veel gehandicapten worden geconfronteerd. De Wet geeft gehandicapten nieuwe rechten op het gebied van werk, het verwerven van goederen en diensten en het kopen of huren van grond of onroerend goed. De Wet staat de overheid ook toe, minimale normen vast te stellen zodat gehandicapten gemakkelijker gebruik kunnen maken van openbaar vervoer. Bovendien worden bij deze Wet de National Disability Council (Nationale Raad voor gehandicaptenzaken) en de Northern Ireland Disability Council (Noordierse Raad voor gehandicaptenzaken) opgericht om de regering te adviseren over bestrijding van discriminatie van gehandicapten.

De Wet verschaft nieuwe rechten aan mensen die 'een handicap hebben of hebben gehad waardoor hun het verrichten van normale dagelijkse activiteiten wordt bemoeilijkt'. Het kan gaan om lichamelijke, zintuiglijke of psychische handicaps. Verder moet de handicap concreet aanwezig zijn, en een lange termijn-uitwerking hebben, langer dan twaalf maanden. Een ernstige misvorming wordt ook als handicap beschouwd. Werkgevers en leveranciers van goederen en diensten aan het publiek zullen redelijke maatregelen moeten nemen om te garanderen dat zij gehandicapten niet discrimineren. Bepaalde organisaties zullen maatregelen moeten nemen als werkgever én als leverancier van goederen en diensten aan het publiek.

Ten tijde van het opstellen van dit document was de Wet nog niet ten uitvoer gelegd, dus het valt nog te bezien in hoeverre deze in de praktijk succes zal hebben.

1.5 Beleid en procedures voor mogelijke verbeteringen

Werkgevers zouden gestimuleerd moeten worden te erkennen dat werk vaak zo kan worden aangepast dat ook een gehandicapte persoon het kan verrichten. De kosten van het aanbrengen van de nodige aanpassingen zijn vaak laag, en kunnen worden gecompenseerd door de voordelen van het werken met enthousiaste en bekwame werknemers. Elke werkgever die van plan is, de mogelijkheden te bevorderen tot aannames voor gehandicapte mensen, zou zijn huidige beleid en praktijken moeten herzien om de

toegankelijkheid van werk voor gehandicapten in de toekomst te verbeteren. Gehandicapten dienen een centrale rol te spelen in dit herzieningsproces. De geschikte technologie, aangevuld met de noodzakelijke opleiding, kan in belangrijke mate de productiviteit bevorderen van gehandicapten in hun werk. Deze zou ten volle moeten worden benut bij het verbeteren van beleidsvormen en procedures. Ook dienen flexibele praktijken op het gebied van werk en opleiding te worden ingevoerd zodat gehandicapten in staat worden gesteld, te werken in overeenstemming met de eisen inzake aanpassingen, revalidatie, enz.

(66) Employers' Forum on Disability, Nutmeg House, 60 Gainsford Street, London UK-SE1 2NY, Verenigd Koninkrijk.

Employers' Forum on Disability, VK ⁽⁶⁶⁾

Het Employers' Forum on Disability (Werkgeversforum voor gehandicaptenzaken) is een nationale werkgeversorganisatie die gericht is op de aanneming en opleiding van mensen met handicaps. Het is een non-profitorganisatie die wordt gefinancierd door haar leden. Het Forum beijvert zich om de vooruitzichten op werk van gehandicapten te verbeteren door het werkgevers te vergemakkelijken, gehandicapte werknemers aan te nemen, in dienst te houden en te helpen zich te ontwikkelen. Het forum werkt samen met de Prince of Wales Advisory Group on Disability (Adviesgroep van de Prins van Wales inzake Handicaps) en in hecht partnerschap met de organisatie Business in the Community (Handel in de Gemeenschap).

De specifieke hoofdactiviteiten van het Forum zijn:

- het bevorderen van uitwisseling van informatie tussen industrie en handel over het beste beleid en de Britse Disability Discrimination Act;
- een unieke netwerk- en publicatiedienst;
- het bevorderen van communicatie en partnerschap tussen werkgevers, gehandicapte mensen en leveranciers van diensten en overheid;
- het vertegenwoordigen van werkgevers bij beleidsdiscussies.

«Champions of Disability» («Trustworthy Persons of Disabled People»), Duitsland ⁽⁶⁷⁾ **en Oostenrijk** ⁽⁶⁸⁾

In Duitsland en Oostenrijk is het concept ontwikkeld van 'belangenbehartigers van gehandicapten' (soms ook wel 'vertrouwenspersonen van gehandicapten' genoemd). Dit betekent dat bij alle ondernemingen met vijf of meer gehandicapte werknemers (zowel de particuliere als de

(67) Nadere inlichtingen kunnen worden ingewonnen bij Hans Schaaf, Amtsgericht, Heldenkopferdell, D-66123 Saarbrücken, Duitsland.

(68) Nadere inlichtingen kunnen worden ingewonnen bij Franz Grion, OMV-AG, Mannswörtherstr. 28, A-2320 Schwechat, Oostenrijk.

publieke sector) een belangenbehartiger van gehandicapten wordt aangesteld. De belangenbehartiger van gehandicapten blijft vier jaar in functie. Zijn werkterreinen zijn hoofdzakelijk de volgende:

- bevordering van werving van gehandicapten;
- steun en advies aan gehandicapten;
- geschikt werk voor gehandicapten;
- specifieke werkplek-advisering;
- advisering ter vermijding van ontslagen;
- veiligheid en gezondheid ter voorkoming van bijkomende handicaps.

De belangenbehartiger van gehandicapten heeft onder andere tot taak, de nodige bezoeken af te leggen aan gehandicapte werknemers op hun werkplek. Hij moet aanwezig zijn wanneer zich eventuele moeilijkheden voordoen en deelnemen aan jaarlijkse besprekingen over relevante zaken.

De meeste belangenbehartigers van gehandicapten zijn zelf gehandicapt.

Onderzoek heeft uitgewezen dat in ondernemingen die beschikken over belangenbehartigers van gehandicapten, eerder 'nieuwe' gehandicapten worden aangenomen dan in andere ondernemingen.

1.6 Het recht op betere informatie

Iedereen die betrokken is bij de voorbereiding van werk en arbeidsdeelname - gehandicapten, hun families en vertegenwoordigers, opleiders, werkgevers enz. - dient toegang te hebben tot regelmatig bijgewerkte kwaliteitsinformatie. Deze informatie moet betrekking hebben op de behoeften en de capaciteiten van gehandicapten, de praktijk van allerlei bureaus die veldwerk doen, de mogelijkheden tot voorbereiding op werk en arbeidsdeelname, alternatieve regelingen, speciale programma's, cursussen om het publiek bewust te maken van handicaps, enz. De bureaus die werken aan dit proces van informatieverstrekking en -uitwisseling betrekken hierbij tevens gehandicapten, werkgevers, opleiders, vakbonden, revalidatiecentra, dienstverleners, handelsondernemingen, niet-gouvernementele organisaties, overheidsministeries en Europese instellingen. Het proces van informatieverstrekking en -uitwisseling moet overal in de Europese Unie plaatsvinden en omvat tevens een behoorlijke vertaling in

diverse talen van de informatie. De informatie moet verder beschikbaar zijn in grootletter, in Brailleschrift, op geluidscassettes en op gebarentaalformulieren.

(69) Josyane Pierre,
HANDYNET coördinator,
HELIOS-team van
Deskundigen,
Kortenberglaan 79,
B-1000 Brussel, België.

HANDYNET (69)

HANDYNET, een belangrijke activiteit binnen het HELIOS-programma, is een geautomatiseerd informatie- en documentatiesysteem over technische hulpmiddelen en over andere voor gehandicapten relevante zaken. HANDYNET werd door de Europese Commissie opgericht als een voorlichtingsdienst voor gehandicapten. De informatie van Handynet is beschikbaar in alle officiële talen van de Europese Unie.

Het databestand dat beschikbaar is op CD-ROM of via E-mail, verstrekt gehandicapte consumenten informatie over producten, prijzen, gebruik en wettelijke voorwaarden die aan ondersteuning zijn verbonden. Het databestand zorgt ervoor dat de voordelen van de interne markt binnen het bereik komen van gehandicapten komen; zo is een in Duitsland vervaardigde rolstoel in Luxemburg misschien goedkoper verkrijgbaar. HANDYNET stelt consumenten in staat, hun voordeel te doen met dergelijke situaties.

Verder houdt HANDYNET zich bezig met de opslag en verspreiding van informatie over de resultaten van onderzoeksprojecten naar zaken als technische hulpmiddelen en integratietechnologieën.

De opleiding van gehandicapten in het gebruik van HANDYNET is gefinancierd door het HORIZON-initiatief van de Europese Unie.

(70) DRK-Berufsbildungswerk
WORMS, Eckenbert Str. 60,
Postfach 1326,
D-67549 Worms, Duitsland.

DRK Berufsbildungswerk, Worms, Duitsland (70)

Deze organisatie stelt een deel van haar integratieprogramma in op de organisatie van seminars voor werkgevers en hun opleiders. Deze seminars vormen een waardevol instrument voor samenwerking en arbeidsintegratie. Thema's van de seminars en bijeenkomsten: werkgelegenheidsbeleid voor gehandicapten, en het omgaan met problemen tijdens de beroepsopleiding. Zowel van gehandicapte mensen als werkgevers wordt gevraagd dat zij een bijdrage leveren aan de overlegprocedure. Naast de officiële activiteiten houden de deskundigen van DRK Berufsbildungswerk zich ook bezig met informeel advies en crisisinterventie, om te leren omgaan met professionele problemen.

(71) SIMPROMI, plaza de España, 1, E-38071 Santa Cruz de Tenerife, Spanje.

(72) ANFFAS Milano, via C. Bazzi 68, I-20141 Milano, Italië.

(73) USL N.5, Unità Socio Sanitaria Locale 24, Martiri XXX Aprile 30, I-10093 Collegno, Torino, Italië.

(74) EEGA Beheer, Postbus 116, Oude Almeloseweg, 78, NL-7620 AC Borne, Nederland.

(75) European Union of the Deaf (EUD), Franklinstraat 110, B-1000 Brussel, België.

SIMPROMI (Canarische Eilanden) ⁽⁷¹⁾, ANFFAS (Milaan, Italië) ⁽⁷²⁾, USL N.5 (Collegno, Turijn, Italië) ⁽⁷³⁾ en EEGA (Nederland) ⁽⁷⁴⁾

Al deze organisaties zetten zich volledig in voor het aangaan van nauwe zakelijke betrekkingen en duidelijke communicatie met werkgevers die actieve partners willen worden in het arbeidsintegratieproces. Een HELIOS-seminar illustreerde dat het voor gehandicaptenorganisaties en werkgevers van het grootste belang is om van directe persoonlijke communicatie één van de hoofdkenmerken te maken. Dit is bepalend voor het succes van het hele arbeidsintegratieproces.

EUD ⁽⁷⁵⁾ TV and Video Seminar, november 1995, Dublin, Ierland

Vertegenwoordigers van nationale omroepen werken tijdens dit seminar specifiek aan de manier van uitvoering van de resoluties die in 1990 waren aangenomen tijdens de TV-conferentie in Kopenhagen, Denemarken. De vertegenwoordigers werd bewustzijn bijgebracht van de behoeften van dove en slechthorende mensen.

De volgende resoluties werden aangenomen:

- Binnen TV-maatschappijen dienen culturele afdelingen te worden ingesteld voor doven.
- Gedurende een minimumaantal uren moeten programma's worden uitgezonden voor dove mensen.
- Er zou een programma voor dove mensen moeten komen op een Europese TV-zender.
- In Europese TV-programma's dienen autochtone gebarentalen te worden gebruikt
- 100% ondertiteling van alle nationale TV-programma's.
- De opleiding van doof personeel op TV- en videogebed moet gefinancierd worden.
- Er moeten educatieve video's en TV-programma's komen voor dove kinderen.
- Er moet leerzaam videomateriaal komen voor dove studenten.
- Voorlichtingsmateriaal op video moet worden vervaardigd voor dove mensen.
- Alle dove mensen moeten videorecorders en computers ter beschikking hebben als technische hulpmiddelen.
- De regeringen moeten erop toe zien dat multimediamateriaal en -middelen voor dove mensen onder alle bibliotheken worden verspreid en volledig toegankelijk zijn.

- De EUD zou onderzoek moeten verrichten naar geautomatiseerde tekstvertalingen.

2. Praktische aspecten

2.1 Voorbereiding op arbeidsdeelname

Geschikte beroepskeuzebegeleiding en -beoordeling is een essentieel aspect bij de arbeidsparticipatie van gehandicapten. Handicaps kunnen leiden tot bijkomende onderwijsbehoeften. In deze behoeften moet voorzien worden om gehandicapten in staat te stellen hun rechtmatige plaats te veroveren op de arbeidsmarkt. Het is van belang dat gehandicapten gelijke toegang tot loopbaanontwikkelingsmogelijkheden krijgen. Hierbij moet worden vermeden dat zij een gedwongen keuze maken voor bekrompen stereotype loopbanen. Het is eveneens van belang om contacten te leggen met deskundigen op het gebied van gezondheidszorg op het werk in overleg met gehandicapte mensen, zodat kan worden gegarandeerd dat de carrièreambities van een gehandicapte zijn/haar handicap niet extra versterken. Het uiteindelijke doel van revalidatie dient te zijn, gehandicapte mensen erbij te helpen, een baan te vinden als zij daarvoor kiezen.

Voorbereiding op werk omvat carrièrebeoordelingen, inclusief activiteiten om vast te stellen welke capaciteiten, motivatie en houding iemand heeft. Hieronder valt tevens de beoordeling van de onderwijs- en werkomgeving.

Voorbereiding op werk houdt verder beroepskeuzebegeleiding in: het proces van de voorbereiding van mensen op een beroepsopleiding en op arbeidsdeelname, door middel van advisering over geschikte mogelijkheden en loopbanen.

(76) Fresh Start, Rehabilitation Institute, Roslyn Park, Sandymount, Dublin 4, Ierland.

Fresh Start, Ierland ⁽⁷⁶⁾

Fresh Start is een kort opleidingsprogramma in Ierland. In het kader hiervan worden mensen geholpen bij evaluatie van problemen waarop zij in het verleden in hun loopbaan stuitten, en bij het verkennen van mogelijkheden voor de toekomst. De nadruk ligt op persoonlijke ontwikkeling en creativiteit. Het programma verstrekt een opleiding in communicatievaardigheden, versterkt het zelfvertrouwen van gehandicapten en geeft hen advies over het omgaan met stress. De deelnemers ontwikkelen een actieplan dat aansluit op hun sterke punten en interesses in mogelijkheden en vooruitzichten op werk. Het stelt ook

persoonlijke doelstellingen vast voor sociale en onderwijsmogelijkheden.

(77) Kuntoutussäätiö
(Rehabilitation Foundation),
Pakarituvantie 4,
FIN-00410 Helsinki, Finland.

Kuntoutussäätiö (Rehabilitation Foundation), Helsinki, Finland (77)

Kuntoutussäätiö verzorgt revalidatiediensten, organiseert opleidingen, voert onderzoeks- en ontwikkelingsprojecten uit, verstrekt informatie over met revalidatie samenhangende zaken en bevordert revalidatie als aanvulling op andere diensten.

Het werk van deze stichting bestaat uit de volgende hoofdelementen:

- Onderzoek naar de psychologische en sociale factoren die verband houden met de gezondheid, waarmee rekening dient te worden gehouden bij de beroepsplanning voor jonge slechthorende mensen die de middenschool afronden (negen jaar basis- en middelbaar onderwijs).
- Ontwikkeling van begeleidingsmethoden voor jonge mensen die doof of zeer slechthorend zijn.
- Vorming van samenwerkingsstructuren en -netwerken om de beroepsplanning voor slechthorende jongeren te vergemakkelijken.
- Het volgen van de vorderingen in de loopbaanplanning van de jongeren, zo nodig met de nodige ondersteuning ter vergemakkelijking van de omschakeling naar een beroepsopleiding en een baan.
- De 82 gehandicapte deelnemers aan het project zijn 15 tot 19 jaar oud en doof of slechthorend. Zij komen in het project via middenscholen voor slechthorenden; Finland beschikt over 18 van dergelijke scholen.
- Tijdens de initiële evaluatieperiode krijgen de studenten veel informatie over opleiding en beroepsleven. Dit hoort bij een proces van op de persoon toegesneden begeleiding en advies. Het bestaat uit besprekingen met deskundigen, experimentele studieblokken en een praktijkgedeelte. Ouders, vrienden, andere slechthorenden en leden van andere organisaties kunnen aanwezig zijn bij de counselling en de loopbaanplanning. Na afloop van dit proces wordt voor elke deelnemer een individueel revalidatieplan ontwikkeld. Dit plan wordt vervolgens uitgevoerd in samenspraak met de betreffende arbeidsinstanties.

(78) COGAMI, Rua Modesto Brocos, 7 - 3er bloque - baixo, E-15704 Santiago de Compostela (A Coruna), Spanje.

Galician Confederation of Disabled People (COGAMI) ⁽⁷⁸⁾, DELFOS project

COGAMI is een politieke organisatie die opkomt voor de mensenrechten van gehandicapten. Het is tevens een niet-commerciële NGO die probeert kloven te overbruggen op het gebied van onderwijs en opleiding voor veel gehandicapte mensen, die voornamelijk afkomstig zijn van het platteland. Deze organisatie wordt volledig beheerd door gehandicapten.

Het DELFOS-project is een flexibel en op de persoon toegesneden opleidingssysteem, dat de mogelijkheid geeft tot:

- het overbrengen van kennis op universitair niveau;
- het geven van feedback door de student aan de docent en vice versa;
- het gebruik van technische hulpmiddelen die de toegankelijkheid van computers bevorderen en zo mobiliteits- of communicatieproblemen compenseren.

De studenten ontvangen de stof van de cursus direct thuis via een computermodem. Zij kunnen vervolgens thuis achter de computer aan het materiaal werken en hun werk, vragen en opmerkingen terugsturen naar de centrale basis. Deze procedure wordt twee maal per dag in beide richtingen doorlopen, om een voortdurende uitwisseling mogelijk te maken tussen studenten en de centrale basis.

Door een reeks onderwijsbezoeken thuis worden de studenten begeleid. Hierdoor wordt direct contact gelegd tussen studenten en docenten en wordt bijgedragen tot het oplossen van technische en studieproblemen. Hierdoor wordt het mogelijk de behoeften van de studenten te evalueren en kan persoonlijke begeleiding worden geboden, wat elke student sterker motiveert.

Er zijn twee soorten cursussen beschikbaar:

- elementaire basiscursussen;
- beroepsgerichte opleiding in kantoorwerk, inclusief tekstverwerking, gebruik van gegevensbestanden, spreadsheets, telecommunicatie enz.

Met gebruikmaking van de computer als voornaamste hulpmiddel zijn diverse soorten materialen ontwikkeld en gebruikt. Hieronder valt een breed scala van teksten, grafische pakketten, hypertextpakketten, zelfbeoordelingsformulieren en E-mailfaciliteiten.

De studenten hebben niet alleen academische vorderingen geboekt, maar ook sociale vooruitgang. Het vermogen om via de computer je huiswerk te maken maar ook nog met anderen te communiceren, leidt tot grotere communicatieve vaardigheden bij de studenten en tot meer gelegenheden voor communicatie. Dit proces wordt nog bevorderd doordat het computersysteem wordt voorzien van telematica- 'ruimten' die gebruikt kunnen worden voor sociaal verkeer en uitwisseling van meningen in het algemeen, in plaats van uitsluitend voor officieel onderwijs.

Het DELFOS-project is ook ontwikkeld in Frankrijk (met het CRDP) en Portugal (het CIDEF). Een duidelijke illustratie van het feit dat dit project in zijn hoofdlijnen toepasbaar is in andere landen van de Europese Unie.

2.2 Beroepsopleiding

Het uiteindelijke doel van goed werkgelegenheidsbeleid dient te zijn, gehandicapten de gelegenheid te bieden te werken als volledig geïntegreerde leden van de open arbeidsmarkt, met gelijke kansen op opleiding en loopbaanontwikkeling. Ideaal zou zijn, wanneer men geïntegreerde opleidingsfaciliteiten kon bieden om dit doel te bewerkstelligen. Om hun integratie in het reguliere opleidingstraject te garanderen, hebben mensen met zintuiglijke handicaps misschien behoefte aan speciale tussenpersonen of technologie zodat het onderwijs voor hen toegankelijk is. Mensen met leermoeilijkheden hebben misschien begeleiders nodig, en mensen met ernstige lichamelijke handicaps persoonlijke hulpverleners. Doordat de huidige reguliere opleidingsvoorzieningen echter tekortschieten, blijven specialistische opleidingen voorlopig nog noodzakelijk.

Alle beroepsopleiding dient op maat te worden gesneden om aan ieders behoeften te voldoen. De opleiding dient te zijn gericht op ieders capaciteiten, de eisen van de plaatselijke arbeidsmarkt en de geschiktheid van de omgeving waarin de opleiding plaatsvindt.

GOCI, Aarschot, België ⁽⁷⁹⁾

GOCI is een opleidingscentrum dat nauwe contacten onderhoudt met werkgevers. Er wordt als volgt te werk gegaan: er wordt een contract gesloten met een bedrijf, waarbij de werkgever zich verbindt tot het in dienst nemen van de eerste gehandicapte die voldoet aan een aantal

(79) GOCI,
Nieuwrodesesteeweg 52,
B-3200 Aarschot, België.

eisen die de werkgever stelt. Het centrum leidt vervolgens de gehandicapte persoon in kwestie op tot het vereiste niveau in de betrokken vaardigheden. Op deze manier is de gehandicapte persoon verzekerd van een baan zodra hij/zij beantwoordt aan de gestelde maatstaven.

(80) BFZ Nürnberg, Obere
Turnstr. 8, D-90429 Nürnberg,
Duitsland.

BFZ Nürnberg, Duitsland ⁽⁸⁰⁾

Dit is een werkgeversorganisatie in Beieren die gedeeltelijke kwalificatiecursussen aanbiedt in de vorm van praktijkstages in bedrijven. De deeldiploma's die men uitreikt worden weliswaar nog niet in heel Duitsland erkend, maar wel door werkgevers in de omgeving, en om die reden verschaffen zij mensen met een handicap een aanzienlijk voordeel bij het vinden van werk. De combinatie van een praktische opleiding, ondersteund door mogelijkheden tot praktijkstages, stelt de werkgever in staat de vaardigheden en capaciteiten van de gehandicapte persoon te beoordelen, terwijl de gehandicapte zelf de gelegenheid krijgt, de mogelijkheden voor geschikt werk te beoordelen binnen het bedrijf waar hij of zij is geplaatst. Naar men hoopt zal dit uitstekende voorbeeld van plaatselijke samenwerking tussen een werkgeversorganisatie en gehandicapten worden overgenomen in andere delen van Duitsland en in andere Lid-Staten van de Europese Unie.

(81) VIVRE, 54 avenue
François Vincent Raspail,
F-94117 Arcueil Cedex,
Frankrijk.

VIVRE, Arcueil, Frankrijk ⁽⁸¹⁾

VIVRE heeft een methodologie ontwikkeld om de behoeften op de arbeidsmarkt te analyseren en om vakopleidingen te ontwikkelen die tegemoetkomen aan die behoeften. Hierbij wordt zorgvuldig gekeken naar de eisen die het bedrijfsleven stelt, naar de werkgelegenheidssituatie en de mogelijkheden van het opleidingscentrum om datgene te bieden waarom wordt gevraagd, en tevens naar de kosten van onderwijsprogramma's. Op basis van deze analyse wordt een opleidingsprogramma ontwikkeld dat de vereiste kwalificaties levert in de vorm van een door het Ministerie van Werkgelegenheid erkend diploma. Deze benadering is van cruciaal belang, willen gehandicapte personen worden toegerust met vaardigheden die noodzakelijk zijn gezien de toekomstige vraag op de veranderende arbeidsmarkt.

2.3 Werving

Zoals in de inleiding op onderdeel 1.4 is uiteengezet, is wetgeving in alle Lid-Staten of op Europees niveau noodzakelijk om te waarborgen dat werkgevers gelijke kansen bieden aan gehandicapten (zie onderdeel 1.4,

waarin dieper op dit thema wordt ingegaan).

Werkgevers moeten ook worden gestimuleerd, contacten te leggen met organisaties die voorzien in beroepsopleiding en voorbereiding op arbeidsdeelname voor gehandicapte mensen. Tevens dienen werkgevers de ogen te worden geopend voor overdraagbare vaardigheden die mensen met weinig kwalificaties de arbeidsmarkt te bieden kunnen hebben. Ter bevordering van gelijke kansen bij het in dienst nemen van personeel moet aan werkgevers geschikte opleiding worden geboden op het gebied van bewustmaking van handicaps, financiële ondersteuning en passende technologieën; zij dienen hun personeel mogelijkheden te bieden voor ontwikkeling.

(82) CEFPI, Centro de Educação e Formação Profissional Integrada, Rua de Vila Nova 1323, P-4100 Porto, Portugal.

CEFPI Employers' Club, Portugal ⁽⁸²⁾

In Porto, Portugal is een Club voor Werkgevers opgericht door het Instituut voor Beroepsopleidingen CEFPI en de werkgeversorganisatie van Porto. De club is opgezet ter ondersteuning van werkgevers die mensen met een handicap op contractbasis in dienst nemen. Men streeft ernaar om bedrijven te helpen bij de ontwikkeling van het potentieel van hun werknemers en bij verbetering van hun algemene organisatorische vaardigheden. Verder wil de club de maatschappelijke en professionele integratie van mensen met een handicap bevorderen en hulp bieden en bekendheid geven aan de aangesloten ondernemingen waar deze gehandicapten werken.

(83) Servizio Inserimento Lavorativo, Azienda Regionale USL 7, Ex 39 Chivasso (TO), via Po 11, Chivasso (TO), Italië.

The work and disability project of Servizio Inserimento Lavorativo (Praktijkstagedienst), Italië ⁽⁸³⁾

De Praktijkstagedienst richt zich op psychisch gehandicapte jongeren boven de 16 jaar uit de nabije omgeving van de Dienst.

De basisfunctie van de Praktijkstagedienst is het leggen van contacten tussen werkgevers en gehandicapten. Deze taak wordt uitgevoerd en uitgewerkt overeenkomstig de doelstellingen van de Italiaanse Kaderwet, waarin het recht is vastgelegd dat gehandicapte mensen hebben op ondersteuning en sociale integratie ⁽⁸⁴⁾.

(84) Clausule 8, Afdeling 1094/92 van de Kaderwet, Italiaans Recht.

Sinds zijn oprichting werkt de Praktijkstagedienst met 26 gehandicapte jongeren.

Elk staflid heeft veel ervaring in de technieken van het leggen van contacten tussen gehandicapten en werkgevers. Met de toegepaste technieken wordt beoogd,

gehandicapten in staat te stellen om zich stap voor stap op de arbeidsmarkt te begeven, waarbij vooroordelen en andere belemmeringen voor een normale baan worden overwonnen.

De specifieke technieken die worden gebruikt, zijn ondergebracht in de volgende drie projecten:

- Het Werkobservatie-Opleidingsproject, een techniek om mensen ter plaatse op te leiden, waardoor stagiaires bepaalde educatieve basisdoelstellingen verwezenlijken op het gebied van autonomie in het algemeen, autonomie op de werkplek, sociale aanpassing op de werkplek en het ontwikkelen van beroepsspecifieke bekwaamheden. Het is bestemd voor gehandicapte jongeren voor wie een praktijkstage alléén door de afronding van een traditioneel beroepsopleidingsproject ondenkbaar lijkt.
- Het Praktijkstageproject, een techniek die erop is gericht, stabiel en duurzaam werk te bieden aan gehandicapte jongeren die eerst geschikte beroepsopleidingsprogramma's hebben afgerond.
- Het Project voor Werk tot Sociaal Nut, bestemd voor degenen die nog niet in staat zijn een productieniveau te bereiken dat hun feitelijke indienstneming zou kunnen rechtvaardigen, maar die wel taken met een economische waarde kunnen uitvoeren op de werkplek waar zij geplaatst zijn.

2.4 Redelijk inkomen

De doelstelling van goed werkgelegenheidsbeleid zou moeten zijn, gehandicapten salarissen ter beschikking te stellen die hen ten minste verzekeren van financiële onafhankelijkheid. Het is van essentieel belang dat gehandicapten met dezelfde vaardigheden en bekwaamheden als hun niet-gehandicapte collega's beloond worden met een gelijk salaris voor gelijke bekwaamheden. Om gelijkheid van inkomens te bevorderen, is het voor gehandicapten van belang dat zij toegang hebben tot doeltreffende revalidatie- en beroepsopleidingsdiensten, en dat zij een toereikend inkomen hebben waarmee zij, gebruik makend van deze diensten, kunnen rondkomen. Aan diegenen die geen passende baan kunnen vinden, dient de Staat een toereikend inkomen te verschaffen. Soms zijn extra installaties of persoonlijke ondersteuning vereist voor het doeltreffend uitvoeren van bepaalde arbeid door gehandicapten. Subsidies die in bepaalde Lid-Statens reeds

beschikbaar zijn, dienen overal beschikbaar te worden gesteld ter financiering van dergelijke extra behoeften.

(85) The Shaw Trust, Shaw House, White Horse Business Park, Trowbridge, Wiltshire UK-BA14 0XJ, Verenigd Koninkrijk.

Shaw Trust, Verenigd Koninkrijk ⁽⁸⁵⁾

De Shaw Trust biedt een vorm van begeleid werken waarbij gehandicapte werknemers een volledig loon verdienen terwijl wordt gegarandeerd dat hun werkgevers economisch gezien niet worden benadeeld doordat zij een minder productieve werknemer in dienst hebben. De productiviteit van een gehandicapte persoon wordt beoordeeld. Zo zal de werkgever, wanneer de betrokkene voor 60 % productief is in een bepaalde baan, 60 % van het gebruikelijke salaris betalen, terwijl de resterende 40 % wordt betaald door de Shaw Trust. De Britse overheid betaalt vervolgens alle bijkomende kosten terug die de Shaw Trust moet maken voor het verlenen van deze dienst. Er is een financieel plafond gesteld aan de kosten die de overheid vergoedt. De Shaw Trust biedt voortdurende steun aan de betrokken gehandicapte. Deze steun is niet beperkt in tijd, hoewel arbeidsdeelname op de open arbeidsmarkt het uiteindelijke doel is. Deze regeling lijkt rendabeler voor de overheid dan het betalen van overheidsuitkeringen aan de gehandicapte persoon, en vormt de garantie dat gehandicapte gebruikers van de dienst gelegenheid krijgen tot integratie op de open arbeidsmarkt.

2.5 Toegang tot arbeidsfinanciering

De meeste gehandicapten op de werkplek kosten de werkgever niet meer uit het oogpunt van toegankelijkheidsvoorzieningen of extra opleiding. Het komt echter voor dat gehandicapten extra installaties nodig hebben zodat zij hun werk doeltreffend kunnen verrichten. Hiertoe kan adaptatietechnologie voor een blinde persoon die gebruik maakt van een computer, worden gerekend, of een toilet voor gehandicapten als het gaat om een rolstoelgebruiker. In diverse Lid-Staten bestaan enkele subsidies ter financiering van deze bijkomende kosten. Hierdoor ondervinden gehandicapten geen economisch nadeel omdat een werkgever het niet kan rechtvaardigen dat hij een lager loon betaalt doordat zij duurdere arbeidskrachten zijn.

(86) The Employment Service, Department for Education and Employment, Moorfoot, Sheffield UK-S1, Verenigd Koninkrijk.

Employment Service, Verenigd Koninkrijk ⁽⁸⁶⁾

Nagenoeg alle bijkomende onkosten die werkgevers maken bij het in dienst nemen van gehandicapten vallen onder toegestane arbeidsfinanciering door de Employment Service

(Arbeidsdienst) in het Verenigd Koninkrijk. Hieronder vallen ook zaken als toegankelijkheid, toiletfaciliteiten, technologische uitrusting en persoonlijke ondersteuning (inclusief dovertolken of voorleeshulp voor blinde mensen). De financiering dekt tevens de bijkomende reiskosten van gehandicapten naar de werkplek.

2.6 Alternatieve mogelijkheden voor werk

Er moeten alternatieve mogelijkheden voor werk voor gehandicapten voorhanden zijn speciaal voor hen die dergelijke arbeidsregelingen nodig hebben of die daaraan de voorkeur geven. Voorbeelden zijn beschermd werken, begeleid werken, aangepaste werkplaatsen, zelfstandig werken, gesubsidieerd werken en andere arbeidsmogelijkheden. Beschermd werken moet worden beschouwd als een stap op weg naar de open arbeidsmarkt, en kan slechts als goed beleid worden gezien in deze context.

Beschermd werken is een mogelijke weg naar werk in veel Europese landen, en er bestaan veel verschillende soorten en benaderingen van beschermd werk. Gehandicapte mensen dienen goed te worden voorgelicht over deze mogelijkheden en zij moeten het recht krijgen op, en de mogelijkheden tot het maken van een positieve keuze voor geschikt beschermd werk. Daarnaast moeten gehandicapten het recht hebben zelf te kiezen of ze beschermd werk blijven doen dan wel overschakelen naar de open arbeidsmarkt, of desgewenst kiezen voor andere alternatieven. Alle geboden opleidingsprogramma's op het gebied van beschermd werken dienen gericht te zijn op motivatie van gehandicapte mensen om indien mogelijk om te schakelen naar de open arbeidsmarkt. Dit kan voor de individuele betrokkenen beter zijn, en is soms beter in economisch opzicht voor de regeringen van de Lid-Staten.

Veel gehandicapten kunnen besluiten tot het starten van een eigen zaak; dit kan een coöperatie zijn, een eigen bedrijf, of er kan als zelfstandige worden gewerkt.

Een belangrijke tendens in alternatieve werkgelegenheidsmogelijkheden is de oprichting van diverse soorten 'sociale bedrijven'. Een sociaal bedrijf kan worden omschreven als ⁽⁸⁷⁾ een bedrijf dat is opgericht voor arbeidsdeelname van mensen die achtergesteld zijn op de arbeidsmarkt. Het functioneert als een normaal bedrijf met

(87) De definities in deze alinea zijn een aanpassing van de tekst uit de «Draft definition of social firms»

(conceptdefinitie van sociale bedrijven), uitgebracht door de CEFEC (Confederation of European Firms, Employment Initiatives and Cooperatives for the Psychiatrically Disabled,); CEFEC-Secretariaat, p/a FAF, Hedemannstr. 14, D-10969 Berlin, Duitsland.

in de eerste plaats een economische doelstelling. Maar ten minste 30 % van de werknemers dient te bestaan uit mensen die op de arbeidsmarkt worden achtergesteld. Elke medewerker dient een marktloon of salaris uitbetaald te krijgen dat in overeenstemming is met het werk, ongeacht zijn/haar productiecapaciteit. Achtergestelde en niet-achtergestelde werknemers dienen gelijke kansen op werk te genieten, en dezelfde rechten en plichten te hebben als werknemer. Verder kan een 'sociaal bedrijf' worden omschreven als elk bedrijf dat in de eerste plaats is opgericht met de doelstelling, de economische en sociale integratie te bevorderen van achtergestelde mensen. De term 'coöperatie' dient beperkt te worden tot een wettelijke structuur voor een bedrijf dat eigendom is van de leden, die het bedrijf democratisch beheren.

(88) WAAK, Beschutte
Werkplaats, Heirweg 125,
B-8520 Kuurne, België.

WAAK, Kuurne, België ⁽⁸⁸⁾ (aangepaste werkplaats)

WAAK is een aangepaste werkplaats die werkgelegenheid, beoordeling van de mogelijkheden en een op het individu afgestemde begeleiding biedt, gezien in het licht van het scheppen van nieuwe werkgelegenheidskansen voor mensen met een handicap. Wisseling van werkzaamheden tussen de verschillende afdelingen van de werkplaatsen biedt de werknemers een aantal keuzemogelijkheden. WAAK is vooral geïnteresseerd in arbeidsintensieve opdrachten die worden uitgevoerd met geavanceerde productiefaciliteiten. De toewijding van de werknemers bij WAAK aan een optimale kwaliteit heeft de werkplaats de internationaal erkende kwaliteitsnorm ISO 9002 opgeleverd.

(89) ASPANDEM, San Pedro
Alcántara, E-29670 Málaga,
Spanje.

ASPANDEM, Spanje ⁽⁸⁹⁾ (sociaal bedrijf)

ASPANDEM heeft een zelfstandige onderneming opgericht. Hier werken gehandicapten in een wasserette in Marbella. De gehandicapte werknemers worden ondersteund door een werkbegeleider die het proces volgt met de bedoeling dat de werknemers een succesvolle omschakeling naar de open arbeidsmarkt kunnen maken. De activiteiten van de werkbegeleider variëren van arbeidsontwikkeling en marketing tot het oplossen van problemen en crisismanagement. Alle activiteiten zijn gericht op commerciële strategieën.

(90) ASPHI, via Arienti 6,
I-40124 Bologna, Italië.

ASPHI, Bologna, Italië ⁽⁹⁰⁾ (coöperaties en sociale bedrijven)

ASPHI heeft ervaring in het opzetten van coöperaties en sociale bedrijven ten bate van gehandicapten. Zo is telewerk thuis mogelijk of vanuit een speciaal uitgeruste locatie voor

telewerk of 'telecottage'. Het personeel aldaar werkt voor werkgevers die geografisch niet in de buurt zijn. In één geval kreeg een man, met dusdanige mobiliteitsproblemen dat hij zijn huis niet kon verlaten, hulp om vanuit zijn huis op afstand te werken als programmeur bij een Italiaans telecommunicatiebedrijf. Deze aanpak is enorm waardevol wanneer het erom gaat, mensen met ernstige fysieke handicaps als actieve burgers een bijdrage te doen leveren aan de arbeidsmarkt. Het is echter belangrijk te erkennen dat telewerk de plaatselijke overheid niet ontslaat van haar verantwoordelijkheid om een geïntegreerd en toegankelijk vervoersysteem te bevorderen voor gehandicapten.

(91) Olle Sparring & Gunnar Fors, ESPS, Enskedevägen 89, Box 3054, S-12230 Enskede, Stockholm, Zweden.

ESPS Employment Enterprises ⁽⁹¹⁾ in het sociaal district Enskede, Zweden (coöperatie)

De organisatie ESPS heeft arbeidsbemiddelingsbedrijven opgezet die een belangrijk onderdeel uitvoeren van de doelstelling van ESPS om mensen met psychiatrische stoornissen vanuit instellingen de wijde wereld in te sturen. De organisatie gaat te werk volgens het holistische principe dat psychiatrische behandeling gericht moet zijn op beïnvloeding van zowel iemands sociale als van het beroepsleven.

Sinds 1988 zijn 10 verschillende werkplaatsen geopend, waaronder drie cafés, één lunchrestaurant, een hout- en metaalwerkplaats, twee naaiateliers, een VCR-videowinkel, een offsetdrukkerij en een wasserij. Deze zijn alle georganiseerd naar het model van een coöperatie en functioneren volgens de basisprincipes van coöperaties, die als volgt kunnen worden samengevat:

- open voor iedereen;
- democratisch (één stem per persoon);
- op vrijwillige basis - open lidmaatschap;
- voldoende aan de behoeften van de leden;
- samenwerkend met andere vergelijkbare instellingen;
- versterking van het sociale leven van de betrokkene, zowel op de werkplek als daarbuiten.

De belangrijkste doelstelling is, werklozen die langdurig in een psychiatrische inrichting zijn opgenomen, een kans te bieden om hun zelfvertrouwen te versterken door te werken in een coöperatie, en door op een natuurlijke manier te participeren in de samenleving. De opzet van de coöperatie biedt mogelijkheden voor werk aan mensen die op de open arbeidsmarkt niet kunnen concurreren, en voor wie geen

werk beschikbaar is in beschermde werkplaatsen.

In de coöperatie zijn bijvoorbeeld werkzaam: psychiatrische patiënten, ex-patiënten en andere mensen die niet in contact zijn gekomen met de psychiatrie, maar die deelnemen om andere redenen van medische of sociale aard. Deze gevarieerde samenstelling van medewerkers heeft als voordeel dat mensen met uiteenlopende achtergronden en ervaring worden samengebracht, wat de onderneming als geheel versterkt, de mogelijkheden tot sociale integratie vergroot en het risico op institutionalisering beperkt.

Een team van 11 arbeidsbegeleiders/instructeurs werkt aan het programma, en ondersteunt de gehandicapte coöperatielieden. Deze begeleiders/instructeurs beschikken over relevante beroepsvaardigheden, gecombineerd met ervaring in de psychiatrie en bekendheid met groepsdynamiek, fantasie en gevoel voor initiatief.

(92) KARE, Eyre Street,
Newbridge, Co. Kildare,
Ierland.

Project Challenge, KARE, Ierland ⁽⁹²⁾ (beschermde werken)

KARE, een vrijwilligersinstantie die service verleent aan mensen met leerproblemen, was het leidinggevende bureau in dit multinationale project. Onder het project vielen vijf verschillende agentschappen voor serviceverlening aan mensen met leerproblemen.

Project Challenge is een transnationaal actieonderzoeksproject dat aan mensen met ernstige meervoudige handicaps toegang moet bieden tot de arbeidsmarkt. Een hoofdkenmerk van het project is het streven om een plaats op de open arbeidsmarkt te bieden aan individuele personen met aanzienlijke verstandelijke en fysieke handicaps. De meeste deelnemers beschikken over zeer beperkte communicatieve vaardigheden en zijn afhankelijk van anderen voor hun eerste levensbehoeften zoals voedsel, drank, vervoer enz.

Zo werkt één deelnemer in een fitnessclub. Hij is rolstoelgebruiker en heeft te kampen met ernstige leerproblemen en slechte controle over zijn hand. Hij heeft een vaste baan gevonden waarin hij munten uit een fruitautomaat sorteert op soort. Hij voert dit werk uit in de bar van de club, en is constant in contact met de bezoekers. Sinds hij aan het project deelneemt, heeft deze man besloten dat hij zijn huisvesting in het instituut wil verruilen voor huisvesting in de gemeenschap. Deze verhuizing wordt

georganiseerd in overleg met hem.

14 van de 15 deelnemers aan het project zijn erin geslaagd werk te vinden. Uit deze cijfers blijkt dat beschermd werken een bijzonder geslaagde manier kan zijn om mensen met ernstige handicaps op te nemen op de open arbeidsmarkt.

Het succes van het project heeft ook het betrokken dienstverlenend personeel ervan overtuigd dat mensen met meervoudige handicaps geïntegreerd kunnen worden op de open arbeidsmarkt.

(93) Pameijer Stichting
Rotterdam, Baan 50, NL-3011
CC Rotterdam, Nederland.

Het Kapelburg-project voor begeleid werken van de Pameijer Stichting, Rotterdam, Nederland ⁽⁹³⁾ (begeleid werken)

De Pameijer-organisatie stelt zich ten doel, service te verlenen aan mensen met psychische en fysieke handicaps. De organisatie werd 70 jaar geleden opgericht, aanvankelijk op particulier initiatief, en wordt nu grotendeels gefinancierd door uitkeringen die worden verstrekt in het kader van de Nederlandse A.W.B.Z. (Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten).

De hoofddoelstellingen van de Pameijer-organisatie zijn het - samen met anderen in de samenleving - creëren van omstandigheden waarin gehandicapten:

- deel uitmaken van en participeren in de maatschappij;
- de gelegenheid krijgen om zich te ontwikkelen en hun vaardigheden te gebruiken;
- de gelegenheid krijgen om eigen keuzen te maken voor het persoonlijke leven;
- in staat zijn relaties op te bouwen en te onderhouden met familie, vrienden, collega's en kennissen;
- worden gerespecteerd door anderen, eigenwaarde hebben en in staat zijn tot behoud van hun zelfvertrouwen.

Het Kapelburg-project voor Begeleid werken is één van de projecten van de Pameijer-organisatie. De specifieke doelstelling van het Kapelburg-project is, de ontwikkeling te ondersteunen van de deelnemers naar deelname aan de open arbeidsmarkt.

Het Kapelburg-centrum biedt mogelijkheden tot werkzaamheden die zijn gericht op arbeidsparticipatie. Daaronder valt een verscheidenheid aan kleinschalige bedrijven, zoals een bakkerij, een bloemist, een restaurant, een kleine drukkerij en een kindermodezaak.

De belangrijkste doelstelling van het centrum is, op de open arbeidsmarkt banen te vinden voor mensen met een psychische handicap die momenteel in het centrum werkzaam zijn. Gedurende het eerste jaar dat het centrum actief was, is het erin geslaagd voor ongeveer 20 mensen dergelijk werk te vinden.

Naast de hoofdwerkzaamheden besteedt het personeel van het centrum behoorlijk veel tijd aan beïnvloeding van het publiek rond het thema van 'gelijke kansen voor gehandicapten' door toespraken te houden bij clubs, de plaatselijke media en de kamer van koophandel, en door artikelen te schrijven en het uitbrengen van een eigen krant. Verder bezoeken veel individuele personen en vertegenwoordigers van bedrijven het centrum om de doelstellingen en activiteiten ervan bestuderen.

(94) Asgaard Laser Vision
v/Jørgen Knudsen,
Asgårdvej 11,
DK-7800 Skive, Denemarken.

Asgaard Laser Vision, Denemarken ⁽⁹⁴⁾ (zelfstandig werken)

Asgaard Laser Vision is een klein particulier bedrijf dat onder leiding staat van een gehandicapt persoon (Jørgen Knudsen), en waar zowel gehandicapte als niet-gehandicapten in dienst zijn. Het succes hiervan vormt een prima voorbeeld van zowel het vermogen van gehandicapten om winstgevendende bedrijven te leiden, als het vermogen van gehandicapte en niet-gehandicapten tot goede samenwerking.

De heer Knudsen is spastisch, en hij heeft nog iemand met spasticiteit in dienst, alsmede twee niet-gehandicapte werknemers.

Het bedrijf heeft de exclusieve verkooprechten van een patiënten-/bedrijfsbeheerprogramma voor chiropractors. Zij kunnen het programma aanpassen aan de specifieke behoeften van verschillende cliënten. Het bedrijf is voornemens uit te breiden met een vergelijkbaar programma voor fysiotherapeuten.

3. Strategieën

3.1 Ontwikkelen van partnerschappen

Positieve partnerschappen moeten ontwikkeld worden om de belangrijkste betrokkenen te stimuleren tot samenwerking zodat praktische oplossingen uitgewerkt kunnen worden voor oplossing van problemen waarmee gehandicapten worden geconfronteerd bij voorbereiding op,

en het vinden en het behouden van werk. Hieronder vallen samenwerkingsverbanden met reguliere opleidings- en beroepscentra, -scholen, instituten, universiteiten, werkgevers, gezinnen en gezinsorganisaties, vakbonden en andere betrokken organisaties. Om voortdurende ondersteuning te bieden aan gehandicapten die sinds kort werken, zijn nog andere partnerschappen vereist. Bovendien is samenwerking noodzakelijk voor een doeltreffende voorbereiding van gehandicapten op de omschakeling van beschermd werk naar de open arbeidsmarkt. Ten slotte kunnen partnerschappen met andere landen een toegevoegde waarde betekenen voor de ontwikkeling van nieuwe initiatieven.

(95) Association

intercommunale de guidance et santé (AIGS), département Réadaptation, rue Vert Vinâve 60, B-4041 Vottem, België. De 15 Partners van het CREATIF-netwerk zijn: AIGS, Vottem, België; Arbeitsgemeinschaft Brücke, Kiel, Duitsland; CRPAR, Sintra, Portugal; Fundación Ramón Rey Ardid, Zaragoza, Spanje; LIFT, Saint-Etienne, Frankrijk; Olympic Centre, Athene, Griekenland; Vivre, Montrouge, Frankrijk; Universidad de Salamanca, Salamanca, Spanje; ARSDOP, Soure, Portugal; Roessingh Diensten Groep, Enschede, Nederland; Savoir et Compétence, Parijs, Frankrijk; Studio M, Pinneberg, Duitsland; Pameijer Stichting, Rotterdam, Nederland; SAI Worklink, Dublin, Ierland; Pro Mente, Linz, Oostenrijk.

(96) APT, Kilcruttin Centre, Offaly, Tullamore Co., Ierland.

(97) CERCICA, Centro de Reabilitação Profissional de Cascais, Rua Principal 320, Livramento, P-2765 Estoril, Portugal.

(98) BBW-SOEST, Hattroper Weg 57, D-59494 Soest, Duitsland.

CREATIF-netwerk (95)

De 15 partners van het CREATIF-netwerk (genoemd in de voetnoot) werken aan de volgende doelstellingen en oogmerken:

- Uitwisseling en vergelijking van ervaringen voor het vastleggen van strategieën en methodologieën die de sociale en professionele integratie van gehandicapte werknemers bevorderen;
- Uitvoering van onderzoek naar goed beleid op het gebied van bewustmaking, de mobilisering van standpunten en inspanningen, en manieren om de arbeidsmarkt toegankelijk te maken voor gehandicapten;
- Het ontwikkelen van vaardigheden van de deelnemers van verschillende partnerorganisaties, zodat er een combinatie ontstaat van kennis en deskundigheid.

APT, Ierland (96) en **CERCICA, Cascais, Portugal** (97)

Deze organisaties hebben met succes werkgevers ertoe aangezet, de mogelijkheden te bevorderen op het gebied van werkgelegenheid voor gehandicapten door het regelmatig organiseren van seminars en bijeenkomsten waardoor vertegenwoordigers van bedrijven en vakbonden op de hoogte werden gehouden van relevante vraagstukken en mogelijkheden. Gehandicapten spelen een belangrijke rol in deze bijeenkomsten.

BBW-SOEST, Duitsland (98)

Dit Beroepsinstituut voor Blinden heeft een technologische conferentie georganiseerd ter bevordering van samenwerking tussen dienstverleners, werkgevers en softwarebedrijven. Dit werk van het Instituut is een

toonbeeld van hoe deze drie groepen kunnen samenwerken ter bevordering van onderzoek en ontwikkeling op dit gespecialiseerde gebied te bevorderen. Veel kan worden gedaan om obstakels te verwijderen waarop gehandicapten bij hun werk stuiten. Dit is mogelijk door het gebruik van passende computertechnologie, inclusief software. Dit partnerschap biedt softwarebedrijven inzicht in de behoeften die gehandicapte mensen op hun werk hebben, en toont hun tevens het aanzienlijke marktpotentieel van bedrijven om aan de behoeften van gehandicapte mensen tegemoet te komen. Werkgevers zijn zich vaak niet bewust van de beschikbare technologie noch van het potentieel dat deze technologie kan vrijmaken, indien daarvan behoorlijk gebruik wordt gemaakt door inzet van gehandicapte werknemers. Dit positieve partnerschap is van grote waarde geweest voor de bevordering van een grotere samenwerking teneinde mogelijkheden op de arbeidsmarkt meer binnen het bereik te brengen van gehandicapte mensen.

(99) FPED, Oltermannintie, 8,
Box 40, FIN-00621 Helsinki,
Finland.

Foundation Promoting the Employment of Disabled People (FPED), Finland ⁽⁹⁹⁾

Deze Stichting werd in 1993 opgericht door 19 verenigingen, waaronder de grootste Finse organisaties voor en van gehandicapten. De hoofddoelstelling is bevordering van arbeidsdeelname en revalidatie van gehandicapten. Via samenwerking tussen de organisaties en verenigingen voor en van gehandicapte mensen worden bruggen geslagen.

De Stichting ontplooit de volgende specifieke activiteiten:

- bestuur van een nationaal netwerk ter bevordering van onderwijs, bewustwording en communicatie op het terrein van begeleid werken;
- bestuur van een netwerk voor informatieverspreiding, bijvoorbeeld ter bevordering van het 'clubhuis'-model voor de revalidatie en arbeidsdeelname van psychiatrische patiënten, het uitbrengen van publicaties en het organiseren van seminars en werkgroepen in samenwerking met de belangrijkste partners;
- ontwikkelen van faciliteiten voor begeleid werken die aansluiten op de capaciteiten en behoeften van gehandicapte werknemers. Toezicht op de aan gehandicapte mensen aangeboden banen: zijn deze zinvol?

- verspreiden van informatie ter verdere bewustmaking van de open arbeidsmarkt voor handicaps, vooral voor werkgevers.

(100) ERC-WFMH,
Clovislaan 7,
B-1000 Brussel, België.

European Regional Council - World Federation of Mental Health ⁽¹⁰⁰⁾ (ERC-WFMH) - Forum of European NGOs in the Mental Health Field

De ERC-WFMH is benoemd tot Europees coördinator voor de HELIOS NGO-sector «psychische/psychologische stoornissen». Om een globaal beleid uit te werken inzake psychische gezondheid in Europa, heeft de ERC-WFMH een Forum ⁽¹⁰¹⁾ opgericht waarin de Europese NGO's die werkzaam zijn op het gebied van de geestelijke gezondheid, samenwerken. De ERC-WFMH organiseert jaarlijks twee coördinatievergaderingen voor het Forum.

(101) De leden van het Forum zijn: the European Network of Users and Ex-Users in Mental Health (het Europees Netwerk van Gebruikers en Ex-gebruikers op het gebied van Geestelijke Gezondheid); EUFAMI, de vereniging die de belangen van familieleden van mensen met een psychiatrische handicap behartigt, the European Law, Ethics and Psychiatry Committee (CEDEP) (het Europees Comité voor Recht, Ethiek en Psychiatrie), dat zich bezighoudt met misbruik in de psychiatrie; de European Association of Multidisciplinary Practice in Mental Health of Children (Europese Vereniging voor Multidisciplinaire Praktijk inzake de Geestelijke Gezondheid van Kinderen), Young People and their Families (AESMEAF) (Jongeren en hun Families), die de belangen van kinderen en jongeren behartigt; EuroPsy Rehabilitation (EuroPsy Revalidatie), een Europese vereniging die zich voornamelijk bezighoudt met revalidatieprojecten voor verstandelijk gehandicapte mensen; Alzheimer Europe, een vereniging van families en deskundigen die in het bijzonder geïnteresseerd zijn in de problemen die gepaard gaan met de ziekte van Alzheimer; de Foundation for European Reforms in Mental Health (FERMENT) (Stichting

voor Europese Hervormingen inzake Geestelijke Gezondheid), die zich bezighoudt met initiatieven voor uitwisseling op het gebied van de geestelijke gezondheidszorg; de International Federation of Settlements - Eurogroup (IFS) (Internationale Bond van Buurthuizen - Eurogroup), die in Europa praktische projecten uitwerkt op het gebied van geestelijke gezondheid en sociaal-culturele, multi-etnische en gemeenschapsinitiatieven. Andere Europese NGO's maken als waarnemers eveneens deel uit van het Forum.

(102) CEEH, Confédération européenne pour l'emploi des handicapés, Centre Alpha Plappeville, 18 rue du Général de Gaulle, F-57050 Plappeville, Frankrijk.

CEEH (102) Seminars: «Difficulties and Opportunities in the Open Market» (Problemen en mogelijkheden op de open markt) (Metz, Frankrijk, oktober 1994) en «Working Together» (Samenwerken) (Waterford, Ierland, november 1994)

Deze seminars boden gelegenheid, nieuwe samenwerkingsverbanden tot stand te brengen tussen gehandicapten, werkgevers, vakbonden en dienstverleners. Het voornaamste uitgangspunt is dat deze partnerschappen ondersteuning moeten geven aan alle fasen van beroepsrevalidatie.

3.2 Blijvende begeleiding van gehandicapten

Werkgevers moeten de voordelen erkennen van handhaving van personeelsleden die gehandicapt zijn geworden. Het aanhouden van deze mensen is van belang als werkgevers de vaardigheden die zij voorheen hebben ontwikkeld, binnen het bedrijf willen houden en daarvan willen profiteren, zelfs als daarvoor omscholing of overplaatsing vereist is. Wanneer omscholing wordt overwogen, is het van belang dat deze aansluit op de behoeften van de gehandicapte alsmede op de toekomstige behoeften van het bedrijf.

Opleiding op het gebied van persoonlijke ontwikkeling

Bepaalde gehandicapten, bij voorbeeld mensen met geestelijke gezondheidsproblemen, kunnen te maken krijgen

met een aantal specifieke problemen. Deze kunnen voortvloeien uit veranderingen in hun medische situatie, die hun beschikbaarheid voor en doelmatigheid in het werk kunnen aantasten. Misschien is een ondersteunende dienst nodig om deze specifieke problemen te ondervangen. Mensen die herstellen van een psychische handicap moeten misschien gedurende een bepaalde periode worden getraind in de omgang met persoonlijke relaties. Ook moeten zij in de werkomgeving worden geïntegreerd en kunnen omgaan met stress. Eén oplossing is het opzetten van een netwerk waarin een specialist op het gebied van arbeid, een collega en een plaatselijk team voor gezondheidszorg zijn opgenomen. CEPIM, Italië ⁽¹⁰³⁾, de Shaw Trust, VK ⁽¹⁰⁴⁾ en USL N.5, Italië ⁽¹⁰⁵⁾ bieden dit soort ondersteuning aan gehandicapte mensen met psychische problemen. Zij ondersteunen tevens de familie en het bedrijf van de werkgever, met het oog op de waarborg van optimale integratie in de werkomgeving.

(103) CEPIM, Centro Ligure Down, via Enrico Giglioli 54A, I-00169 Roma, Italië.

(104) The Shaw Trust, Shaw House, White Horse Business Park, Trowbridge, Wiltshire UK-BA14 0XJ, Verenigd Koninkrijk.

(105) USL N.5, Unità Socio Sanitaria Locale 24, Martiri XXX Aprile 30, I-10093 Collegno, Torino, Italië.

Programma voor gehandicaptenverlof van het Britse Arbeidsbureau

Midland Bank, McDonald's, het Britse Ministerie van Financiën en de Gemeenteraad van Birmingham voeren momenteel een experiment uit met een programma voor gehandicaptenverlof van het Britse Arbeidsbureau. Dit stelt mensen die plotseling gehandicapt zijn geworden, in staat een periode van revalidatieverlof te nemen alvorens zij hun werk hervatten. Dit haalbaarheidsonderzoek wordt uitgevoerd over een periode van twee jaar en men verwacht dat een dergelijk programma in de toekomst op grotere schaal verspreid kan worden.

3.3 Loopbaanontwikkeling

Als een gehandicapte zich eenmaal heeft ingewerkt in een baan, is het voor hem of haar van belang dat hij of zij kan profiteren van het zelfvertrouwen en de inkomensgroei die gepaard gaan met loopbaanontwikkeling. Een loopbaanontwikkeling is van cruciaal belang als gehandicapten voor henzelf een toenemend en redelijk inkomen willen garanderen. Loopbaanontwikkeling is van belang opdat gehandicapten zich gewaardeerd voelen als burgers; en het is van groot belang gehandicapte mensen te betrekken bij de groei van de Europese economie. Alle arbeids- en uitzendbureaus dienen erop toe te zien dat zij stappen ondernemen ter stimulering van gehandicapte

mensen. Gehandicapten moeten gelijke toegang krijgen tot permanente vorming en levenslange loopbaanontwikkeling. Daarom is het van essentieel belang dat van het begin af hoogwaardige functionele revalidatie beschikbaar is, ondersteund door beroepsopleiding zodat gehandicapte mensen toegang krijgen tot een soort werk waarin hun eigen loopbaanontwikkeling kan worden bevorderd.

Post scriptum

Met het verzamelen van principes en voorbeelden van door alle partners aan HELIOS II aanbevolen goed en vernieuwend beleid, biedt de Commissie advies en inspiratie aan alle Lid-Staten die streven naar een optimale implementatie van hun beleid op het terrein van gelijke kansen. Wat dat betreft voldoet dit document aan de vooraf gestelde doelstellingen: het vormt de basis voor herziening van het huidige beleid; het bevordert de overdracht van bestaande goede beleidsmaatregelen; het dient als onderwijsinstrument; en het stimuleert een sneeuwbaaleffect, door voorbeelden te laten zien van overdraagbaar goed beleid aan partijen die niet aan het HELIOS II-programma hebben deelgenomen.

De lezers denken misschien dat er hier sprake is van een tegenstrijdigheid: in de gids wordt regelmatig verwezen naar de VN-Standaardregels terwijl in de inleiding en in Bijlage B wordt gesproken over het Voorstel van de Commissie voor een Resolutie en voor Richtsnoeren. In feite is dit een weerspiegeling van de dynamiek van het huidige debat rond deze kwestie. Het is de vrucht van de parallelle ontwikkeling van ideeën en benaderingen in de publieke opinie en binnen de Commissie.

De gids maakt een eenvoudige verwijzing mogelijk tussen de principes van goed beleid in verschillende sectoren: de voorbeelden van goed beleid die deze principes illustreren, de VN-Standaardregels en de voorgestelde Richtsnoeren van de Commissie. Een aantal voorbeelden van mogelijke verwijzingen vindt u in Bijlage A.

Bijlage A

Voorbeelden van mogelijke verwijzingen - zowel in de gids zelf als in de Richtsnoeren van de Commissie (Bijlage B) - ter illustratie van het potentieel voor eenvoudige verwijzingen in de gids

Voorbeeld 1 Initiatieven tot bewustmaking: Stimulering van de publieke opinie om zich open te stellen voor strategieën op het gebied van gelijke kansen voor gehandicapten (Richtsnoer Punt 4)			
Sociale integratie en onafhankelijk leven	Onderwijsintegratie	Functionele revalidatie	Werk en voorbereiding op werk
	South Lowestoft Project, blz. 54	Afasie, blz. 72 No Problem Music Therapy Centre, blz. 74	EUD TV & Video Seminar, blz. 98 Kapelburg Project, blz. 111

Voorbeeld 2 Deelname: Aanpassing van stelsels voor welzijn, onderwijs en opleiding en andere ondersteunende systemen ter versoepeling van de deelname door gehandicapten (Richtsnoer punt 1.c)			
Sociale integratie en onafhankelijk leven	Onderwijsintegratie	Functionele revalidatie	Werk en voorbereiding op werk
Principe 2, blz. 21 en de meeste voorbeelden in dit hoofdstuk. Zie met name: Access Worker, blz. 32 en Lokale Adviesraden, blz. 32	Colegio Agora, blz. 53	Principe 1, blz. 65 Uitgebreide revalidatie, blz. 66 Ayrshire and Arran Community Health Care NHS Trust, blz. 68 Bridge Court Resource Centre, blz. 68 Stichting Het Loo Erf, blz. 70 DATO Centre, blz. 76	Principes 1.1 en 1.5, blz. 89 Disability Matters Ltd, blz. 90 «Champions of disability», blz. 95 Kuntoutussäätiö, blz. 100 Asgaard Laser Vision, blz. 112

Voorbeeld 3 Continu aanbod van diensten: Toezicht op coördinatie van ontwerp en verlening van diensten (Richtsnoer Punt 1.f)			
Sociale integratie en onafhankelijk leven	Onderwijsintegratie	Functionele revalidatie	Werk en voorbereiding op werk
Comunità di Capodarco, Progetto Sud Comunità e Cooperativa, blz. 27	Pedagogical Psychological Advisory Service, blz. 60	Coubert Rehabilitation Centre, blz. 79 Centre médical de l'Argentière, blz. 80	Alle voorbeelden in onderdeel 3.1, «Ontwikkeling van partnerschappen», bladzijden 112-116

Bijlage B

(106) Fragment uit het document van de Europese Commissie COM (96) 406 def.

Richtsnoeren van de Commissie ter verwezenlijking van het principe van gelijke kansen voor gehandicapten ⁽¹⁰⁶⁾

Hieronder wordt een aantal gebieden genoemd die de Lid-Staten actief in hun overwegingen moeten betrekken, wanneer zij trachten gelijke kansen voor gehandicapten te verwezenlijken.

1. Gehandicapten in staat stellen tot participatie in het maatschappelijk leven

a) Het eerbiedigen van autonomie en zelfstandigheid:

Dit kan worden verwezenlijkt door de gehandicapten te erkennen als capabele, verantwoordelijke mensen met hun eigen even gerechtvaardigde levenskeuzen. Dit betekent onder andere meer ondersteuning voor het idee van onafhankelijk wonen en de financiële middelen die daarvoor noodzakelijk zijn. Bij het verwezenlijken van integratie en participatie, en bij de daarbij toegepaste methoden, dienen te allen tijde de waardigheid, de onafhankelijkheid en de privacy van de gehandicapte gerespecteerd te worden.

b) Aanpassing van de stelsels voor onderwijs en opleiding om participatie te vergemakkelijken:

Dit kan worden verwezenlijkt door de gehandicapten naar hun eigen vermogen optimaal voor te bereiden, zodat zij op gelijke voorwaarden kunnen toetreden tot de maatschappij en daarin participeren, en de arbeidsmarkt kunnen betreden op een peil dat met hun capaciteiten in overeenstemming is. Dit moet onder meer worden bereikt door het versnellen van de trend om gehandicapte kinderen op gewone scholen te plaatsen, met handhaving van het keuzeprincipe, en door te zorgen voor een voor beide zijden voordelig en alomvattend continuüm tussen het 'gewone' en het 'speciale' onderwijs. Er dienen meer actieve arbeidsmarktmaatregelen te komen ter bevordering van de toegang tot normale en gesubsidieerde arbeid voor gehandicapten. Het experimenteren met vernieuwende trends (telewerken, werkzaamheden anders dan in loondienst, opnemingsprojecten in lokale werkgelegenheidsinitiatieven en projecten voor het scheppen van banen in de nieuwe sectoren met werkgelegenheidsintensieve groei enz.) kan nieuwe methoden opleveren om werkgelegenheid te bieden. Gebleken is dat de toepassing van informatie- en communicatiesystemen de efficiëntie en doeltreffendheid

van de bijdrage van gehandicapten tot de arbeidsmarkt verhoogt. Een noodzakelijk onderdeel van een dergelijke strategie is dat de opleidingsplannen nog eens moeten worden bestudeerd om er zeker van te zijn dat zij relevant zijn.

c) Aanpassing van de bijstand en andere ondersteunende maatregelen om de participatie te vergemakkelijken: Dit kan worden verwezenlijkt door de herstructurering van dergelijke ondersteunende maatregelen om ervoor te zorgen dat zij het isolement van het individu niet vergroten, maar daarentegen actief de participatie vergemakkelijken. In het bijzonder dient de taak, te voorzien in de permanente behoeften van gehandicapten, als een essentiële ondersteuning voor de voortdurende participatie te worden beschouwd. Algemene strategieën voor de gezondheid, de herscholing en de preventie dienen bij het streven naar gelijke kansen, waar nodig, nauwer aan elkaar te worden gekoppeld. De positieve trend in de richting van rehabilitatie op gemeenschapsbasis dient actief te worden bevorderd en ondersteund.

d) Verschuiving bij het plannen/implementeren van ondersteunende diensten naar een benadering waarbij de persoon centraal staat: Dit kan worden bereikt door het plannen en verlenen van de diensten te verbeteren. Een belangrijk aspect van dergelijke veranderingen dient te zijn het perspectief van de gehandicapten centraal te stellen bij de oorspronkelijke planning en de daarop volgende evaluatie van de ondersteunende stelsels, alsmede bij de concrete uitvoering ervan.

e) «Mainstreaming»: Dit kan worden bereikt door prioriteit te verlenen aan het verlenen van diensten en bijstand binnen de normale structuren en ervoor te zorgen dat gehandicapten in hun eigen omgeving kunnen blijven wonen en een normaal leven kunnen leiden, met de nodige doelmatige ondersteuning, met een redelijke kosten-batenverhouding.

f) Zorgen voor een consequente dienstverlening: Dit kan worden bereikt door maatregelen te treffen om te zorgen voor de coördinatie van het plannen en verlenen van diensten, door te zorgen voor een proces voor de verduidelijking van de rechtsbevoegdheden en de taakverdeling, door ervoor te zorgen dat de dienstverlening spoot met de levenscyclus van de gehandicapte en er geen

hiaten zijn en door het ontwikkelen van samenhangende, toegankelijke informatiestrategieën. Bijzondere aandacht moet worden besteed aan de oprichting van interdepartementale coördinatiegroepen.

g) Het beginsel van participatie waarborgen: Dit kan worden bereikt door het stimuleren en vergemakkelijken van de groei van het aantal direct vertegenwoordigende niet-gouvernementele organisaties (NGO's) van gehandicapten en de ontwikkeling van een dialoog op alle niveaus bij het formuleren en evalueren van alle relevante wetgevende maatregelen en het verlenen van diensten. Hiertoe dienen ook alle beleidsterreinen te behoren die voor de toepassing van het principe van gelijke kansen voor gehandicapten gevolgen kunnen hebben. Een dergelijke participatie dient als eerste vereiste voor een effectieve beleidsontwikkeling te worden beschouwd. Bijzondere aandacht dient te worden besteed aan de steun voor nationale netwerken van dergelijke NGO's, onder andere door het gebruik van informatietechnologie. Met name dient te worden overwogen dergelijke NGO's, als volwaardige partners van lokale overheden, zakelijke en commerciële organisaties en vakbonden, te betrekken bij de ontwikkeling van lokale strategieën ten behoeve van gelijke kansen en non-discriminatie.

2. Verwijdering van hindernissen voor de participatie:

Bestuderen van toegangsproblemen in het licht van het principe van gelijke kansen en het recht op participatie:

Dit kan worden bereikt door geleidelijk de bestaande hindernissen in gebouwen, de communicatie en het vervoer te verwijderen en door uitgebreide, uitvoerbare richtsnoeren voor de toegankelijkheid te ontwikkelen. Het kan ook worden bereikt door te zorgen voor een milieu zonder hindernissen bij het ontwerp en de bouw van nieuwe voorzieningen en bij de ontwikkeling van nieuwe communicatietechnologieën. Er moet speciaal aandacht worden geschonken aan de noodzaak gebruik te maken van de positieve ontwikkelingen op het gebied van informatie- en communicatietechnologieën.

3. Toegankelijk maken van verschillende terreinen van de maatschappij

a) Door het ondersteunen van de burgerrechten van de gehandicapten: Dit kan worden bereikt door de gehandicapten gelijke en even effectieve rechten te geven om alle terreinen van de samenleving (het sociale en economische leven, onderwijs, sport, toerisme en politiek) te betreden en eraan deel te nemen. Dit kan onder meer het nemen van anti-discriminatiemaatregelen omvatten. Al dergelijke anti-discriminatiemaatregelen dienen ten aanzien van de situatie van gehandicapten het principe van 'redelijke huisvesting' te bevatten. Even grote zorg moet worden besteed aan belangrijke kwesties betreffende gestadige en werkelijke verbeteringen van de levenskwaliteit.

b) Door het bevorderen van de werkgelegenheid voor gehandicapten als middel tot integratie: Dit kan worden bereikt door het te dien einde implementeren van gezamenlijke strategieën op verschillende niveaus: in het onderwijs, de opleiding, de werkgelegenheid, de non-discriminatie, sociaal werk, huisvesting, gezondheid enz. Ook hier kan anti-discriminatie wetgeving noodzakelijk zijn. Een dergelijke wetgeving dient de eis te bevatten van 'redelijke huisvesting' voor de gehandicapte. Bijzondere aandacht dient ook te worden besteed aan het actief ontwikkelen en vergemakkelijken van de trend in de richting van 'gesubsidieerde arbeid'.

4. Ontvankelijk maken van de openbare mening voor strategieën ter bevordering van gelijke kansen voor gehandicapten

Ontwikkelen van het bewustzijn en onderwijs: Dit kan worden bereikt door strategieën te ontwikkelen die op de beïnvloeding door bewustmaking en informatie van sociale attitudes ten opzichte van gehandicapten gericht zijn. Dergelijke strategieën dienen de aandacht van het publiek te richten op de mens voor en achter de handicap. Zij dienen het publiek bewust te maken van de positieve capaciteiten van gehandicapten alsmede van hun wens en gelijke rechten als mens om te participeren en ook de plichten die die participatie met zich brengt te dragen.

Bijlage C

Overzicht van de VN-Standaardregels betreffende het Bieden van Gelijke Kansen voor Gehandicapten

Er zijn 22 regels, die als volgt in het document over VN-Standaardregels zijn opgenomen:

- 1. Bewustmaking:** De staten zouden maatregelen moeten nemen om in de samenleving bewustzijn te kweken met betrekking tot gehandicapten, hun rechten, hun behoeften, hun mogelijkheden en hun inbreng.
- 2. Gezondheidszorg:** De staten dienen te zorgen voor de verlening van een effectieve medische zorg voor gehandicapten.
- 3. Revalidatie:** De staten dienen te zorgen voor de verlening van revalidatiediensten voor gehandicapten teneinde hen in staat te stellen een zo hoog mogelijke mate van zelfstandigheid te bereiken en zo goed mogelijk te blijven functioneren.
- 4. Ondersteunende diensten:** De staten dienen te zorgen voor de totstandbrenging en verlening van ondersteunende diensten, met inbegrip van hulpmiddelen voor gehandicapten, teneinde hen te helpen hun mate van zelfstandigheid in het dagelijks leven te vergroten en hun rechten uit te oefenen.
- 5. Toegankelijkheid:** De staten dienen te erkennen dat bij het bieden van gelijke kansen op alle deelterreinen van het maatschappelijk leven toegankelijkheid van het allerhoogste belang is. De staten dienen ten behoeve van alle gehandicapten a) actieprogramma's op touw te zetten om de leefomgeving toegankelijk te maken; en b) maatregelen te nemen om toegang te geven tot informatie en communicatie.
- 6. Onderwijs:** De staten dienen het beginsel van gelijke kansen voor gehandicapte kinderen, jongeren en volwassenen in het basis-, voortgezet en hoger onderwijs te erkennen, in geïntegreerde structuren. Zij dienen ervoor te zorgen dat het onderwijs van gehandicapten een integrerend deel van het onderwijsstelsel vormt.
- 7. Werkgelegenheid:** De staten dienen het beginsel te erkennen dat gehandicapten in staat moeten worden gesteld hun grondrechten uit te oefenen, met name wat

werkgelegenheid betreft. Zowel in steden als op het platteland moeten zij gelijke kansen hebben bij het vinden van zinvol en betaald werk op de arbeidsmarkt.

8. Behoud van inkomsten en sociale zekerheid: De staten zijn verantwoordelijk voor het bieden van sociale zekerheid en behoud van inkomsten voor gehandicapten.

9. Gezinsleven en lichamelijke integriteit: De staten dienen de volwaardige deelneming van gehandicapten aan een gezinsleven te bevorderen. Zij dienen hun recht op lichamelijke integriteit te bevorderen en ervoor te zorgen dat de wet gehandicapten niet discrimineert wat betreft seksuele relaties, huwelijk en ouderschap.

10. Cultuur: De staten zullen ervoor zorgen dat gehandicapten op voet van gelijkheid worden betrokken bij en kunnen deelnemen aan culturele activiteiten.

11. Recreatie en sport: De staten zullen maatregelen nemen om ervoor te zorgen dat gehandicapten gelijke kansen hebben bij recreatie en sport.

12. Godsdienst: De staten zullen maatregelen stimuleren gericht op gelijkwaardige deelneming van gehandicapten aan het godsdienstige leven van hun gemeenschappen.

13. Informatie en onderzoek: De staten nemen de eindverantwoordelijkheid op zich voor de vergaring en verspreiding van informatie over de levensomstandigheden van gehandicapten en bevorderen uitgebreid onderzoek naar alle aspecten daarvan, waaronder belemmeringen die van invloed zijn op het leven van gehandicapten.

14. Beleidsvorming en planning: De staten zullen ervoor zorgen dat aspecten van het gehandicapt-zijn worden opgenomen in iedere daarvoor in aanmerking komende beleidsvorming en nationale planning.

15. Wetgeving: De staten hebben een verantwoordelijkheid wat betreft het scheppen van de juridische grondslag voor de maatregelen om de doelstellingen 'volwaardige deelneming' en 'gelijkheid' voor gehandicapten te verwezenlijken.

16. Economisch beleid: De staten dragen de financiële verantwoordelijkheid voor nationale programma's en maatregelen om gehandicapten gelijke kansen te bieden.

17. Coördinatie van werkzaamheden: De staten zijn

verantwoordelijk voor de instelling en versterking van nationale coördinatiecommissies, of soortgelijke lichamen, die fungeren als landelijk steunpunt voor gehandicaptenzaken.

18. Gehandicaptenorganisaties: De staten dienen te erkennen dat gehandicaptenorganisaties het recht hebben gehandicapten te vertegenwoordigen op nationaal, regionaal en plaatselijk niveau. De Staten dienen tevens te erkennen dat gehandicaptenorganisaties een adviserende rol hebben in de besluitvorming met betrekking tot gehandicapten.

19. Opleiding van personeel: De staten zijn verantwoordelijk voor het garanderen van een passende opleiding van het personeel, op alle niveaus, dat betrokken is bij het plannen en aanbieden van programma's en diensten voor gehandicapten.

20. Nationaal toezicht op en evaluatie van programma's voor gehandicapten in het kader van de uitvoering van de standaardregels: De staten zijn verantwoordelijk voor constant toezicht op en evaluatie van de uitvoering van nationale programma's en diensten betreffende het bieden van gelijke kansen voor gehandicapten.

21. Technische en economische samenwerking: Alle staten - zowel geïndustrialiseerde landen als ontwikkelingslanden - hebben de plicht om samen te werken en maatregelen te nemen ter verbetering van de levensomstandigheden van gehandicapten in ontwikkelingslanden.

22. Internationale samenwerking: De staten zullen actief deelnemen aan de internationale samenwerking betreffende het beleid inzake het bieden van gelijke kansen voor gehandicapten.

Bijlage D

Leden van het Redactiecomité

Sociale integratie

Mr Ivor Ambrose
Statens Byggeforskningsinstitut
Doktor Neergårds Vej 15
PO Box 119
DK-2970 Hørsholm
Denemarken

Mr Derek Farrell
Disabled Drivers' Association
Ballindine
County Mayo
Ierland

Prof. Ingolf Österwitz
Kaiser-Friedrich Str. 24
D-31134 Hildesheim
Duitsland

Onderwijs

Mej. Lilian Decock
EASE
European Association for Special Education
European Community Unit
Tuinwijk 63
B-9870 Zulte
België

De heer August Dens
Coöperatie van speciale en gewone basisscholen
PMS-Centrum
C. Meunierstraat 49
B-3000 Leuven
België

Mr Cliff Warwick
West Glamorgan County Council
Special Educational Needs Service
Ty-Llen
Somerset Place
Swansea
UK-SA1 1RR
Verenigd Koninkrijk

Functionele revalidatie

M. Dominique Boulongne
Centre de rééducation neurologique et de réadaptation
fonctionnelle de COUBERT
Route de Liverdy
F-77170 Coubert
Frankrijk

Mr Pascal McDaid
Western Health Board
Merlin Park
Galway
Ierland

Mej. Anne Merceron
RI-ECA
Rehabilitation International -
European Community Association
Ambiorix Square 32
B-1000 Brussel
België

Economische integratie

M. Bruno Betz
CEEH
Confédération européenne pour l'emploi des handicapés
Centre ALPHA PLAPPEVILLE
18 rue du Général de Gaulle
F-57050 Plappeville
Frankrijk

Dr Stephen Duckworth
Disability Matters Ltd
Berkeley House
West Tytherley
Nr Salisbury
Wiltshire
UK-SP5 1NF
Verenigd Koninkrijk

Ms Marita Iglesias
Confederación Gallega de Minusválidos
Rua Modesto Brocos, 7 - 3er bloque - baixo
E-15704 Santiago de Compostela
Spanje

Voorzitter van het Redactiecomité: Yvette Galton, Attaché de direction, Expert principal, HELIOS-Expertengroep

Verantwoordelijke uitgever: Philippe Lamoral, Directeur van de HELIOS-Expertengroep.

De gids kwam tot stand met de hulp van Dr Andrew Scott, Edinburgh's Telford College, Schotland, Verenigd Koninkrijk (107).

(107) Edinburgh's Telford
College, Crewe Toll, Edinburgh
UK-EH4 2NZ, Verenigd
Koninkrijk.

Bijlage E

Verdere leesstof

Verslagen die reeds zijn opgesteld of gepland als gevolg van de uitwisselings- en informatie-activiteiten van het HELIOS-programma (1996 thematische werkgroepen).

SECTOR SOCIALE INTEGRATIE

Th. gr. Nr.	Titel van het document	Uitgever	Beschikbare talen
1	Preparation of Disabled People in the Process of Independent Living: Self-Assessment, Assessment in General, Peer Counselling		EN - FR
2	Accessibility of the Built Environment - the Way Ahead		EN - FR - (ES -EL)
3	Hébergement autonome pour personnes avec des difficultés d'apprentissage		EN - FR
4	Quality of Life: Evaluation Scales for Persons with Mild and Severe Intellectual Disabilities		EN - FR
5	Autonomy = Personal Assistance		EN - FR
6			EN - FR
7			EN -FR
8	The Design and Operation of Accessible Transport Systems		EN - FR
9	Soutien - famille		
10			EN - FR
11	Training of Professionals Working with People with Learning Difficulties		EN - FR
12	Une société pour tous - changements d'attitudes		EN - FR
13	The Municipal Cookbook for Active Citizenship		EN - FR
14			EN - FR
15			

SECTOR ONDERWIJS

Th. gr. Nr.	Titel van het document	Uitgever	Beschikbare talen
1	L'intervention précoce : services disponibles, la participation des familles	DG XXII	DA - DE - EN - FR - IT - (PT)
2	L'éducation en milieu scolaire ordinaire : l'enseignement maternel et primaire	DG XXII	DE - EL - EN - FR - (NL)
3	Le caractère pluridisciplinaire de l'intégration : coopération de tous les services impliqués	DG XXII	DE - EL - EN - FR - IT - NL -
4	Les nouvelles technologies dans l'éducation : qualité, validation et transfert des lignes directrices européennes	DG XXII	EN - FR
	La formation des enseignants aux nouvelles technologies (par les nouvelles technologies)	DG XXII	ES - EN - FR - IT
5	Le rôle de l'enseignant ordinaire et de l'enseignant de soutien, formation	DG XXII	ES - EN - FR - IT - PT
6	L'éducation des élèves sourds et malentendants intégrés : modalités et méthodes de communication	DG XXII	ES - EN - FR - (DA - EL - IT)
7	L'élaboration d'un projet éducatif et pédagogique adapté aux besoins et aux possibilités de l'élève	DG XXII	ES - DE - EN - FR - (NL - PT)
8	Le rôle des centres de ressources en tant que médiateurs de l'intégration	DG XXII	ES - EN - FR - IT - (DE - EL)
9	Enhancing Cooperation Between Mainstream and Special Education - European Reflections	DG XXII	EN
	Comment renforcer la coopération entre l'enseignement spécial et l'enseignement ordinaire	DG XXII	ES - EN - FR - IT - (EL)
10	Le passage dans les différents niveaux d'enseignement : préparation pour la transition	DG XXII	ES - DE - EN - FR - IT
11	L'intégration dans l'enseignement secondaire	DG XXII	ES - DE - EN - FR - IT - PT - (EL - NL)
12	L'éducation des adultes handicapés	DG XXII	ES - DE - EN - FR - IT - (DA)
13	Le rôle des services d'accueil à la disposition des étudiants handicapés dans l'enseignement supérieur	DG XXII	EN - FR

SECTOR FUNCTIONELE REVALIDATIE

Th. gr. Nr.	Titel van het document	Uitgever	Beschikbare talen
1	Ethical Issues in Functional Rehabilitation	Tipografia Laurenziana - Naples (I)	EN - IT
2	Standardization and Evaluation of Treatments in Relation to Quality of Life	Smidstrup Aarhus Denmark	EN
3	Supporting Persons with Mental Retardation	Sarsfield Press - Dublin (IRL)	ES -DE - EN
4	Psychiatric Illness - Promoting Independence Promovendo a independencia Annex to Psychiatric Illness	Deerpark Printers - Galway (IRL) Deerpark Printers - Galway (IRL)	ES - DE - EL - EN - IS - PT- SV EN
5	La surdit� - recommandations de base	Mo Gard - Finspang (S)	EN - FR
6	S.A.T.I.S.	Deutsche Retinis Pigmentosa-Vereinigung e.V. - Aachen (D)	DE - EN
7	Rehabilitation of Children and Early Intervention	Centre Remedial Clinic - Dublin (IRL)	EN - PT - FI
8	The Function of Sport in the Rehabilitation Process		EN - FR - DE
9	Preparation of the Family and the Home Environment for the Return of the Disabled Person	POLIBEA S.L. (Centro Dato's Sheltered Workshop) - Madrid (E)	ES - DE - EN - FR - PT
11	Guidelines	BDH - Bonn (D)	EN/FR (together)
12	L'usager leader de son insertion		EN - FR
13	Possibilités de réintégration sociale, familiale et professionnelle de la personne handicapée		DE - EN - FR

SECTOR ECONOMISCHE INTEGRATIE

Th. gr. Nr.	Titel van het document	Uitgever	Beschikbare talen
1	Déficiance/efficacité : une question d'opportunité		EN
2	Moving Towards Work - a Concerted Action	BENESCH Willi-Klaus, VA-TECH-BV-BB, Penzingerstr. 76, A - 1141 Wien; tel.: +43.1 891003390, fax: +43.1 89100155 ; (Admin. No. 3AT12)	EN
3			
5	Training of Trainers - a Practical Guide for Trainers Working with Disabled People		EN
6			
8	Carrières/barrières		EN
10	Supported Employment	SCHNEIDER Michael, LWL - Abt.61, Warendorferstr. 24, D - 48133 Munster; tel.: +49.251 591272, fax: +49.251 5914775; (Admin. No. 3DE01)	
11			
12	New Technologies on the Open Labour Market - New Challenges for Employment of People with a Physical Handicap	TEN HOVE Wim, HELIOMARE, Relweg 51, NL - 1949 EC Wijk aan Zee; tel.: +31.2512 88263, fax: +31.2512 88312; (Admin. No. 3NL04)	EN
14			
15	Employment of autistic people on the open labour market		
17	Preparation of Disabled People for Transition from Sheltered Towards Open Employment		EN
18	Concepts of Sheltered Employment in the European Union		EN
19			

Andere gidsen van goed beleid die in de Lid-Staten zijn gepubliceerd

Draft Final Charter on the Vocational Assessment of People with Disabilities

Council of Europe Partial Agreement in the Social and Public Health Field; 94RRT45E.CI; CD-P-RR/t (94) 45; 25 November 1994

België

Beter dan U dacht! (Editie 1996)

Tewerkstellingsmaatregelen voor personen met een handicap

De Werkbank - Jong K.V.G., A. Goemarelei 66, B-2018 Antwerpen.

België

De Vlaamse Handigids (1995)

Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Department Welzijn, Volksgesondheid en Cultuur Administratie Gezin en Maatschappelijk Welzijn, Markiesstraat 1, B-1000 Brussel

België

Tips voor Werkgevers: Bijzondere aandachtspunten voor bijzondere werkgevers van bijzondere werknemers
FETOC 1992, Stationsstraat 23 E, B-3360 Lovenjoel

Danmark

Access in Denmark - A Travel Guide for the Disabled
Disabled People's User Service, Klöverprisvej 10B, DK-2650 Hvidovre

Danmark

Circular on the Layout of Building and Construction Works
Disabled People's User Service, Klöverprisvej 10B, DK-2650 Hvidovre.

Danmark

Conditions for Application of the International Wheelchair Symbol
Disabled People's User Service, Klöverprisvej 10B, DK-2650 Hvidovre.

Danmark

Equal Opportunities for Disabled Persons - the Danish Way
Disabled People's User Service, Klöverprisvej 10B, DK-2650 Hvidovre.

Danmark

On Employment of Assistance in Own Home

Disabled People's User Service, Klöverprisvej 10B, DK-2650
Hvidovre.

Danmark

Planning of Open Spaces As Regards Access for Disabled
People Disabled People's User Service, Klöverprisvej 10B,
DK-2650 Hvidovre.

Danmark

Sport Widens Horizons - Development of Sports

Disabled People's User Service, Klöverprisvej 10B, DK-2650
Hvidovre.

Danmark

Things To Be Considered When New Hotels/Structural
Changes Concerning Overnight Places Are To Be Arranged
Disabled People's User Service, Klöverprisvej 10B, DK-2650
Hvidovre.

France

Guide des aides à l'emploi

Ministère du Travail - La Documentation française, 29-31
Quai Voltaire, F-75344 Paris Cedex 07.

France

L'accueil des étudiants handicapés dans l'enseignement
supérieur

Bureau du plan social étudiant DESUP 8, Mai 1993,61-65
rue Dutot, F-75732 Paris Cedex 15

France

Les sourds dans la ville

ARDDS, 12 rue d'Auffargis, F- 78690 Les Essarts Le Roi

Ireland

Code of Practice for the Employment of People with
Disabilities in the Civil Service.

Civil Service, Ireland

Luxembourg

Guide du Handicap (0-4 ans)

INFO-HANDICAP, 1993, Luxembourg

Luxembourg

Guide du Handicap (12-18 ans)

INFO-HANDICAP, 1993, Luxembourg

Luxembourg

Guide du Handicap (18 ans et plus)
INFO-HANDICAP, 1993, Luxembourg

Luxembourg

Guide du Handicap (4-12 ans)
INFO-HANDICAP, 1993, Luxembourg

Nederland

De straat is voor iedereen
CROW, Ede 1991

Nederland

European Manual for an Accessible Built Environment
The Central Coordinating Committee for the Promotion of
Accessibility, the Netherlands, 1990

Nederland

Gehandicapten en bejaarden in tuin en tuinbouw - aangepast
tuineren
H. Berteler, Baarn 1988, ISBN 90 244 11 777

Nederland

Handboek Aanpasbaar Bouwen
National Housing Council, Almere, 1992

Nederland

Handboek Verkeersvoorzieningen voor mensen met en
handicap
Directorate for Road Safety, Den Haag, 1984

Nederland

Mobiliteitsmap (information on mobility provisions for visually
disabled people)
Uitgave van de NVBS, Utrecht, 1988

Nederland

Richtlijnen toegankelijkheid NS-Stations (guidelines on the
accessibility of railway stations)
Nederlandse Spoorwegen i.s.m., de Gehandicaptenraad,
Utrecht, 1992

Nederland

Richtlijnen voor mobiliteitsvoorzieningen voor mensen met
een visuele handicap (guidelines for provisions for mobility
for people with a visual disability)
NVBS/Voetgangervereniging VBV, Utrecht/Den Haag, 1989

Nederland

Stedelijk groen voor iedereen (city parks for everyone)
Ir. R.L. Busink, Ministerie van L.N.V., Uitgever Misset b.v.
Doetinchem, 1991

Nederland

Straatwerk maatwerk voor iedereen
CROW/TEBAN, EDE, 1991

Nederland

Toegankelijkheid van gebouwen en buitenruimten,
Nederlandse Norm 1814 (accessibility of buildings and
outdoor spaces), Dutch norm 1814
Nederlandse Normalisatie Instituut, Delft, 1989

Nederland

Veilig uit en thuis, regels en tips voor mensen met een
handicap
Veilig Verkeer Nederland, Hilversum 1992

Nederland

Wenkenbladen Toegankelijkheid nr. 1
Publications of IPOG, Council for the Handicapped and
CCPT

Nederland

Werkwijzer, verkeersvoorzieningen ook voor mensen met
een handicap
Publication of the Ministry of Traffic, ism CCPT, CORS and
Council for the Handicapped

Österreich

Das Behinderten Konzept (The Disability Plan (or
Programme) of the Austrian Federal Government)
Beschluss am 22. Dez. 1992, Erarbeitet im
Bundesministerium für Arbeit und Soziales in
Zusammenarbeit mit der Österreichischen
Arbeitsgemeinschaft für Rehabilitation

Österreich

Ein Fall für das Bundessozialamt (A Case for the Disability
Office)
Bundesministerium für Arbeit und Soziales (Federal Ministry
for Labour and Social Affairs)

Österreich

Fingerzeige für Behinderte Menschen (Hints for Disabled People)
Bundesministerium für Arbeit und Soziales (Federal Ministry
for Labour and Social Affairs)

Österreich

Österreich - Sozial (Social Austria)

Counselling service on social issues/ Sozialservice des
Bundesministerium für Arbeit und Soziales

Suomi

Towards a Society for All

National Council on Disability, December 1995

Sverige

Streets for Everybody

Swedish Association for Local Authorities, S-Stockholm

Sverige

Et samhälle för alla

Handikappinstitutet 1996, Box 510, S-16215 Vällingby

Sverige

Handikappinstitutets lokaler

Handikappinstitutet 1996, Box 510, S-16215 Vällingby

Sverige

Innredning i Bad och Toaletterum för dig som är
funktionshindrad

Handikappinstitutet 1994, Box 510, S-16215 Vällingby

Sverige

Hjälpreda för reumatiker

Handikappinstitutet, Box 510, S-16215 Vällingby

United Kingdom

A Code of Good Practice on Employing People with
Epilepsy

Published by Epilepsy Association of Scotland

United Kingdom

A Code of Good Practice on the Integration of Disabled
School Children

Written & published by Baroness Warnock; available from
the Prince of Wales Advisory group on Disability. Contact
Peter Holland, POWAGOD, Nutmeg House, 60 Gainsford
Street, London SE1 2NY, UK

United Kingdom

Access Audits - A Guide and Checklist for Appraising the
Accessibility of Buildings for Disabled Users

UK Centre on Environment for the Handicapped

United Kingdom
Access to Success
Scottish Higher Education Funding Council

United Kingdom
Access to Work - Practical Help for Disabled People and
their Employers
Employment Service, UK, 1994

United Kingdom
Accessible Training - Improving Access to Training for
Disabled Trainees
ICOM, Vassali House, 20 Central Road, Leeds, LS1 6DE,
UK

United Kingdom
Becoming a disability symbol user

United Kingdom
Building Sights - A Handbook of Building and Interior Design
Solutions to Include the Needs of Visually Impaired People
Royal National Institute for the Blind, UK

United Kingdom
Buildings for All to Use
Construction Industry Research and Information Association
(CIRIA), 6 Storey's Gate, Westminster, London SW1P 3AU.

United Kingdom
Code of Good Practice for the Employment of People with
Disabilities in the Civil Service
UK Department of Finance, March 1994

United Kingdom
Code of Good Practice on the Employment of Disabled
People
UK Employment Service

United Kingdom
Code of Good Practice on the Identification and Assessment
of Special Education Needs
UK Department of Education

United Kingdom
Designing for the Disabled
Riba Publications Ltd. (1984)

United Kingdom
Disability Etiquette
Employers Forum on Disability

United Kingdom
Disability Matters: Managing Diversity at Work
Lemos 1 Crane, 20 Pond Square, Highgate, London N6
6BA, 0181 384 8263, ISBN 1-898-001-23-5

United Kingdom
Disabled People and Work
UK Employment Department

United Kingdom
Employer's Action File on Disability Employer's Forum on
Disability (London, 1992)

United Kingdom
Employer's Agenda on Disability, Valuing Ability - A Practical
Guide to Recruiting Graduates with Disabilities Employer's
Forum on Disability, London, UK

United Kingdom
Employer's Guide to Disabilities
Published in Association with RADAR, UK

United Kingdom
Employing People with Disabilities Published by the
Employment Service, 1992

United Kingdom
Equipment for the Disabled, Housing and Furniture Oxford
Regional Health Authority, 1979

United Kingdom
Fitness for Work: The Medical Aspects (2nd Edition). Edited
by R. Cox, F. Edwards and R. McCallum 1987
Oxford University Press, Walton Street, Oxford, OX2 6DP
ISBN 019 262 3451

United Kingdom
Get Streetwise - Pavements are for People
The National Federation of the Blind of the United Kingdom,
Unity House, Smyth Street, Westgate, Wakefield, West
Yorkshire, WF1 1ER.

United Kingdom
Getting on with Disabilities - An Employer's Guide
The Institute of Personnel Management, UK

United Kingdom
Information Pack on the Disability Discrimination Act
Department of Social Security - 0345 622633

United Kingdom
Monitoring People with Disabilities in the Workforce (an
overview for policy-makers, a practical guide for managers)
UK Employers' Forum on Disability, 1990

United Kingdom
Raising Disability Awareness Among Line Managers
Hammersmith & Fulham Action for Disability - Disability &
Employment Project

United Kingdom
Recruitment and Selection of Disabled People
Hammersmith & Fulham Action for Disability - Disability &
Employment Project

United Kingdom
Retention of Disabled Staff
Hammersmith & Fulham Action for Disability - Disability &
Employment Project

United Kingdom
TECs - Developing Good Practice, Special Training Needs
R. Timm, Disability Policy Branch 1, Department of
Employment, UK

United Kingdom
TECs and Disability - Action Issues
R. Timm, Disability Policy Branch 1, Department of
Employment, UK

United Kingdom
The Business Case for Employing Disabled People
Hammersmith & Fulham Action for Disability - Disability &
Employment Project

United Kingdom
The Citizen's Charter and People with Disabilities
Citizen's Charter Unit, OPSS

United Kingdom
The Disability Manual
CCH Editions Ltd., Telford Road, Bicester OX6 0XD, 01869
253 300

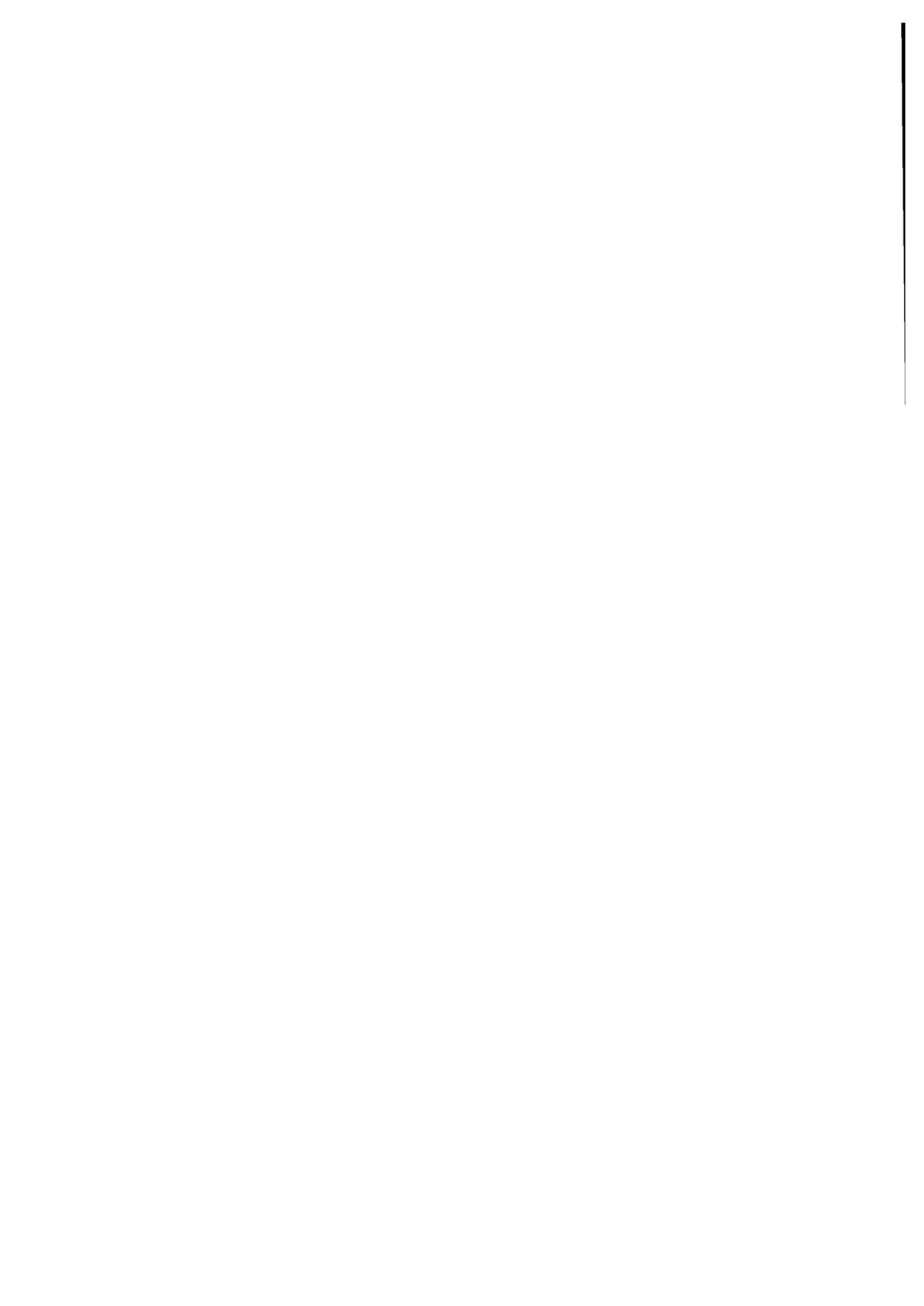
United Kingdom
The Informability Guide
Central Office of Information's Informability Unit

United Kingdom
Welcoming Disabled Customers
Employer's Forum on Disability

United Kingdom
Wheelchair Housing
Housing Development Directorate, Department of
Environment (1975)

United Kingdom
Work Experience for Disabled People
Hammersmith & Fulham Action for Disability - Disability &
Employment Project

United Kingdom
Working with Epilepsy: A Training Resource Pack for
Trainers
The National Society for Epilepsy

DE «EUROPESE GIDS VAN GOED BELEID. NAAR GELIJKE
KANSEN VOOR GEHANDICAPTEN» WORDT DOOR DE
HELIOS-EXPERTENGROEP UITGEGEVEN NAMENS DE
EUROPESE COMMISSIE, DG V (WERKGELEGENHEID,
INDUSTRIELE BETREKKINGEN EN SOCIALE ZAKEN).
DEZE GIDS VERTEGENWOORDIGT NIET PER DEFINITIE
HAAR OFFICIELE STANDPUNTEN.
VERKRIJGBAAR IN DE 11 OFFICIELE TALEN VAN DE
EUROPESE UNIE.

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER:
PHILIPPE LAMORAL, DIRECTEUR VAN DE
HELIOS-EXPERTENGROEP

VOORZITTER VAN HET REDACTIECOMITÉ:
YVETTE GALTON, HELIOS-EXPERTENGROEP

TEKST:
ANDREW SCOTT, EDINBURGH'S TELFORD COLLEGE

PRODUCTIE:
YVES DRICOT EN CHRYSANTHE VARDIKA,
HELIOS-EXPERTENGROEP

VERTALING:
CONTEXT LANGUAGE SERVICES, BRUSSEL

GRAFISCH ONTWERP:
WHITE SPIRIT, GENVAL

DISTRIBUTIE:
EUROPESE COMMISSIE
DG V/E.3
INTEGRATIE VAN GEHANDICAPTE MENSEN
J 27 O/121
WETSTRAAT 200 RUE DE LA LOI
B-1049 BRUSSEL - BRUXELLES
BELGIE
FAX: +32.2.295.10.12

DECEMBER 1996

BUREAU VOOR OFFICIELE PUBLIKATIES
DER EUROPESE GEMEENSCHAPPEN

L - 2985 Luxembourg

ISBN 92-827-7655-7

9 789282 776551 >

*Sociaal
Europa*